

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БАРДІНОВА АНАСТАСІЯ ОЛЕКСІЇВНА

Примірник № 1

УДК 378.04:005.95:37]:37.035:34(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

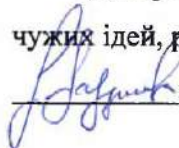
**ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ
В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ**

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання
чужих ідей, результатів і текстів мають посилання на відповідне джерело

 А. О. Бардінова

Науковий керівник:

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна,
доктор педагогічних наук, професор,
член кореспондент НАПН України

Полтава – 2023

АНОТАЦІЯ

Бардінова А. О. Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, МОН України, Полтава, 2023.

Змінні суспільно-політичні процеси, що відбуваються наразі в Україні докорінно змінили ситуацію в багатьох сферах професійної діяльності фахівців різних сфер і призвели до створення нового правового простору. Це радикально змінило соціальне значення правових знань, без належного рівня яких неможлива сьогодні свідома участь кожної особи у суспільному та державному житті. Потреби суспільства диктують необхідність трансформації освітньої системи в напрямі опанування нею правового простору та її розвитку як правового інструменту й підсистеми громадянського суспільства.

Освітня система при цьому розглядається як фундамент формування здатності суб'єктів суспільного простору до міжкультурної правової взаємодії на принципах демократії, рівних прав та можливостей.

Необхідність розв'язання завдань окресленої проблеми визначається основними документами в галузі освіти України, зокрема, Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту»; Державною програмою правової освіти населення, в якій підкреслюється обов'язковість виконання цього завдання; Державною національною Програмою «Освіта України XXI століття»; Концепцією розвитку освіти в Україні на період до 2025 р.; Програмою дій щодо реалізації основних положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України та Програмою дій щодо реалізації основних положень Академічної доброчесності.

У контексті створення правової держави, утвердження пріоритетів загальнолюдських цінностей, освіченості та правової культури особистості актуального значення набуває правова компетентність управлінських кадрів освітньої галузі як складової їх професійної компетентності, що вможливило б підвищення рівня вітчизняної професійної підготовки зазначеної категорії освітян до рівня західноєвропейських стандартів.

Проте, як свідчить аналіз наукової літератури, ця проблема розроблена ще недостатньо. Поза увагою вчених залишаються питання сутності правової компетентності менеджерів з управління закладом освіти, професійну діяльність яких розглядаємо як професійну діяльність керівників нового типу.

Такий підхід умотивовується тим, що термін «manager» походить від слова «manage» – управляти. Звідси, менеджер – це управлінець, управляючий, керівник і хоча, на думку багатьох науковців, розходження між поняттями «менеджер» та «керівник» фактично не існує, ми вважаємо, що професійна діяльність менеджера з управління закладом освіти – це специфічний вид професійної діяльності, який поєднує в собі якості педагога і керівника, в особистості якого синтезуються певний рівень знань та вмінь з правових питань, який дозволяє приймати обґрунтовані професійно-управлінські рішення та здійснювати професійну діяльність відповідно до законодавчих норм.

Отже, професія менеджера з управління закладом освіти – це професія особлива, зі своєю специфікою.

Тому не кожен випускник педагогічного закладу вищої освіти спроможний обіймати посаду менеджера з управління закладом освіти, обійшовшись при цьому без спеціальної підготовки до неї.

З цих причин професія менеджера з управління закладом освіти стає затребуваною і вимагає професійної підготовки до неї в умовах магістратури.

За таких умов особливої ваги набуває завдання формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах

магістратури, яка набуває при цьому не тільки нових форм організації навчання, але й нового правового змісту.

На це націлює нас Програма дій «Піклування про короленківську родину разом! 2021-2026 рр.», розроблену М. В. Гриньовою, ректором Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, в якій чітко визначені стратегічні лінії розвитку Університету з урахуванням стандартів і рекомендацій Європейського фонду з менеджменту якості (ENQM) і Європейської асоціації з гарантій якості вищої освіти (ENQA) та life-managment.

В цьому переконують нас наукові здобутки вітчизняних учених-педагогів М. Гриньової, О. Жданової-Неділько, Л. Кравченко, В. Маслова, В. Олійника, В. Оніпко, О. Поліщук, Н. Сас, А. Ткаченка, М. Фіцули, П. Хоменка та ін., яким належить фундаментальне дослідження теоретико-методичних засад підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

На цьому наголошують у своїх дисертаційних дослідженнях і наукових публікаціях учені Н. Бакланова, А. Барбінова, О. Бардінов, С. Большая, О. Іваній, Я. Кічук, Д. Клочкова, В. Ковальова, Ю. Колос, О. Корносенко, Л. Личман, О. Момот, А. Нікора, Ю. Новгородська, Л. Пашко, Н. Пивовар, О. Поліщук, Л. Рябовол, О. Скакун, М. Щербань та ін., в працях яких правова компетентність розглядається як складне інтегроване особистісне наукове утворення в цілісній структурі педагога, що включає загальноправові й професійно-педагогічні знання, вміння й професійні якості, необхідні для здійснення правового виховання учнів та організації власної професійної діяльності в межах правового поля.

Вагомість вирішення завдань досліджуваної проблеми підсилюється низкою *суперечностей* між:

– об'єктивною потребою сучасного суспільства у професійній управлінсько-правовій компетентності менеджерів з управління закладом

освіти та недостатньою увагою до їх формування в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури;

– потенційними можливостями навчальних дисциплін щодо впливу їх на процес формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури та реальним станом використання цих можливостей в умовах магістратури;

– наявності потужних можливостей організаційних форм (структур) ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури та обмеженими можливостями їх практичного використання в цьому процесі;

– доцільністю впровадження сукупності необхідних педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури та недостатністю їхнього наукового обґрунтування.

Актуальність окресленої проблеми, недостатнє її вивчення, необхідність усунення виявлених суперечностей обумовили вибір теми дослідження «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури».

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності сукупності педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Відповідно до мети й висунутої гіпотези визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії і практиці та уточнити змістову сутність ключових понять дослідження.

2. Визначити зміст і структуру правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

3. Розробити діагностичний інструментарій для виявлення рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

4. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність сукупності педагогічних умов та дієвість розробленої організаційно-функціональної моделі формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

5. Створити й апробувати в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою».

Об'єкт дослідження – процес формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* на підставі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження з'ясовано сучасний стан розробленості проблеми дослідження в психолого-педагогічній теорії та практиці, *уточнено* змістову суть ключових понять дослідження; *розкрито* зміст і структуру правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, яку ми розглядаємо як інтегрований складник у цілісній системі професійної компетентності зазначеної категорії фахівців, який поєднує в собі загально-правові знання та знання юридичних основ управління й основ науки управління, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та

особистих управлінсько-правових якостей, необхідних для здійснення управління закладом освіти; *визначено*, відповідно до структурних компонентів правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури компоненти (мотиваційно-ціннісного, когнітивно-пізнавального, регулятивно-діяльнісного), *критерії* (мотиваційний, когнітивний, праворегулятивний), *їх показники та рівні* (високий, достатній, низький), відповідно до повноти прояву сукупності показників кожного критерію сформованості правової компетентності зазначеної категорії фахівців; *виявлено* та теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність комплексу *педагогічних умов*, які сприяють формуванню правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, а саме: створення освітнього середовища, сприятливого для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; організація інструктивно-правосвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правознавчого характеру; використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; набули подальшого розвитку зміст, форми та методи формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури в процесі позааудиторної навчальної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у *розробці* діагностичного інструментарію для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; *розробці й апробації під час проведення експерименту* «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» як фактора професійно-правового зростання зазначеної категорії фахівців; у розробці авторських тестових завдань

правознавчого характеру для визначення вхідного та підсумкового рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; методичних матеріалів правознавчого характеру для наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань з правової тематики.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані в процесі визначення змістового наповнення інваріативних, варіативних та елективних курсів з фахової підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури елементами знань правового характеру та під час їх вивчення в умовах магістратури, а також у системі післядипломної педагогічної освіти, при написанні методичних посібників, програм, курсових та магістерських робіт.

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної теми, визначено його мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет, комплекс використаних методів дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів дослідження та практичну значущість роботи; відображено відомості про експериментальну базу дослідження та апробацію його результатів; подано інформацію про наукові публікації, їхню кількість та дані про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** «Теоретичні основи формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» аналізується сучасний стан розробленості проблеми формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури у науковій літературі та психолого-педагогічній практиці; з'ясовано змістову суть ключових понять дослідження в системі психолого-педагогічного знання; уточнено поняття «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» як основного ключового поняття з проблеми дослідження; *визначено* зміст і структурні компоненти (мотиваційно-

ціннісний, когнітивно-пізнавальний, управлінсько-правовий, регулятивно-діяльнісний) правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти; *подано* опис авторської технології її структурування; *представлено* діагностичний інструментарій для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Зокрема, визначені критерії, їх показники, рівні сформованості досліджуваного наукового утворення, комплекс методів та діагностичних методик, за допомогою яких здійснюється формування правової компетентності зазначеної категорії фахівців.

У **другому розділі** «Педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» розкрито зміст педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; подано організаційно-функціональну модель формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури за трьома блоками: цільовий, змістовно-операційний і результативний та їх загальну характеристику.

У **третьому розділі** «Експериментальна перевірка ефективності впроваджених педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» представлено опис організації експериментальної перевірки результатів ефективності впроваджених педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Розкрито логіку, етапи дослідження та методику педагогічного експерименту.

Наведено результати експериментального дослідження, що підтвердили ефективність комплексу впроваджених педагогічних умов, які сприяють формуванню правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Ключові слова: майбутній менеджер, управління, компетентність, правова компетентність, професійна правова компетентність, формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, педагогічні умови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ:

*Статті в наукових фахових виданнях України та у виданнях,
що входять до міжнародних наукометричних баз даних*

1. Бардінова А. О. Змістова характеристика ключових понять, які застосовуються по відношенню до внутрішньо переміщених осіб / Бардінова А. О., Бардінов О. В. // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – Вип. 20. – С. 16–20.
DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2017.20>

2. Кіберпростір як засіб забезпечення прав людини і формування її самосвідомості / Бардінова А. О. // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. Вип. 23. – С. 5–9.
DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23>

3. Бардінова А. О. Спецкурс «Підготовка майбутнього гувернера-вихователя в системі вищої професійно-педагогічної освіти» як один із засобів підготовки майбутнього вчителя до діяльності в якості гувернера-вихователя / Бардінова А. О., Бардінов А. В. // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні

науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. Вип. 25. – С.9–14.
DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.25.223173>

4. Бардінова А. О. Формування у молоді уявлень про відповідальність щодо кримінальних порушень у ході виборчого процесу / А. О. Бардінова // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. Вип. 26. – С. 8–11. **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26>

5. Бардінова А. О. Організаційні форми (структури) змішаного навчання як потужні засоби впливу на формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. Вип. 27. – С. 16–20.
DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.246979>

6. Бардінова А.О. Інтегрований підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // Витоки педагогічної майстерності : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. Вип. 28. – С. 5–8.
<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.28.250315>

Статті у міжнародних конференціях

1. Бардінова А. О. Кримінальна віктимологія в контексті ідей А. С. Макаренка як захисний профілактичний засіб неповнолітніх осіб від злочинів / А. О. Бардінова // Технології професійного розвитку педагога: спадщина А. С. Макаренка і пріоритети української освіти : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 13-14 березня 2019 р.) / За ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – С. 21–22.

2. Бардінова А. О. Потаємна філософія педагогіки А. С. Макаренка / А. О. Бардінова, Ю. З. Колос, Л. Ф. Пашко // Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава: ФОП Гаража М. Ф., 2020. – С. 149–154.

3. Бардінова А. О. Реалізація Макаренком ідей народної педагогіки в гуманному ставленні до вихованців / А. О. Бардінова // Технології професійної підготовки вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава: ФОП Гаража М. Ф., 2020. – С. 73–75.

4. Бардінова А. О. Правовий брейн-ринг як потужний засіб здійснення правової освіти неповнолітніх / А. О. Бардінова // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (XXVII Каришинські читання) (м. Полтава, 28-29 травня 2020 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2020. – С. 140–143.

5. Бардінова А. О. Актуалізація управлінського досвіду А. С. Макаренка щодо управління закладом освіти в сучасних умовах / А. О. Бардінова // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ПП «Астроя», 2021. – С. 97–101.

6. Бардінова А. О. Формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в контексті ідей А. С. Макаренка /

А. О. Бардінова // Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. – Полтава : ПП «Астроя», 2021. – С. 101–105.

7. Бардінова А. О. Правова компетентність громадян України як потужний засіб захисту честі та гідності від насильства, здійсненого у таких формах його прояву як «наклеп» та «образа» / Бардінова А. О., Бардінов О. В., Колос Ю. З., Пашко Л. Ф. // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 52–57.

8. Бардінова А. О. Полідисциплінарний підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 57–60.

9. Бардінова А. О. Правова компетентність як один із напрямків нового мислення А. С. Макаренка в управлінні виховними установами / А. О. Бардінова // Управлінський дискурс макаренківської педагогіки: матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 10-11 березня 2022 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів

(м. Полтава, 10-11 березня 2022 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. – Полтава, 2022. – С.74–77.

10. Бардінова А. О. Саморегуляція як дійовий інструмент формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ)*, присвячена розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 26-27 травня 2022 р.) / за заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2022. С.22–24.

Статті у всеукраїнських конференціях

1. Бардінова А. О. Правовий паритет як дієвий засіб захисту дітей із обмеженими можливостями на інклюзивну освіту в умовах ЗЗСО / А. О. Бардінова // *Управління навчально-виховним процесом нової Української школи в контексті реформи впровадження інклюзивної освіти в Україні : матеріали Всеукр. форуму молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (м. Полтава, 16-17 квітня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2020. – С. 51–53.*

2. Бардінова А. О. Достойні постаті нашого літературного пантеону як взірці патріотичного виховання підростаючих поколінь / А. О. Бардінова, М. В. Гриньова // *Управління навчально-виховним процесом нової української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (6 квітня 2021 р., м. Полтава) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 6–11.*

3. Бардінова А. О. Ідеї В.І. Вернадського щодо ноосферної освіти як наукове джерело формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури / А. О. Бардінова // *Управління навчально-виховним процесом нової*

української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (6 квітня 2021 р., м.Полтава) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Астроя, 2021. – С. 37–42.

4. Бардінова А. О. Правовий захист від порушення прав дітей щодо збереження власного здоров'я за допомогою здоров'язбережувальних технологій / А. О. Бардінова // Технології здоров'язбережування в сучасних закладах освіти України: проблеми та перспективи : матер. VIII Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (20 жовтня 2021 р.) – Полтава : Сімон, 2021. – С. 9–12.

5. Бардінова А. О. Єдність біологічного і соціального факторів у формуванні культури статевих відносин дітей у контексті правового виховання / А. О. Бардінова // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній школі : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2022 р.). – Полтава, 2022. – С.21–25.

6. Бардінова А. О. Правова компетентність як необхідний компонент професійної діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти / А. О. Бардінова // Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання спорту і здоров'я людини : м-ли VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю (21-22 квітня 2022) / голов. ред. С. В. Синиця ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. – С. 33–37.

Статті у регіональних конференціях

1. Бардінова А. О. Академічна доброчесність як головний чинник формування професійної етики майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах вишу / А. О. Бардінова // Новітні теоретико-методичні й методологічні засади розвитку фізичного виховання і спорту : матеріали регіональної науково-практичної онлайн-конференції. – Полтава : Сімон, 2021. – С.4–8.

2. Бардінова А. О. Провідні ідеї П. Ф. Лесгафта щодо фізичного виховання дітей / А. О. Бардінова // Новітні теоретико-методичні й методологічні засади розвитку фізичного виховання і спорту : матеріали регіональної науково-практичної онлайн-конференції. – Полтава, 2022. – С. 7–12.

Статті в іншому науковому виданні

1. Бардінова А. О. Специфічні особливості виховної діяльності тренера в умовах сьогодення / А. О. Бардінова // Фізкультурно-оздоровчі та спортивні технології в освітньому просторі: теорія і практика [колективна монографія] / А. О. Бардінова, І. В. Тараненко / За заг. ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевої. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. – С. 264–272.

2. Бардінова А. О. Формування правової компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах змішаного навчання на засадах компетентнісного підходу / А. О. Бардінова // Концептуалізація компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в контексті змішаного навчання : колективна монографія / за заг. ред.: О. К. Корносенко, О. В. Даниско ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. – С. 227–248. DOI: <https://doi.org/10.33989/978-966-2538-79-3>.

Навчально-методичні посібники

1. Бардінова А. О. Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності : довідкове видання / Бардінова А. О., О. В. Бардінов, М. В. Гриньова [та ін.]. – Полтава : Сімон, 2019. – 155 с.

2. Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою / Бардінова А. О., Гриньова М. В. – Полтава : Сімон, 2021. – 171 с. ISBN 978-617-7803-26-2.

ABSTRACT

Bardinova A. O. Formation of legal competence of the future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree. – Qualifying scientific work printed as manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 01 Education/Pedagogy and specialties 015 Professional education (by specialization). – Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko. – Poltava, 2023.

The changing socio-political processes currently taking place in Ukraine have fundamentally changed the situation in many areas of professional activity for specialists in various fields and led to the creation of a new legal space. This radically changed the social significance of legal knowledge, without which the conscious participation of every person in social and public life is impossible today. The needs of society dictate the transformation of the educational system towards the mastery of the legal space and its development as a legal instrument and subsystem of civil society.

The educational system is considered as the foundation for the formation of the ability of the subjects of the public space for intercultural legal interaction based on the principles of democracy, equal rights and opportunities.

The need to solve the tasks of the outlined problem is determined by the fundamental documents in the field of education of Ukraine, in particular, the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine «On Education» and «On Higher Education»; The state program of legal education of the population, which emphasizes the obligation to fulfill this task; The State National Program «Education of Ukraine of the 21st Century»; The concept of education development in Ukraine for the period until the year of 2025; Program of actions on the implementation of the main provisions of the Bologna Declaration in the system of higher education and science of Ukraine and Program of actions on the implementation of the main provisions of Academic integrity.

In the context of the creation of a legal state, the establishment of the priorities of universal human values, education and the legal culture of the individual, the legal competence of management personnel of education specialists as a component of their professional competence acquires an urgent importance, which makes it possible to raise the level of domestic professional training of the specified category of educators to the level of Western European standards.

However, as the analysis of scientific literature shows, this problem has not yet been sufficiently developed. The question of the essence of the legal competence of educational institution management managers, whose professional activity is considered as the professional activity of a new type of manager, remains outside the attention of scientists.

This approach is motivated by the fact that the term «manager» comes from the word «manage» – to manage, handle or direct with a degree of skill. Therefore, a manager is an administrator, a chief, and a leader. Although many scientists contend that there is no distinction between the concepts of «manager» and «administrator», we believe that a manager's professional activity in the administration of an educational institution is a particular kind of professional activity that combines the qualities of a teacher and a manager, whose personality is blended with knowledge and skill in legal matters, which allows them to make professional and managerial decisions and carrying out professional activities in accordance with legislative norms.

Hereby, the profession of an educational institution management manager is a special profession with its own specifics.

Therefore, not every graduate of a pedagogical higher educational institution is able to hold the position of educational institution management manager without special training for it.

For these reasons, the profession of educational institution management manager is becoming in demand and requires professional training for it in the conditions of a magistracy.

Under such conditions, the task of formation of legal competence of the future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree, which acquires not only new forms of organization of education, but also a new legal content, acquires special importance.

This is what the Action Program «Caring for the Korolenko family together! 2021–2026», developed by M. V. Hrynyova, the Rector of the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, in which the strategic lines of the University's development are clearly defined, taking into account the standards and recommendations of the European Foundation for Quality Management (ENQM) and the European Association from quality assurance of higher education (ENQA) and life-management.

We are convinced of this by the scientific achievements of domestic scientists-pedagogues M. Hrynyova, O. Zhdanova-Nedilko, L. Kravchenko, V. Maslov, V. Oliynyk, V. Onipko, O. Polishchuk, N. Sas, A. Tkachenko, M. Fitsula, P. Khomenko, etc, who are responsible for the fundamental research of the theoretical and methodological foundations of the training of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

Scientists N. Baklanova, A. Barbinova, O. Bardinov, S. Bolshaya, O. Ivani, Ya. Kichuk, D. Klochkova, V. Kovalova, Yu. Kolos, O. Kornosenko emphasize this in their dissertation studies and scientific publications as a complex integrated personal scientific education in the integral structure of a teacher, which includes general legal and professional-pedagogical knowledge, skills and professional qualities necessary for the implementation of legal education of students and the organization of one's own professional activity within the legal field.

The importance of solving the tasks of the investigated problem is strengthened by a number of *contradictions* between:

- the objective need of modern society for the professional managerial and legal competence of educational institution management managers and insufficient

attention to their formation in the process of professional training of future educational institution management managers in the conditions of master's degree;

– the potential opportunities of educational disciplines regarding their influence on the process of forming the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree and the real state of using these opportunities in the conditions of master's degree;

– the presence of powerful opportunities of organizational forms (structures) of higher education institutions in formation of the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree and the limited possibilities of their practical use in this process;

– the expediency of implementing a set of necessary pedagogical conditions for the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree and the inadequacy of their scientific justification.

The relevance of the outlined problem, its insufficient study, the need to eliminate the identified contradictions determined the choice of the research topic «Formation of the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of a master's degree».

The aim of the study is the theoretical substantiation and experimental verification of the effectiveness of a set of pedagogical conditions for the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

In accordance with the aim and the proposed hypothesis, the following research tasks are defined:

1. To analyze the current state of development of the research problem in pedagogical theory and practice and clarify the substantive essence of the key research concepts.

2. To determine the content and structure of the legal competence of future managers in the management of an educational institution.

3. To develop a diagnostic toolkit to identify the levels of formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

4. To theoretically substantiate and experimentally verify the effectiveness of the set of pedagogical conditions and the effectiveness of the developed organizational and functional model of the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

5. To create and test in the process of professional training of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree «A short dictionary of legal terms related to legislation, legal norms, education».

The object of the study is the process of formation of the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

The subject of the study is the pedagogical conditions for the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

The scientific *novelty* of the research results is that: *for the first time* on the basis of the analysis of scientific literature on the research problem, the current state of development of the research problem in psychological and pedagogical theory and practice *is clarified*, the content essence of the key concepts of the research *is specified*; the content and structure of the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree *is determined*, which we consider as an integrated component in the integral system of professional competence of the specified category of specialists, which combines general legal knowledge and knowledge of the legal foundations of management and the foundations of management science, a set professional and pedagogical knowledge, abilities, skills and personal managerial and legal qualities necessary for managing an educational institution; in accordance with the structural components,

the legal competences of future managers in managing an educational institution in the conditions of a master's degree (motivational-value, cognitive-professional, managerial-legal, regulatory-active), criteria (motivational, cognitive, personal, legal-regulatory), their indicators and levels (high, sufficient, low), in accordance with the completeness of the manifestation of the set of indicators of each criterion of the formation of legal competence of the specified category of specialists are defined; the effectiveness of a set of pedagogical conditions that contribute to the formation of the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree is identified, theoretically substantiated and experimentally verified, namely: the creation of an educational environment conducive to the manifestation of the levels of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree; the organization of instructional and legal educational work with the teachers of master's degree in order to fill the content of professional disciplines with elements of knowledge of a legal nature; the use of potential opportunities of organizational forms (structures) of higher education institutions in the formation of legal competence of future managers in managing an educational institution in the conditions of master's degree; the content, forms and methods of forming the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree in the process of extracurricular educational activities have gained further development.

The practical significance of the research results is in the *development* of a diagnostic toolkit to reveal the levels of formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree; *development and approval during the experiment* «Short dictionary of legal terms related to legislation, legal norms, education» as a factor of professional and legal growth of the specified category of specialists; in the development of author's test tasks of a legal nature to determine the initial and final levels of formation of the legal competence of future managers in the management

of an educational institution in the conditions of master's degree; methodological materials of a legal nature to fill the content of professional disciplines with elements of knowledge on legal topics.

The results of the conducted research can be used in the process of determining the content of invariant, variable and elective courses on the professional training of future managers in the management of an educational institution in the conditions of a master's degree with elements of knowledge of a legal nature and during their study in the conditions of master's degree, as well as in the system of postgraduate pedagogical education while writing methodological manuals, programs, course and master's theses.

The introduction substantiates the relevance and expediency of the research of the chosen topic, defines its purpose, hypothesis, task, object, subject, set of research methods used, reveals the scientific novelty of the obtained research results and the practical significance of the work; information about the experimental base of the research and the approbation of its results is displayed; information on scientific publications, their number and data on the structure and scope of the dissertation is provided.

In the **first chapter** «Theoretical foundations of the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree» the current state of development of the problem of forming the legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of a master's degree is analyzed in scientific literature and psychological and pedagogical practice; the content essence of the key research concepts in the system of psychological and pedagogical knowledge is clarified; the concept of «Formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree» has been clarified as the main key concept of the research problem; the content and structural components (motivational-value, cognitive-professional, managerial-legal, regulatory-active) of the legal competence of future managers in the

management of an educational institution are determined; a description of the author's technology of its structuring is given; a diagnostic toolkit is presented for revealing the levels of formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

In particular, the criteria, their indicators, the level of formation of the researched scientific education, the complex of methods and diagnostic methods, which are used to form the legal competence of the specified category of specialists, are defined.

In the **second chapter** «Pedagogical conditions for the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree» the content of pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree is disclosed; an organizational and functional model of the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree is presented in three blocks: target, content-operational and effective and their general characteristics.

In the **third chapter** «Experimental verification of the effectiveness of the implemented pedagogical conditions for the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree» a description of the organization of the experimental verification of the results of the effectiveness of the implemented pedagogical conditions in the formation of the legal competence of future managers in the management of an educational institution is presented.

The logic, research stages and methodology of the pedagogical experiment are revealed.

The results of an experimental study are presented, that confirmed the effectiveness of a set of implemented pedagogical conditions that contribute to the

formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree.

Keywords: future manager, management, competence, legal competence, professional legal competence, the formation of legal competence of future managers in the management of an educational institution in the conditions of master's degree, pedagogical conditions.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in scientific professional publications of Ukraine and in publications, included in international scientometric databases

1. Bardinova A. O. Content description of key concepts applied to internally displaced persons / Bardinova A. O., Bardinov O. V. // *Origins of Pedagogical Skill: Collection of Scientific Works of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences – Poltava: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2017. – Issue 20. – P. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2017.20>.*

2. Cyberspace as a means of ensuring human rights and formation of its identity / Bardinova A. O. // *Origins of Pedagogical Skill: Scientific Journal of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences – Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2019. Issue 23. – P. 5–9. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23>.*

3. Bardinova A. O. Special course «Preparation of Future Tutor-Educator in the System of Higher Vocational and Pedagogical Education» as one of the means of preparing future teacher for activities as a tutor-educator / Bardinova A. O., Bardinov O. V. // *Origins of Pedagogical Skill: Scientific Journal of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences – Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2020. Issue 25. – P. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.25.223173>.*

4. Bardinova A. O. Formation of young people's ideas about responsibility for criminal violations during the electoral process / A. O. Bardinova // *Origins of Pedagogical Skill: Scientific Journal of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences – Poltava: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2020. Issue 26, P. 8-11. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26>.*

5. Bardinova A. O. Organizational forms (structures) of blended learning as a powerful means of influencing the formation of legal competence of future managers in the management of educational institution in the conditions of master's degree / A. O. Bardinova // *Origins of Pedagogical Skill: Scientific Journal of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences – Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2021. Issue 27. – P. 16-20. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.246979>.*

6. Bardinova A. O. Integrated approach as a means of forming legal competence in future managers of educational institution management in the conditions of master's degree / A. O. Bardinova // *Origins of Pedagogical Skill: Scientific Journal of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences/ – Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2021. Issue 28. – P. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.28.250315>.*

Articles in international conferences

1. Bardinova A. O. Criminal victimology in the context of the ideas of A. S. Makarenko as a protective preventive measure for minors from crimes / A. O. Bardinova / *Technologies of Professional Development of the Teacher: Heritage of A.S. Makarenko and the Priorities of Ukrainian Education: Materials of the XVIII International Scientific-Practical Conference (Poltava, March 13-14, 2019) / Under the Editorship of Prof. M.V. Hrynova – Poltava: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2019. – P. 21–22.*

2. Bardinova A. O. The secret philosophy of pedagogy of A. S. Makarenko / A. O. Bardinova, Yu. Z. Kolos, L. F. Pashko // Technologies of Professional Training of the Future Teacher: Modern Models and Competence Discourse of Pedagogy by A.S. Makarenko: Materials of the XIX International Scientific and Practical Conference (Poltava, March 12-13, 2020) / Edited by M. V. Hrynova. – Poltava: Individual Entrepreneur Harazh M. F., 2020. – P. 149–154.

3. Bardinova A. O. Makarenko's implementation of the ideas of folk pedagogy in humane treatment of pupils / A. O. Bardinova // Technologies of Professional Training of a Teacher: Modern Models and Competence Discourse of Pedagogy by A.S. Makarenko: Materials of the XIX International Scientific and Practical Conference (Poltava, March 12-13, 2020) / Edited by M.V. Hrynova – Poltava: Individual Entrepreneur Harazh M.F., 2020. – P. 73–75.

4. Bardinova A. O. Legal brain-ring as a powerful tool for legal education of minors / A. O. Bardinova // Methods of Teaching Natural Disciplines in Secondary and Higher School: Materials of the International Scientific-Practical Conference (XXVII Karyshyn Readings) (Poltava, May 28-29, 2020) / Edited by prof. M. V. Hrynova. – Poltava: PE «Astraia», 2020. – P. 140–143.

5. Bardinova A. O. Updating of managerial experience A. S. Makarenko on the management of educational institution in modern conditions / A. O. Bardinova // Humanistic Guidelines for the Professional Development of Teachers: Makarenko's Tradition and the Mission of the New Ukrainian School: Materials of the XX International Scientific and Practical Conference (Poltava, March 11-12, 2021). «Managerial Skills of the Head of the Educational Institution», «Project Management in the Field of Science, Education, Innovation and Informatization», «Management of Innovative Activities in Education and in Production»: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Seminars (Poltava, March 11-12, 2021) / edited by M.V. Hrynova. Poltava: PE «Astraia», 2021. P. 97–101.

6. Bardinova A. O. Formation of legal competence in future managers of educational institution management in the context of A. S. Makarenko's ideas / A. O.

Bardinova // Humanistic Guidelines for the Professional Development of Teachers: Makarenko's Tradition and the Mission of the New Ukrainian School: Materials of the XX International Scientific and Practical Conference (Poltava, March 11-12, 2021). «Managerial Skills of the Head of the Educational Institution», «Project Management in the Field of Science, Education, Innovation and Informatization», «Management of Innovative Activities in Education and in Production»: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Seminars (Poltava, March 11-12, 2021) / edited by M. V. Hrynova. Poltava: PE «Astraia», 2021. – P. 101–105.

7. Bardinova A. O. Legal competence of Ukrainian citizens as a powerful means of protecting honor and dignity from violence committed in such forms of its manifestation as «slander» and «insult» / Bardinova A. O., Bardinov O. V., Kolos Yu. Z., Pashko L. F. // Methods of Teaching Natural Disciplines in Secondary and Higher School (XXVIII Karyshyn Readings): Materials of the International Scientific and Practical Conference (Poltava, May 27-28, 2021) / Edited by prof. M.V. Hrynova – Poltava: PE «Astraia», 2021. – P. 52–57.

8. Bardinova A. O. Multidisciplinary approach as the means of forming legal competence in future managers of educational institution management in the conditions of master's degree / A. O. Bardinova // Methods of Teaching Natural Disciplines in Secondary and Higher School (XXVIII Karyshyn Readings): Materials of the International Scientific and Practical Conference (Poltava, May 27-28, 2021) / Edited by prof. M.V. Hrynova – Poltava: PE «Astraia», 2021. – P. 57–60.

9. Legal competence as one of the directions of A. S. Makarenko's new thinking in the management of educational institutions / A. O. Bardinova // Managerial Discourse of Makarenko's Pedagogy: Materials of the XXI International Scientific and Practical Conference (Poltava, March 10-11, 2022). «Managerial Skills of the Head of the Educational Institution», «Project Management in the Field of Science, Education, Innovation and Informatization», «Management of Innovative Activities in Education and in Production»: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Seminars (Poltava, March 10-11, 2022) / edited by M.V. Hrynova. Poltava, 2022. – P. 74–77.

10. Bardinova A. O. Self-regulation as an effective tool for the formation of legal competence of future managers in the management of educational institutions in the magistracy / A. O. Bardinova // *Methods of Teaching Natural Disciplines in Secondary and Higher School (XXIX Karyshyn Readings), Devoted to the Development of Models of Training Future Teachers for Pedagogical Activity in the New Ukrainian School: Materials of the International Scientific and Practical Conference (Poltava, 26-27, 2022)* / edited by prof. M.V. Hrynova. Poltava: PE «Astraia», 2022. P. 22–24.

Articles in all-Ukrainian conferences

1. Bardinova A. O. Legal parity as an effective means of protection of children with disabilities for inclusive education in the context of general education / A. O. Bardinova // *Management of the Educational Process of the New Ukrainian School in the Context of the Reform of Inclusive Education in Ukraine: Materials of the All-Ukrainian Forum of Young Scientists (Pupils, Students, Undergraduates, Graduate Students) (Poltava, April 16-17, 2020)* / Edited by M.V. Hrynova. – Poltava: PE «Astraia», 2020. – P. 51–53.

2. Bardinova A. O. Worthy figures of our literary pantheon as an example of patriotic education of younger generations / A. O. Bardinova, M. V. Hrynova // *Management of the Educational Process of the New Ukrainian School in the Context of National-Patriotic Education of Youth: Materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference of Young Scientists (Pupils, Students, Undergraduates, Graduate Students) (April 6, 2021, Poltava)* / edited by M. V. Hrynova; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. – Poltava: PE «Astraia», 2021. – P. 6–11.

3. Bardinova A. O. V. I. Vernadskyi's ideas on noospheric education as a scientific source of formation of legal competence in future managers of educational institution management in the conditions of master's degree / A. O. Bardinova // *Management of the Educational Process of the New Ukrainian School in the Context of National-Patriotic Education of Youth: Materials of the All-*

Ukrainian Scientific-Practical Conference of Young Scientists (Pupils, Students, Undergraduates, Graduate Students) (April 6, 2021, Poltava) / edited by M. V. Hrynova; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. – Poltava: PE «Astraia», 2021. – P. 37–42.

4. Bardinova A. O. Legal protection against violation of children's rights to preserve their own health with the help of health-saving technologies / A. O. Bardinova // Technologies of Health Saving in Modern Educational Institutions of Ukraine: Problems and Prospects: material VIII All-Ukrainian Student Scientific and Practical Conference (October 20, 2021). – Poltava: Simon, 2021. – P. 9–12.

5. Bardinova A. O. Unity of biological and social factors in the formation of the culture of sexual relations of children in the context of legal education / A. O. Bardinova // Biodiversity: Theory, Practice and Methodological Aspects of Studying in Secondary School: Materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference (April 19, 2022). – Poltava, 2022. – P. 21–25.

6. Bardinova A. O. Legal competence as a necessary component of the professional activity of future managers in the management of educational institution / A. O. Bardinova // Problems and Prospects of Development of Physical Education of Sports and Human Health: Materials of the VI All-Ukrainian Scientific-Practical Conference with International Participation (April 21-22, 2022) / edited by S. V. Synytsia; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2022. – P. 33–37.

Articles in regional conferences

1. Bardinova A. O. Academic integrity as the main factor in the formation of professional ethics of future specialists in physical culture and sports in higher education / A. O. Bardinova // The Latest Theoretical and Methodological Principles of Development of Physical Education and Sports: Materials of the Regional Scientific and Practical Online Conference: Simon, 2021. – P. 4–8.

2. Bardinova A. O. Leading ideas of P. F. Lesgaft on physical education of children / A. O. Bardinova // *The Latest Theoretical and Methodological Principles of Development of Physical Education and Sports: Materials of the Regional Scientific and Practical Online Conference*. Poltava, 2022. P. 7–12.

Articles in another scientific publication

1. Bardinova A. O. Specific features of the coach's educational activity in today's conditions / A. O. Bardinova // *Physical Culture and Sports Technologies in the Educational Space: Theory and Practice [collective monograph]* / Edited by O.O. Momot, Yu.V. Zaitseva – Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. – P. 264–272.

2. Bardinova A. O. Formation of legal competence in future specialists of physical culture and sports in the conditions of blended learning on the basis of competence approach / A. O. Bardinova // *Conceptualization of a Competence-Based Approach to the Professional Training of Future Specialists in Physical Culture and Sports in the Context of Blended Learning: Collective Monograph* / edited by O.K. Kornosenko, O.V. Danysko; Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. – Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2021. – P. 227–248. DOI: <https://doi.org/10.33989/978-966-2538-79-3>.

Educational and methodical manuals

1. Bardinova A. O. Brief glossary of tourism management terms: reference edition / Bardinova A. O., Bardinov O. V., Hrynova M.V. // Poltava: Simon, 2019. – P. 155.

2. Short dictionary of legal terms related to legislation, legal norms, education / Bardinova A. O., Hrynova M.V. – Poltava: Simon, 2021. – P. 171. ISBN 978-617-7803-26-2.

ЗМІСТ

ВСТУП	34
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ	48
1.1. Загальна характеристика стану розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії і практиці та змістової суті ключових понять дослідження.....	48
1.2. Зміст і структура правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти	67
1.3. Діагностичний інструментарій для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури	83
Висновки до першого розділу	101
Література до першого розділу	102
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ	126
2.1. Створення освітнього середовища, сприятливого до вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.....	126
2.2. Організація інструктивно-правосвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правознавчого характеру	143
2.3. Використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури	157
Висновки до другого розділу	175
Література до другого розділу	177

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ	190
3.1. Організація і проведення експериментального дослідження....	190
3.2. Підсумковий аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	204
Висновки до третього розділу	218
Література до третього розділу	220
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	226
ДОДАТКИ	231

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Змінні суспільно-політичні процеси, що відбуваються наразі в Україні докорінно змінили ситуацію в багатьох царинах професійної діяльності фахівців різних сфер і призвели до створення нового правового простору. Це радикально змінило соціальне значення правових знань, без належного рівня яких неможливе сьогодне життя людини у суспільстві. У зазначеному контексті суспільної ваги набуває завдання сформованості правових знань майбутніх фахівців різних спеціальностей, які слугують основою для формування правової компетентності майбутніх фахівців.

Освітня система при цьому розглядається як фундамент формування здатності суб'єктів суспільного простору до міжкультурної правової взаємодії на принципах демократії, рівних прав та можливостей.

Необхідність розв'язання завдань окресленої проблеми визначається основними документами в галузі освіти України, зокрема, Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепцією розвитку освіти на період до 2025 року, Програмою дій щодо реалізації основних положень Академічної доброчесності, тощо.

Піднесення української освіти до міжнародного рівня вимагає залучення до цього процесу нової когорти управлінців, здатних успішно вирішувати завдання, що постають у цій важливій сфері суспільного життя.

Реалізація цього завдання сьогодні потребує підготовки нового типу керівника закладу освіти як менеджера, що можливе виконати на засадах наукового менеджменту, поняття якого в сучасному тлумачному словнику української мови визначається як «фахівець у галузі організації виробництва і керування ним» (Загнітко, с. 403).

А отже, менеджер – це управлінець, керівник. І хоча, на думку багатьох науковців, розходження між поняттям «менеджер» і «керівник» майже не існує, ми вважаємо, що професійна діяльність менеджера з управління

закладом освіти – це особливий, специфічний вид професійної діяльності, який поєднує в собі якості педагога і керівника, в особистості якого синтезуються загальнонаукові, професійно-педагогічні знання, вміння, навички, особистісні управлінсько-правові уміння, необхідні йому для здійснення професійно-правової діяльності. Тому не кожен випускник педагогічного закладу вищої освіти спроможний обіймати посаду менеджера з управління закладом освіти, обійшовшись при цьому без спеціальної підготовки до неї.

Отже, потреби суспільства вимагають висококваліфікованих управлінських кадрів освітньої галузі.

Цим обумовлюється необхідність підготовки менеджерів з управління закладом освіти у системі вищої педагогічної освіти.

На це націлюють нас праці видатних вітчизняних педагогів як минулої доби (А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін., в працях яких висвітлені управлінські аспекти керівників закладу освіти), так і праці провідних учених сучасності (М. Гриньової, О. Жданової-Неділько, І. Зязюна, Н. Коломинського, Л. Кравченко, В. Кременя, В. Маслова, В. Пікельної, Н. Сас, А. Ткаченка та ін.), які слугують теоретичним підґрунтям у вирішенні низки питань із досліджуваної нами проблеми.

Загальний огляд наукових джерел засвідчив, що вектор їх наукових пошуків у вирішенні проблеми в основному звернений до загально педагогічних засад підготовки менеджера, його компетентності, при цьому майже не торкаючись аспектів формування управлінсько-правової компетентності зазначеної категорії фахівців, які складають однак теоретичну основу щодо процесу досліджуваної нами проблеми.

Цьому підтвердження знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців. Зокрема, В. Бегей, В. Бондар, І. Гришина, Л. Даниленко, В. Маслов, В. Пікельна та ін. досліджували компетентність керівника школи; предметом дослідження Н. Курмишевої стали особливості інтегральної компетентності

директора загальноосвітнього закладу; функції управлінської діяльності менеджера освітньої установи досліджували В. Гладкова, Ю. Федотова та ін.

Концептуально-методологічні засади підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти розглядають М. Гриньова, П. Ворона (2017); М. Гриньова, О. Жданова-Неділько (2019); В. Жигірова (2012); Л. Кравченко (2007); М. Окса; Н. Сас (2014); М. Товстяк (2014); Н. Чайка (2013); С. Школяр (2015) та ін.

Загальний огляд зазначених та інших наукових джерел дозволяє, услід за дослідниками, стверджувати, що управлінська діяльність менеджера освіти в сучасних умовах є поліфункціональною, полідіяльною (Кравченко, 2007, с. 4).

Однак, вимоги сучасного суспільства до професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти потребували фахівців з високим рівнем сформованості правової компетентності. Особливого значення, за таких умов набуває завдання досліджуваної нами проблеми. Її вирішення у теоретичному та практичному аспектах становить одну з найбільш актуальних проблем педагогічної науки. Адже правову компетентність наразі починають розуміти не тільки як складник професійної компетентності фахівця освітньої галузі, що має соціальне і державне значення, але й як головний чинник, який характеризує професіоналізм зазначеної категорії фахівців.

В цьому переконують нас дослідження українських науковців, які розглядають різні аспекти з досліджуваної нами проблеми. Зокрема, Б. Андрусишин зосередив увагу на правовій культурі особистості майбутнього вчителя; Н. Бакланова – на формуванні правової компетентності майбутніх учителів (2016); І. Галдецька розглядає теоретичні основи формування правової компетентності у майбутніх учителів як педагогічну проблему (2014); О. Іваній зосередив увагу на структурно-змістовій моделі формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету (2012); предметом дослідження науковця Я. Кічука стала правова

компетентність майбутнього фахівця як пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі (2008); Д. Клочкова досліджує питання щодо теоретичних основ формування правової компетентності в майбутніх учителів (2009); В. Ковальова – пропонує розглядати цей феномен як один із складових професійної компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти (2016); в центрі уваги Ю. Новгородської стала однією із професійних компетентностей майбутнього керівника дошкільного навчального закладу – правова компетентність, як складова його управлінської діяльності (2013); дослідження В. Олійника спрямоване на формування правової компетентності керівників навчальних закладів освіти у системі післядипломної освіти (2008); у полі зору О. Поліщук – правова компетентність як основа професійного росту майбутнього менеджера (2015); Л. Рябовол – правова предметна компетентність: поняття, структура, правові предметні компетенції (2013); В. Ситянін – вказує на необхідність формування зазначеного педагогічного явища у науково-педагогічних працівників як потреби суспільства в їх професійному зростанні.

Утім, не беручи до уваги те, що в останні роки значно зростає інтерес науковців до проблеми формування правової компетентності майбутніх фахівців різних сфер діяльності, саме проблемі, що становить об'єкт нашого дослідження, не приділено належної уваги.

Вагомість вирішення завдань проблеми дослідження підсилюється низкою суперечностей, які ускладнюють вирішення проблеми щодо формування наукового утворення, а саме суперечностей між:

– об'єктивною потребою сучасного суспільства у професійній управлінсько-правовій компетентності менеджерів з управління закладом освіти та недостатньою увагою до цього питання у професійній підготовці зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти в умовах магістратури;

– потенційними можливостями навчальних дисциплін щодо впливу їх на процес професійно-правового становлення майбутніх менеджерів та реальним станом використання цих можливостей в умовах магістратури;

– наявністю потужних можливостей організаційних форм (структур) ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури та обмеженими можливостями їх практичного використання в цьому процесі;

– доцільністю впровадження сукупності педагогічних умов, які сприяють формуванню компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти та недостатністю їхнього наукового обґрунтування.

Актуальність проблеми, її соціальне, теоретичне й практичне значення, недостатня розробленість, необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є плановою у структурі науково-дослідної роботи кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Саморегуляція успішної навчально-виховної діяльності студентської та учнівської молоді» (Реєстраційний № 0118U004309). Тема дисертації затверджена протоколом № 4 засідання вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка від 29 жовтня 2020 року; закординована у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології, витяг № 5 від 30 листопада 2020 року.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність сукупності педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, згідно з яким рівень сформованості правової компетентності вищезгаданого наукового утворення набуде більшої ефективності у разі реалізації комплексу таких педагогічних умов, а саме:

– створення освітнього середовища, сприятливого до вияву правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури;

– організація інструктивно-правосвітницької роботи з викладачами магістратури з метою наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правознавчого характеру;

– використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії і практиці та уточнити змістову сутність ключових понять дослідження.

2. Розкрити зміст і компонентну структуру правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

3. Розробити діагностичний інструментарій для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти в умовах магістратури.

4. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність сукупності педагогічних умов та розробленої організаційно-функціональної моделі формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

5. Створити й апробувати в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури «Короткий

словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» та методичні матеріали правознавчого характеру.

Об'єкт дослідження – процес формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, розв'язання завдань з проблеми дослідження і перевірки гіпотези було використано комплекс взаємодоповнювальних загальнонаукових методів дослідження, а саме:

– *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, зіставлення – для вивчення літературних джерел, законодавчих документів, практичного досвіду; уточнення термінологічно-понятійного апарату дослідження; визначення змісту і компонентної структури правової компетентності зазначеної категорії фахівців; розробки діагностичного інструментарію для вияву рівнів сформованості зазначеного феномена; науково-теоретичного обґрунтування сукупності педагогічних умов, сприятливих для формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури;

– *емпіричні* (діагностичні): проведення індивідуальних бесід з викладачами, магістрантами з метою з'ясування їхньої мотивації щодо вибору майбутньої професійної діяльності менеджера з управління закладом освіти, діагностування особистісних управлінсько-правових якостей та вмінь, необхідних для ефективного управління закладом освіти в правовому полі, онлайн-листування, опитування, бесіди, інтерв'ювання, анкетування, тестування, ранжування, аналіз навчальних планів і програм, експертне оцінювання – для встановлення вихідного рівня сформованості правової

освіченості (наявності правових знань) й рівнів сформованості зазначеної категорії фахівців;

– *педагогічний експеримент*: для перевірки ефективності педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури та дієвості організаційно-функціональної моделі;

– *методи математичної статистики*: для кількісної і якісної обробки результатів дослідно-експериментальної роботи; систематизації, узагальнення дослідницьких матеріалів, перевірки їх вірогідності та підтвердження статистичної гіпотези;

– *методи наочного представлення результатів дослідження* – для належного оформлення результатів дослідження і представлення їх науковому загалу.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу здійснено на базі Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

До участі в дослідно-експериментальній роботі було залучено 388 осіб магістрантів V-VI курсів денної та заочної форми навчання, з яких було сформовано експериментальну групу (192 осіб) та контрольну групу (196 осіб), 27 викладачів-педагогів магістратури, керівників ЗВО.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що *вперше* на підставі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження з'ясовано сучасний стан розробленості проблеми дослідження в психолого-педагогічній теорії та практиці; *уточнено* змістову суть ключових понять дослідження: «майбутній менеджер», «управління», «компетентність», «правова компетентність», «професійна правова компетентність», «педагогічні умови», «формування правової компетентності майбутніх

менеджерів з управління закладом освіти», останнє з яких отримало авторське потрактування як інтегрований складник у цілісній системі професійної компетентності зазначеної категорії фахівців, який поєднує в собі загальноправові знання та знання юридичних основ управління й основ науки управління; сукупність професійно-педагогічних знань та умінь, навичок й особистісних управлінсько-правових умінь і якостей, необхідних для здійснення управління закладом освіти; *розкрито* зміст і структуру правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, регулятивно-діяльнісний компоненти; *розроблено* відповідно до структурних компонентів правової компетентності досліджуваного нами наукового утворення *критерії* (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праворегулятивний), їх показники (зацікавленість, самовизначеність у мотивованому виборі майбутньої професії менеджера з управління закладом освіти, усвідомлення особистісного і суспільно-громадянського її значення; правоосвіченість, тобто наявність знаннєвість правових знань, умінь і навичок їх застосовувати у власній професійній діяльності, уміння орієнтуватися в інформаційно-правовому просторі; самостійність в опануванні управлінсько-правовими вміннями і навичками застосовувати їх у професійній діяльності; діяти згідно правових та розпорядчих принципів законності та *рівні* (високий, достатній, низький) відповідно до повноти прояву сукупності показників кожного із критеріїв сформованості правової компетентності зазначеної категорії фахівців; *виявлено*, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність комплексу педагогічних умов, які сприяють формуванню правової компетентності досліджуваного нами наукового утворення, а саме: створення освітнього середовища, сприятливого до вияву рівнів сформованості правової компетентності зазначеної категорії фахівців; організація інструктивно-правопросвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань

правового характеру; використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; набули подальшого розвитку зміст, форми та методи роботи щодо формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти в процесі управлінської діяльності громадських організаційних структур педагогічного ЗВО.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у впровадженні в навчально-виховний процес магістратури критеріально-діагностичного інструментарію для перевірки ефективності педагогічних умов та організаційно-функціональної моделі формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти; розробці й апробації в умовах магістратури «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» як чинника професійно-правового зростання зазначеної категорії фахівців; розробці й впровадженні методичних рекомендацій щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань із правової тематики; інноваційних технологій правознавчого характеру онлайн-навчання.

Теоретичні положення та висновки дослідження можуть застосовуватися у процесі визначення змістового наповнення інваріативних, варіативних, вибіркового, елективних курсів елементами знань із правової тематики, а також у системі неперервної педагогічної освіти в процесі підвищення кваліфікації педагогів, при написанні методичних посібників, програм, курсових, рефератів тощо.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка в умовах магістратури (довідка № 57 від 06 грудня 2022 року); Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 1119/01-35/57 від 29 травня 2023 року); Ізмаїльського

державного гуманітарного університету (довідка № 1-7/197 від 31 березня 2023 року).

Особистий внесок здобувача. У колективній монографії заг. ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевою (2020) дисертанткою (співавтор І. Тараненко) розкрито суть і зміст правових функціональних обов'язків тренера; у колективній праці «Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності» / за заг. ред. О. В. Бардінова (2019), співавтори А. В. Бардінов, М. В. Гриньова, І. В. Тараненко та ін.) автором підібрано словникові статті управлінсько-правового характеру; у колективній монографії заг. ред. О. К. Корносенко, О. В. Даниско (2021), автором розкрито змістову суть питання змішаного навчання через онлайн-навчання (с. 227-249); у колективній праці «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» / за заг. ред. автора-уклад. А. О. Бардінової (2021), співавтор М. В. Гриньова, дисертанткою систематизовано матеріали словникових статей правознавчого характеру та їх укладання у корпус словника; написано передмову, в якій подаються загальні відомості про створення словника, а також написано післямову, в якій обґрунтовується важливість та необхідність дослідження зазначеного педагогічного явища як професійно-правового зростання майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати й висновки дослідження було оприлюднено у доповідях і повідомленнях:

– «Змістова характеристика ключових понять, які застосовуються по відношенню до внутрішньо переміщених осіб». *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 20. (Полтава, 2017).

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2017.20>;

– «Кіберпростір як засіб забезпечення прав людини і формування її самосвідомості». *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав.

нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 23. (Полтава, 2019). **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23>;

– «Спецкурс «Підготовка майбутнього гувернера-вихователя в системі вищої професійно-педагогічної освіти» як один із засобів підготовки майбутнього вчителя до діяльності в якості гувернера-вихователя». *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 25. (Полтава, 2020). **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.25.223173>;

– «Формування у молоді уявлень про відповідальність щодо кримінальних порушень у ході виборчого процесу». *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 26. (Полтава, 2020). **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26>;

– «Організаційні форми (структури) змішаного навчання як потужні засоби впливу на формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури». *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Вип. 27. (Полтава, 2021). **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.246979>.

у монографіях:

– «Специфічні особливості виховної діяльності тренера в умовах сьогодення» : [колективна монографія] (Ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевої) (Полтава, 2020). **DOI** 10.33989/pnpu.279.c651

– «Формування правової компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах змішаного навчання на засадах компетентнісного підходу» : [колективна монографія] (Ред. О. К. Корносенко, О. В. Даниско) (Полтава, 2021). **DOI:** <https://doi.org/10.33989/978-966-2538-79-3>

у навчально-методичних посібниках

– «Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності» : довідкове видання. (Полтава, 2019). **ISBN** 978-617-7803-09-5;

– «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» (Ред. А.О. Бардінова). (Полтава, 2021). ISBN 978-617-7803-26-2.

на науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних:

– «Правовий брейн-ринг як потужний засіб здійснення правової освіти неповнолітніх» (Полтава, 2020);

– «Актуалізація управлінського досвіду А. С. Макаренка щодо управління закладом освіти в сучасних умовах» (Полтава, 2021);

– «Формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в контексті ідей А. С. Макаренка» (Полтава, 2021);

– «Полідисциплінарний підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (Полтава, 2022);

– «Правова компетентність як один із напрямків нового мислення А. С. Макаренка в управлінні виховними установами» (Полтава, 2022).

– «Саморегуляція як дійовий інструмент формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» (XXIX КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (Полтава, 2022).

всеукраїнських:

– «Правовий паритет як дієвий засіб захисту дітей із обмеженими можливостями на інклюзивну освіту в умовах ЗЗСО» (Полтава, 2020);

– «Ідеї В.І. Вернадського щодо ноосферної освіти як наукове джерело формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури», «Управління навчально-виховним процесом Нової української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді» (Полтава, 2021).

– «Правова компетентність як необхідний компонент професійної діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти» (Полтава, 2022)

у регіональних конференціях:

– «Академічна доброчесність як головний чинник формування професійної етики майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах вишу» (Полтава, 2020).

Результати дослідження обговорювалися та дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2020 - 2023 р. р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 31 (з них – 23 одноосібних) публікаціях автора, з-поміж яких – у 11 публікаціях автора відображено основні результати дослідження; 12 публікацій мають апробаційний характер.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійськими мовами), вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, списку використаних джерел до кожного з розділів, загальних висновків, 11 додатків на 59 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 290 сторінок. З них 140 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць і 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

1.1. Загальна характеристика стану розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії і практиці та змістової суті ключових понять дослідження

З метою усвідомлення теоретичних засад процесу кращого засвоєння змістової суті ключових понять дослідження та беручи до уваги при цьому думку вчених з приводу складного процесу категоризації (Ткаченко, с. 263), нами проаналізовано термінологічне поле досліджуваної проблеми, що уможливило виокремити, уточнити й схарактеризувати змістову сутність ключових понять дослідження в системі психолого-педагогічного знання.

Для теоретичного осмислення та глибокого розуміння проблеми дослідження виникла необхідність у розкритті концептуальних підходів і теорій науковців щодо визначення змістової сутності його складових, як основного, на думку вчених, фактору, який дозволяє шляхом опрацювання літератури наукових видань поетапне засвоєння професійної лексики (Овчарук, 2003, с. 6-9). За рахунок цього відбувається істотне збільшення словникового запасу зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти, поповнення їхнього термінологічного апарату основними поняттями - термінами, що становлять основу професійної мови, а також обґрунтування або у разі потреби уточнення їх сутності або надання їх витлумачень в авторській інтерпретації.

Одним із складових понять досліджуваного нами наукового утворення, що описують стан проблеми та рівень його розв'язання є поняття «правова компетентність», змістова суть якого науковцями трактується неоднозначно, а отже залишається дискусійним.

У сучасній вітчизняній науці ще не склалося єдиного розуміння вченими сутності поняття «правова компетентність». Це спричинило необхідність з'ясування насамперед змістової суті його складових (право і компетентність), що уможливило появи саме терміну «правова компетентність» та право на присутність його у системі наукових категорій.

Утім, в цьому контексті варто зазначити, що визначення вченими змістової суті ключових понять дослідження в тому числі й поняття «правова компетентність» не позбавлені впливу узагальнених теоретичних ідей і концепцій, висунутих ученими у свій час і перевірених у практиці закладів освіти. Тому певні ідеї науковців та концепції у цій частині нами подаються до розгляду адаптивними до сучасних умов і слугують як джерело та підґрунтя для визначення змістової суті ключових понять нашого дослідження, для розробок педагогічних новацій у розв'язанні питань досліджуваної нами проблеми.

У ході вивчення наукових джерел щодо з'ясування суті слова «право» виявилось, що слово «право» (jus) дістало свою назву від «justitia» (правда, справедливість), оскільки право є «ars» (мистецтво, знання, наука), «boni» (добра) і «aequi» (рівності та справедливості). Право є однією з найголовніших цінностей держави, адже за його допомогою на відміну від норм, звичаїв, традицій, регулюються суспільні відносини. Тому підтвердження знаходимо у сучасному тлумачному словнику української мови, де серед значної кількості трактувань слова «право» знаходимо його визначення - це загальнообов'язкові, формально визначені правила суспільних відносин (Загнітко, 2012, с. 607).

У науковій літературі вчені визначають право як своєрідну міру свободи дій конкретної особи (у цих випадках вживається термін «суб'єктивне право») (Плачинда, Онищенко, 2022, с. 70). У цьому зв'язку доречно нагадати, що вчені, визначаючи у науковій літературі змістову сутність поняття «право», характеризують одночасно й дотичних до нього понять або за допомогою

одного кореня, або за допомогою словотворчих формантів (суфіксів, префіксів та закінчень) утворюють слова, що належать до різних частин мови. Такими, наприклад, словосполученнями та словами є: правосвідомість, правоосвіченість, правозахисник, правова культура, правова система, правові норми, правове виховання, правова психологія, правова ідеологія, правоздатність, правонаступництво, правоосвітництво, правопорушення, правознавство, правові принципи, тощо.

Для більш глибокого розуміння феномену «право» та його змістової суті вбачаємо у виділенні принаймні трьох підходів. Так, перший підхід пов'язується з уявленням про право як явище історичне та важливого ефективного засобу захисту прав людини, що знайшли висвітлення в письмових джерелах світових релігій: Кодекс Хаммурапі, Біблія та Коран, в яких прописано основні права та обов'язки людей. Вивчаючи ці джерела, стає зрозумілим, що боротьба за права загальнолюдських моральних принципів, які були сформульовані в давнину, в рамках найбільших світових релігій лежить поняття людинолюбства або гуманізму.

Другий підхід щодо розуміння феномену «право» визначається міжнародним визнанням основних принципів прав людини, які з'явилися після викриття злочинів проти людства під час Другої світової війни. Геноцид нацисткою Німеччиною мільйонів євреїв, політичних в'язнів, гомосексуалістів, непрацездатних, військовополонених – жахнули світ.

Військові трибунали, проведені того часу в Нюрберзі та Токіо були лише однією з спроб уникнути цього жаху в майбутньому. Народи всього світу чекали гарантій, які б назавжди вберегли світ від посягань на свободу та справедливість. Тому було б дуже важливо визнати, що громадянські, соціальні, економічні, політичні, культурні права є універсальними і неподільними та відносилися б до кожної людини в будь-якому куточку світу. Враховуючи це, 1945 року, членами новоствореної на той час Організації

Об'єднаних Націй (ООН) було розроблено комплекс документів з прав людини.

Так, 19 грудня 1948 року державами-учасницями ООН була прийнята Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ), яка інституалізує владу громадянської думки в світі та встановлює універсальні моральні засади, якими оцінюється та формується поведінка держав щодо їхніх власних народів. Творці УДПЛ хотіли надати правам людини сили міжнародного закону. З цією метою, членами ООН підписано документи: Міжнародний протокол економічних, соціальних прав та Міжнародний протокол громадянських та політичних прав; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (979), Конвенція прав дитини (989), Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965) та Декларацію прав на розвиток (989).

Третій підхід, пов'язаний з уявленням про сучасні міжнародні закони у сфері прав людини, про зростаючу силу громадянського суспільства. Десятки тисяч неурядових організацій в усьому світі на міжнародному, регіональному, національному та місцевому рівнях активно здійснюють моніторинг, захист, пошук шляхів повної реалізації людських прав на всіх рівнях суспільства. І хоча кожна група відображує лише один аспект, наприклад, юридичний захист чи навчання людським правам, але всі разом вони посилюють та впроваджують основні принципи, викладені в УДПЛ.

У цьому контексті варто зазначити, що основні механізми захисту прав людини в нашій державі на національному рівні закріплено в головному документі по захисту прав людини – Конституції України. В цьому плані вважаємо за доцільне зазначити, що галузей права дуже багато. До найважливіших з них відносяться такі, як: державне, цивільне, земельне, трудове, кримінальне, міжнародне право та ін. Кожне з перелічених галузей права має свою сферу дії. Серед всіх названих і неназваних галузей права найважливішою вважається державне право, або як його ще називають,

Конституційне право. Бо саме в Конституції записані права, які держава надає своїм громадянам, і ті обов'язки, які вона на них покладає.

Характерною особливістю в цьому контексті є те, що норми права, які містяться в інших галузях права, не можуть суперечити Конституції. Отже, Конституційне право є основою або фундаментом для існування всіх інших галузей права. Його вважають головним законом держави. Звідси – джерелом державного права є Конституція країни. Проте, деякі закони державного права можуть бути не записані до неї (наприклад, закони про вибори).

Отже, право виступає, по-перше, носієм міри свободи і рівності, що уможлиблює досягнення компромісів; по-друге, право виступає як соціальний феномен і ефективний засіб, за допомогою якого координується взаємодія, регулюється діяльність людей.

Однак, для більш глибокого усвідомлення змістової суті правової компетентності зупинимося на характеристиці основних ознак її складової – «компетентність» як ключового поняття дослідження.

У науковій літературі представлено багато досліджень як вітчизняних (С. Гончаренко, Є. Єрмаков, В. Маслов, О. Овчарук, І. Родигіна, З. Слепакань, В. Шапарь та ін.), так і зарубіжних (Дж. Равен та ін.) науковців, спрямованих на визначення сутності терміну «компетентність».

Так, Дж. Равен, характеризує термін компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії» (Равен, 2022). Отже, науковець «компетентність» людини визначає за загальними ознаками її дії в конкретній галузі.

У вітчизняній педагогічній думці зазначені категорія аналізується дослідниками у різних аспектах і отримала неоднозначність її визначення. Так, дослідник С. Гончаренко, зокрема, пропонує розглядати поняття «компетентність» як сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної

професійної діяльності (Гончаренко, 1997, с. 149). На переконання В. Маслова, компетентність являє собою «готовність на професійному рівні виконувати свої посадові і фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог і стандартів» (Маслов, 1997, с. 63).

Сучасними фахівцями у галузі педагогіки та психології компетентність розглядається як володіння відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють людині ефективно здійснювати професійну діяльність.

Так, О. Овчарук трактує поняття «компетентність» як ключ до оновлення змісту освіти (Овчарук, 2003, с. 13-41). З. Слепкань інтерпретує його як «інтегральну якість особистості, яка проявляється в її здатності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності» (Слепкань, 2005).

Узагальнюючи попередні визначення вчених щодо визначення поняття «компетентність», яке характеризується ними як інтегроване поняття, що включає в себе певний рівень знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та особистих якостей фахівця, який забезпечує ефективність та якість у професійній діяльності.

Отже, схарактеризовані навіть у такий спосіб складові правової компетентності (право і компетентність), хоча й мають оглядовий характер і не вичерпують усіх ознак, проте дають, на наш погляд, наукове уявлення про основні з них.

У наукових дослідженнях категорія правова компетентність є однією з актуальних проблем різних галузей наук: філософії, етики, соціології, психології, педагогіки, екології, економіки, географії, менеджменту, політології, валеології, фізичної культури і спорту тощо. Однак, незважаючи на те, що для кожної з названих та інших не названих галузей наук існують свої методологічні особливості, продиктовані предметом дослідження й

фокусом дослідницького інтересу, можна виокремити зазначені підходи науковців щодо нашого предмету дослідження.

Насамперед відмітимо, що правова компетентність характерна для представників будь-якої професії, сфери діяльності, адже вона є складовою частиною їхньої професійної компетентності. У нашому випадку вона є складовою професійної компетентності менеджерів з управління закладом освіти.

Тому науковці розглядають її змістову суть через призму професійної компетентності певної категорії фахівців, а отже трактується неоднозначно, переважно з певних проблем, які дуже різноманітні як за масштабами (місцеві, індивідуальні), так і за змістом (економічні, соціально-побутові, загальнокультурні тощо). Така різноманітність у поглядах науковців щодо визначення поняття «правова компетентність» переважно пояснюється суб'єктивною позицією дослідників.

Питання значимості і важливості розгляду порушеної проблеми стає домінуючою у дослідженнях науковців Н. Бакланової (2014), Я. Кічука (2008), Д. Клочкової (2009), Д. Коваленко (2015), І. Огороднійчук (2008), Н. Сас (2014), В. Ситяніна (2007), Т. Сорочан (2015), Н. Чернухи (2011) та інших науковців.

У контексті нашого дослідження нам імпонує позиція дослідника В. Олійника, який представляє структуру правової компетентності майбутніх керівників закладів освіти трьома складниками, а саме: правова освіченість; правова спрямованість та правова готовність (Олійник, с. 37).

Названі компоненти правової компетентності майбутнього керівника закладу освіти поступово формуються в процесі опанування освітніх компонентів професійно-практичного циклу.

Варто зазначити, що В. Олійником уперше здійснена спроба згрупувати у такий спосіб основні складові правової компетентності, що надають можливість керівникові вільно орієнтуватись у правових явищах, визначати

правові явища, визначати протиправні дії, що суперечать правовим нормам, закону, що порушує їх. Теоретичні погляди вченого щодо сформованості правової компетентності, як одного із чинників професіоналізму майбутнього керівника з управління закладом освіти, отримують подальше наукове трактування у концепції Ю. Новгородської, що знаходить висвітлення у дисертаційній праці дослідниці (Новгородська, 2008), в якій автор пропонує розглядати правову компетентність зазначеної категорії фахівців у вигляді наступних взаємопов'язаних компонентів, а саме, як: а) складову професійної кваліфікації керівника; б) визначальним чинником вдосконалення управління закладом освіти; в) результативністю управлінських дій керівника.

Дослідниця зазначеної проблеми І. Огороднійчук в цьому зв'язку пропонує розглядати правову компетентність, як систему професійно-правових знань чинного законодавства (Огороднійчук, 2008, с. 120). На переконання вченої, лише завдяки сформованості правової компетентності, можна здійснювати професійну діяльність ефективно та адекватно.

Схожої думки в цьому питанні дослідник Я. Кічук, який вважає правову компетентність не тільки складником професійної компетентності, але й як потужний засіб, який допомагає орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних з правовими відносинами (Кічук, 2008, с. 141-147).

Натомість учені О. Поліщук та В. Ковальова правову компетентність розглядають у контексті професійної компетентності майбутніх менеджерів. Зокрема, О. Поліщук вважає правову компетентність основою професійного росту майбутнього менеджера (Поліщук, 2015, с. 265-270).

В. Ковальова дотримується позиції, що права компетентність є складовою управлінської діяльності майбутніх менеджерів (Ковальова, с. 26-31).

Подальший розвиток щодо з'ясування суті концепту правової компетентності саме в цілісній структурі особистості менеджерів з управління закладом освіти знаходимо у наукових працях і дисертаційних дослідженнях

науковців-педагогів М. Гриньової (2019), С. Гриньова (2020), О. Жданової-Неділько (2019), Н. Сас (2015), А. Ткаченка та ін.

Як бачимо, існує різноманітність трактувань ученими поняття «правова компетентність».

Утім, саме різноманітність трактувань науковцями терміну «правова компетентність» спричинила виникнення чималої кількості наукових термінів, пов'язаних із поняттям «правова компетентність» і є, в рамках нашого дослідження, або спорідненими чи дотичними до нього. Це уможливило виокремити й уточнити змістову суть ключових понять дослідження («менеджер», «управління», «компетентність», «правова компетентність», «професійна правова компетентність», «педагогічні умови», «формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти», останнє з яких нами розглядається як «інтегрований складник у цілісній системі професійної компетентності зазначеної категорії фахівців, який поєднує в собі загальноправові знання та знання юридичних основ управління й основ науки управління; сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистих управлінсько-правових умінь і якостей, необхідних для здійснення управління закладом освіти в правовому полі» та дотичних до них («правові знання», «правова освіченість», «правова культура», «правові принципи», «правосвідомість», «правові цінності» та ін.) понять дослідження.

Правова компетентність все більше набирає ознак самостійного напрямку в різних галузях наук. Зокрема, в педагогіці правова компетентність постає наразі як одна з найголовніших її категорій. Адже правову компетентність починають розуміти не тільки як складника професійної компетентності фахівців будь-якої суспільно-значущої сфери людської діяльності, що має соціальне і державне значення, але й як головний чинник, який характеризує професіоналізм фахівця. З огляду на це педагогічно доцільним було виокремлення саме поняття «правова компетентність» з урахуванням його

значущості для розвитку, як правового інструменту, громадянського суспільства та особистісного професійного зростання.

Надалі це стає пріоритетним підходом у розв'язанні завдань досліджуваної нами проблеми та знаходить втілення у працях учених.

Велика кількість трактувань зазначеного феномена в науково-педагогічній літературі пояснюється тим, що зазначене поняття є базовим для багатьох галузей наук: філософії, юриспруденції, психології, педагогіки, менеджменту, соціології економіки тощо. Тому вченими зазначене поняття трактується з позиції філософсько-правових, юриспруденції, психолого-педагогічних та інших галузей гуманітарних знань, оскільки воно торкається основоположних принципів міжлюдської взаємодії.

Проте, у найбільш узагальненому виді поняття «правова компетентність» знайшла своє відображення у філософії, яка, розглядаючи сутність людини як багатогранного феномена та особливого місця людини у світі, її унікальній особливості цивілізованого розвитку, і водночас вказує на необхідність зважено використовувати поняття «правова компетентність». Так, наприклад, педагогіка у пошуках відповіді на способи регулювання правової культури, морально-етичної проблематики звертається до комунікативної філософії як одного з найважливіших напрямків сучасної як західної філософської думки (Апель, К., Кульман, В., Ульріх, П. та ін.), так і вітчизняної (Єрмоленка, М.).

Фактично, філософія, мотивуючи тим, що людина вільна від природи і діє за власним розумом, хоча ця дія може бути інколи небезпечною як для неї, так і оточуючих, вказує на необхідність її врегулювання, на перебудування життя членів суспільства у правових рамках. Утім, свободна воля людини вимагає не будь-яких рамок, а тих, які їй імпонують, в яких вона може самовдосконалюватися. Тому правове життя суспільства повинне бути спрямоване на захист і розвиток прав і свобод своїх членів, на скерування їхньої життєдіяльності в ім'я любові, добра і справедливості (Філософія права,

с. 9). Це стосується також й інших гуманітарних галузей знань. Зокрема, вивчення аксіологічних категорій виховання, виявлення чинників, що сприяють ефективному формуванню правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. Адже аксіологія передбачає виховання певних цінностей, зокрема моральних, як основи існування права та заснованих на моралі правових категорій (правова культура, відповідальність, правосвідомість, тощо), що є елементом професійно-правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, формує особистісне ставлення до правових цінностей.

Отже, в контексті наукових інтерпретацій учених відповідно до нашого дослідження нами уточнено термінологічне поле наукового терміну «правова компетентність» та пов'язаних з ним споріднених та дотичних до нього понять, а також експліковано поняття, які є ключовими в рамках нашого дослідження.

Вищезгаданий матеріал учених, звичайно, не охоплює широкого спектру підходів до інтерпретації вченими поняття «*правова компетентність*» навіть в рамках нашого дослідження. Але, ми чітко простежуємо, широту і багатосаровість категоріального наповнення цього поняття. Адже в основі зазначеного поняття лежать як повсякденні, так і глобальні життєві вибори.

Усвідомлюючи відмінності педагогічного бачення вчених щодо характеристики поняття «*правової компетентності*», висвітлених у концепціях науковців, ми, однак вважаємо їх не взаємовиключеними, а взаємодоповнювальними. Тож в педагогічному сенсі вбачаємо за необхідність вважати інтерпретації вчених щодо поняття «*правова компетентність*» та дотичних до нього понять як споріднених і застосовувати їх у єдиному значенні.

Це тим більш важливо через те, що, розв'язуючи досліджувану нами проблему, керуємося думкою вчених про те, що в сучасному тлумаченні

поняття «правова компетентність» розглядається як явище, розвиток якого відбувається у суспільстві під впливом суспільно-політичних змін, призводить до змін у соціально-виробничій діяльності індивіда.

Розуміючи, що визначення будь-якого наукового поняття завжди буде недостатнім, адже процес досягнення вічний і нескінчений, до схарактеризованих вище ключових понять дослідження додамо, відповідно до методології педагогічної науки про наукові пізнання та з огляду на проблему дослідження, поняття «менеджер» та пов'язаних з ним поняття «керівник», «лідер», «менеджмент», «управління» тощо та коротко схарактеризуємо їх змістову суть. Насамперед зазначимо, що термін «менеджер» має доволі широке використання, а отже трактується вченими неоднозначно.

Відомо, що поняття «менеджер» – походить від англійського слова (іменника) «manager», яке, утворене від дієслова «to manage» (керувати, управляти, тощо). Іменник «manager» може перекладатися як запозичений іншомовний термін «менеджер», так і традиційні для української мови терміни - «управлінець», «керівник» тощо.

Тому поняття «менеджер» і «професійний керівник» часто вживаються як синонімічні. Хоча дослідниця Л. Карамушка наголошує на потребі розрізняти ці поняття, мотивуючи при цьому тим, що менеджер може бути будь-якої спеціальності, а не тільки може бути економістом чи вчителем (Карамушка, 2004, с. 424), тим самим дещо розширює змістову суть цього поняття.

Тому правильніше, вважає дослідниця Л. Карамушка, вживати поняття менеджер – фахівці як у сфері безпосереднього управління, так й у конкретній галузі, якою вони керують (Карамушка, 2004, с. 424). У нашому випадку – закладом освіти.

Отже, менеджер виступає і як організатор конкретних видів роботи, і як керівник організації, і як керівник по відношенню до підлеглих, і як адміністратор будь-якого рівня управління (Бондар, с. 4).

В рамках нашого дослідження поняття «менеджер» та «керівник» розглядаються як синоніми, тобто близькі або тотожні значенням, але відмінні один від одного звуковою формою.

В цьому нас переконують і результати проведеного в 2020 році тестування серед магістрантів V-VI курсів денної форми навчання природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, які засвідчили той факт, що поняття «менеджер» і «керівник з управління закладом освіти» розглядається ними як позначення одного і того самого явища через синонімічні англомовний і україномовний терміни.

У контексті нашого дослідження також не можемо оминати терміни «менеджмент», його співвідношення з поняттям «управління», які так тісно пов'язані між собою, що їх важко розмежувати. Однак, варто зазначити, що термін «управління» не є синонімом поняття «менеджмент». Аби з'ясувати сутність поняття «менеджмент» науковці розглядають його різнобічно. Так, наприклад, поняття «менеджмент» використовується теоретиками науки управління для характеристики суб'єкта управління, що діє в певній організації.

У сучасних умовах учені відзначають ще одну важливу специфічну рису менеджменту: ефективний менеджер не просто професіонал, який керує людьми, але робить це у найгуманніший спосіб (Кулешова, Мальована, 2009).

Оскільки поняття «менеджмент» відноситься до інноваційних в педагогічній науці України і має певне теоретичне значення для нашого дослідження, зупинимось лише на деяких аспектах його інтерпретації в педагогіці.

Використання понять «менеджмент» та «управління» у педагогічній теорії і практиці стали предметом аналізу вітчизняних учених В. Бондаря, Г. Дмитренка, Л. Карамушки, Н. Коломінського, Л. Кравченко, О. Цокура, Т. Шаманової, В. Шаркунової та ін., що знаходить висвітлення у наукових доробках учених.

Однак, попри наявного спільного об'єкту дослідження зазначених понять, науковці мали певні розбіжності на визначення їхньої змістової суті.

О. Цокур, на основі синтезу висловлювання вчених щодо співвідношення понять «менеджмент» та «управління», зробив такі висновки: 1) розуміння того, що поняття «управління» ширше від поняття «педагогічний менеджмент» (Н. Коломінський, П. Одинцов та ін.); 2) повне ототожнення цих понять стосовно їх використання для вирішення проблем внутрішньо шкільного керівництва і педагогічної практики навчально-виховних закладів (М. Поташнік, В. Симонов, В. Хриков та ін.); 3) вважають зміст поняття «менеджмент» ширшим за своїм обсягом за поняття «управління» (Т. Шамова, Є. Павлютенков, В. Крижко та ін.). Фактично автор у такий спосіб виробив логічну структуру висловлювань вчених, що надає можливість з'ясувати співвідношення зазначених понять у кожній підгрупі авторів і визначити їх використання стосовно керівництва закладом освіти. Такий розподіл позицій науковців, хоч і має, на наше переконання, досить механічний, зовнішній характер, але в основному відображає наукову картину бачення проблеми дослідження.

Утім, дослідник зазначеної проблеми Г. Тимошко в цьому контексті зауважує, що зазначені поняття «менеджмент» та «управління» в умовах педагогічної діяльності фахівців закладу освіти часто вживають і як по відношенню до керівників закладу освіти, так і по відношенню до інших осіб, які уповноважені управляти певними ланками закладу освіти (Цокур, с. 15).

Враховуючи неоднозначність поглядів науковців на розуміння поняття «менеджмент», нами, услід за вченими, поняття «менеджмент» визначено у *широкому сенсі*, тобто як одночасно систему наукових знань, мистецтва та досвіду, втілених у діяльності професійних управлінців для досягнення цілей організації шляхом використання праці, інтелекту та мотивів поведінки інших людей. У *вузькому розумінні* поняття «менеджмент» нами розглядається як процес планування, організації, керування та контролю організаційних ресурсів для результативного та ефективного досягнення цілей організації.

Зазначені функції менеджменту виконують у певній послідовності, яка й утворює поняття «цикл менеджменту»:

планування → організація → керування → контроль → прийняття рішення.

Отже, керуючись одним з головних положень у методології сучасного менеджменту в освіті, який являє собою інтегрований процес, що базується на конкретно історичних і педагогічних передумовах, які адаптують досвід, знання, специфіку функціонування галузі та дослідженнями вчених у цьому напрямі, робимо усвід за вченими висновок: поняття «менеджмент» вченими вживається як в широкому розумінні, так і вузькому. Так, у широкому розумінні поняття «менеджмент» – це окрема галузь наукових знань і професійної спеціалізації людей, яка забезпечує раціональний спосіб управління організаціями, орієнтований на прибуток організації. Термін «менеджмент» у вузькому розумінні означає управління будь-якою сферою людської діяльності (наприклад, навчальною діяльністю, спортивною, тощо), тобто те саме, що й управління. У той же час в інтерпретації і застосуванні цих понять є відмінності. Термін «менеджмент» переважно вживається для позначення особистості «менеджера». У масштабному розумінні використовується термін «адміністрація», який в основному відображає безособову систему управління.

Суперечливими в цьому зв'язку виявилися погляди науковців щодо змістової суті поняття «менеджер з управління закладом освіти», його функціональних обов'язків. З метою більш глибокого розуміння випробуваними професії менеджера з управління закладом освіти та його функціональних обов'язків наводимо порівняльну таблицю професійної діяльності менеджера з управління закладом освіти та менеджера виробничої сфери (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Порівняння предмету і мети (результату) діяльності менеджера управління закладом освіти і менеджера виробничої сфери

Професія	Предмет праці	Результат праці	
		безпосередній	опосередкований
Менеджер з управління закладом освіти	Людина, особистість, група, колектив	Людина, особистість, група, колектив	<i>Людина, особистість, група, колектив</i>
Менеджер виробничої сфери	Людина, особистість, група, колектив	Людина, особистість, група, колектив	<i>Прилад, машина, технологічний процес тощо</i>

З таблиці бачимо чітко демонстрування відмінностей у результаті праці менеджерів різних сфер діяльності.

У контексті нашого дослідження виникає необхідність розгляду змістової суті понять «лідер» та його співвідношення з поняттям «менеджер», оскільки ці поняття носять суперечливий характер стосовно керівника закладу освіти – він менеджер чи лідер? Наша увага при цьому зосереджена лише на з'ясуванні змістової суті цих понять.

З'ясовуючи змістову суть поняття «лідер» та «менеджер», ми насамперед керувалися їх визначеннями, зроблених науковцями. Зокрема, педагог-науковець Л. Красовицький відмічає, що «провідні американські спеціалісти визначають лідерство як здатність людини впливати на групи або окремих осіб з метою досягнення певних цілей» (Красовицький, 2003). Такий висновок, зроблений М. Красовицьким на основі вивчення програм педагогічної підготовки вчителів США і Канади таких відомих університетів як Колумбійський, Фордхеймський, Вашингтонський та інших, де велика увага приділяється питанням керівництва школою й освітою, поняттям «менеджер», «лідер», «педагогічний менеджмент» тощо, джерела з яких ці поняття запозичені.

Зокрема, американський професор Стівен Кові (Stephen Covey) в своїй книзі «Principle-Centered Leadership» визначає різницю між лідерством і менеджментом за функціональними ознаками. Так, функція лідера, на думку вченого, це вироблення мети та головних напрямів і шляхи її досягнення в певній галузі, системі. Для лідера, підкреслює вчений, властиве стратегічне бачення, що забезпечує результативність. Менеджер, відповідно баченню і провідних ідей лідера, забезпечує ефективність і досягнення мети шляхом створення відповідної структурної упорядкованості. Менеджер, як стверджує учений, це врешті-решт – організатор, виконавець. А якщо він до цього творча людина, то це тільки на користь справи.

Схожої думки в цьому питанні дотримується і професор Джон Каттер, підкреслюючи, що менеджмент створює регулярний результат, забезпечує ефективність роботи. При цьому зауважує, що менеджмент ніколи не забезпечує значних, принципових змін. Свою позицію Д. Каттер висвітлив у своїй книзі «John P. Katter. A. Force for change» («Рушійна сила змін»), в якій знаходимо порівняльну таблицю відмінностей між функціями менеджменту і лідерства.

У педагогічному сенсі наводимо приклад порівняльної таблиці відмінностей між функціями менеджменту та лідерства (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Відмінності між функціями менеджменту і лідерства

(за Д. Каттером)

ЛІДЕРСТВО	МЕНЕДЖМЕНТ
<u>Визначення напрямів</u> Наявність перспективного бачення і розробка стратегії необхідних прогресивних змін, генерація ідей для дальшого поступу. Продукує успішні	<u>Планування і бюджет</u> Здійснення необхідних кроків та забезпечення елементів у системі, розміщення ресурсів, засобів для досягнення успіху.

зміни, стимулює процес.	
<p><u>Мобілізація людей</u></p> <p>Комунікація з усіма установами, організаціями, людьми для кооперування у досягненні мети. Вплив на творчість груп, команд, коаліцій однодумців, тих, хто перший має стратегічне бачення лідера. Моделює шляхи досягнення мети.</p>	<p><u>Організація діяльності персоналу</u></p> <p>Розробка організаційної структури, розстановка працівників для виконання визначених завдань. Делегування відповідальності; розробка правил і процедур; застосування методів, засобів, що забезпечують керівництво людьми.</p>
<p><u>Мотивування і стимулювання</u></p> <p>Стимулювання (зараження енергією людей на подолання бюрократичних, механічних, психологічних змін. Лідер дає поради, наводить на думки. Заохочує, викликає натхнення й мужність для досягнення мети.</p>	<p><u>Контроль і розв'язання проблем</u></p> <p>Оцінка наслідків досягнення цілей. Визначення і аналіз відхилень. Організація розв'язання виникаючих проблем.</p>

Як бачимо з таблиці 1.2. провідні американські спеціалісти визначають лідерство як здатність людини впливати на групи або окремих осіб з метою досягнення певних цілей.

Отже, постає питання: що таке «лідер» і «менеджер», які функції керівника з них випливають, в якій мірі ці поняття стосуються, наприклад, директора школи чи інших керівників закладу освіти? На це питання провідний педагог-науковець Р. Крижанівська чітко відповідає: «Лідер не просто керівник, він ведуча особа, людина, яка йде попереду колективу, яка

спроможна не тільки бачити перспективу розвитку, але чітко усвідомлювати можливості колективу, його проблеми, визначати реальні дії, створити команду односторонців, за допомогою якої реалізуються творчі плани ... це авторитетний керівник, який не тільки керує, а перш за все створює умови для творчої діяльності колективу, вміло регулює людські відносини у колективі» (Крижанівська, 2000, №1, с. 136).

У тлумачному словнику української мови поняття «лідер» з-поміж багатьох його визначень знаходимо таке: «лідер – це вождь, ватажок, керівник» (Загнітко, 2012, с. 388). Провідні науковці сучасності Т. Туркот, О. Коновал у навчальному посібнику «Педагогіка та психологія вищої школи» (2018) поняття «лідер» характеризуються ними таким чином: «лідер (англ. leader – вести, керувати) – індивід, за яким інші члени групи визнають право брати на себе найвідповідальніші рішення, що зачіпають їх інтереси і визначають напрям та характер діяльності всієї групи» (Туркот, 2018, с. 443).

З огляду на вищезазначене робимо висновок: термін «manager» як зазначалося вище походить від слова «manage» – управляти, отже, менеджер – це управляючий. Слово «директор» походить від англійського слова «to direct» – спрямований, направляти, що має і рівнозначний термін «leadership» лідерство, тобто роль ведучого, спрямовуючого суб'єкта. Як бачимо, всі зазначені поняття взаємопов'язані. Виходячи з того, що директор школи, або інший керівник закладу освіти мають справу з унікальною системою, в якій все – від розробки стратегічних цілей до розкладу занять і організації життя, наприклад, школи, закладу освіти – має виховуючий, педагогічний характер. Звідси витікає, що керівник закладу освіти, «це – головний педагог», як стверджує М. Красовицький, «головний вихователь», як назвав його В. О. Сухомлинський. Отже, в оптимальному плані він – лідер, а не менеджер. Тому до А. С. Макаренка, вважає Красовицький, не підходить термін «менеджер», хоч він займався навіть одягом вихованців. Але все це, на думку М.

Красовицького, і ми поділяємо її, було для нього – «педагогічною роботою» (Красовицький, 2000, с. 1).

У нашому дослідженні вважаємо педагогічно доцільним розглядати ідеї і позиції вчених в цьому контексті як джерело і підґрунтя розробок педагогічних новацій у підготовці нової когорти управлінських кадрів – менеджерів як нового типу керівників з управління закладом освіти, що й становить наступний етап нашого дослідження.

1.2. Зміст і структура правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти

Актуальність проблеми структурування правової компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі з психолого-педагогічних позицій знайшли обґрунтування в дослідженнях вітчизняних науковців Н. Бакланової, Л. Грищенка, Я. Кічука, В. Ковальової, Л. Кравченко, І. Огороднікової, В. Олійника, О. Поліщук, В. Прилипко, І. Романової, Н. Ткачової, Цзі Лей та інших авторів.

Сучасний тлумачний словник української мови за ред. А. Загнітко (2012) визначає структурування як «одержання або надання чомусь структурної організації». В дидактичному контексті поняття «структурування» розуміється як раціональне структурування матеріалу.

Для більш глибокого розуміння компонентної структури правової компетентності майбутніх фахівців звернемося до досліджень вітчизняних учених, в яких прямо чи опосередковано зазначена проблема стає предметом уваги у зв'язку з підготовкою майбутніх фахівців різних сфер діяльності.

У представлений дослідником В. Олійником (Олійник, 2008) компонентної структури правової компетентності майбутніх керівників з управління закладом освіти, учений переконливо доводить необхідність посиленої уваги до формування правової компетентності майбутніх

менеджерів з управління закладом освіти. Характеризуючи правову компетентність як складне цілісне й інтегроване утворення, яке передбачає:

- уміння аналізувати правову ситуацію, яка склалася, з різних позицій, враховуючи при цьому юридичні значення;

- уміння приймати педагогічно доцільні управлінсько-правові рішення.

Науковець у структурі правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти окреслює такі її компоненти:

1) правова освіченість (правові знання, уміння, навички); 2) особисті якості (правові переконання, правове мислення, правові цінності, законоповага); 3) правова вихованість (правова поведінка – це законослухняність, правотворчість) (Олійник, 2004, с. 37).

Дослідник також вказує на необхідність уміння творчо осмислювати правові норми, неухильно виконувати закон, який втілює основні права людини та загальнолюдські цінності і має найвищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів. Бо той, хто не знає і не виконує закону не в змозі бути блюстителем, охороняти права і свободи громадян. Тому для майбутніх менеджерів з управління закладом освіти дуже важливим, вважає педагог, є користування правовим інструментарієм у повсякденному житті.

На нашу думку, вчений у такий спосіб підкреслив більш глибоке розуміння чітких уявлень, по-перше, правових знань, які лежать в основі формування правової компетентності; по-друге, не тільки знання закону, а й дотримуватися його.

Як бачимо, головним принципом формування правової компетентності майбутніх керівників закладу освіти за В. Олійником стають правові цінності такі, як: право, повага до права і закону, повага до прав і свободи особистості, рівність людей, виконання особистістю своїх функціональних обов'язків у межах правового поля та законності. Цим педагог, на нашу думку, підніс на якісно новий рівень сутність підготовки саме менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти, першочерговим завдання якої є

формування правової компетентності зазначеної категорії фахівців, модернізація стратегій та шляхів її формування в процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів в умовах магістратури.

Дослідник Я. Кічук, визначаючи правову компетентність як інваріантну суб'єктну характеристику сучасної молоді, вважає, що вона «вибудовується» з урахуванням загальних міжпрофесійних компонентів та особистісних якостей, а також відношення особистості до правової дійсності; є вагомим оскільки надає можливість орієнтуватися в ситуаціях, пов'язаних із правовими відносинами (Кічук, с. 314). Структуру правової компетентності майбутнього соціального педагога науковець представляє як єдність п'ятих компонентів: особистісного; гносеологічного; операційного; процесуального та оцінювального.

На особливу увагу в цьому контексті заслуговує позиція керівника наукової школи М. Гриньової.

Як зазначає дослідниця наукової школи М. Гриньової, О. Гнізділова (Гнізділова, 2011, с. 102-110; с. 241-245), для вченої «стала розробка моделі педагогічної культури майбутніх учителів, структурні компоненти якої містять пізнавальний, дидактико-професійний, виховний, комунікативний, нормативний і захисний компоненти» (Гриньова, 2011, с. 15-20).

Характерною особливістю, зазначених педагогом-науковцем М.Гриньовою у структурі педагогічної культури, майбутніх учителів, є те, що вони (структурні компоненти) хоч і мають окремі специфічні ознаки, проте взаємопов'язані між собою. Тому порушення одного з них, за твердженням науковця, спричиняють порушення інших компонентів, задіяних у професійній діяльності зазначеної категорії фахівців. Таке ствердження вченої, на нашу думку, пояснюється тим, що зазначені компоненти у структурі педагогічної культури майбутнього вчителя виступають «наскрізними» компонентами, які супроводжують всі основні здатності (вміння) майбутнього вчителя, а також у розумінні специфіки діяльності зазначеної категорії

фахівців, яка ґрунтується на певних цінностях, набутих майбутніми вчителями.

Втім, слід зазначити, що виокремлені вченою структурні компоненти педагогічної культури майбутніх учителів, хоч і мають загальний аналіз їх змістової суті, проте з переставленням акцентів вони слугують підґрунтям у практичному вирішенні питань, що стосуються підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей до кожної суспільно значущої сфери людської діяльності. У нашому випадку – ми акцентуємо увагу на підготовці керівників нового типу яких потребує Нова українська школа.

Вітчизняні науковці С. Архіпова та С. Яланська (Яланська, 2010), вважають, що в структурі ключової компетентності вчителя біологічних дисциплін необхідно виокремити такі компоненти, як: гностичні чи когнітивні, бо характеризуються, вважають учені, наявністю знань, необхідних майбутньому вчителю для здійснення професійної діяльності; регулятивний компонент, дозволяє використовувати знання для розв'язання різних завдань у процесі життєдіяльності особистості. У свою чергу, цей компонент, зазначають науковці, містить у собі проєктивні й конструктивні компоненти.

Кандидатка юридичних наук І. Галдецька у своєму дослідженні, що знаходить висвітлення у науковому здобутку науковця переконливо доводить, що структура правової компетентності має містити наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісно-рефлексивний (Галдецька, 2014, с. 265-269). Наявність рефлексивно-статусного компонента у структурі ключової компетентності вчителя сприяє можливості вирішувати проблеми правовим способом відповідно своїм повноваженням.

Очевидно, що кожен з визначених вченою компонентів у структурі правової компетентності вчителя водночас зумовлює і наявність професійної компетентності, яка, в свою чергу, дає змогу забезпечити високий рівень

сформованості правової компетентності в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Це підтверджується тим, що, дослідниця зазначеної проблеми І. Галдецька (Галдецька, 2014, с. 265-269), виокремлюючи у структурі правової компетентності майбутнього вчителя мотиваційно-ціннісного компонента, характеризує його з точки зору особистісної та професійної потреби вчителя у правовій інформації. Зокрема, інформації щодо норм освітнього законодавства; позитивним відношенням до права; потребами у правовій самоосвіті; потребами у правових переконаннях, правовій поведінці, яка є результатом високого рівня свідомості особистості, поваги до самої себе і поваги до суспільства в цілому. Включення до правової структури майбутнього вчителя когнітивного компоненту відображає, на думку вченої, наявність правових знань зазначеної категорії фахівців, володіння якими забезпечить ефективне розв'язання ними професійно-управлінських завдань у правовому полі.

Комунікативний компонент, який вміщено у правовій структурі майбутніх вчителів дозволяє, вважає науковець, сформувати у вчителя здатностей.

Наявність у структурі правової компетентності вчителя діяльнісно-рефлексивного компонента характеризується вченою такими ознаками як: уміння вчителя, по-перше, конкретизувати мету та завдання правового виховання учнів; по-друге, можливість аналізувати зміст свого навчального предмета, виокремлюючи в його змісті елементи права; уміння інтерпретувати текст правових джерел; уміння визначати основні види правової діяльності вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин; по-третє, спроможність вчителя у виробленні здатностей здійснювати пошук у комп'ютерних правових системах типу «Ліга – Закон», «Нормативні акти України» тощо, необхідний матеріал для вирішення проблемних ситуацій у професійній діяльності вчителя у правовому полі (Галдецька, 2014, с. 265).

Побудові компонентної структури правової компетентності майбутнього менеджера організації присвячено дослідження В. Ковальнової (Ковальова, 2016, с. 30). Зокрема, авторка пропонує розглядати її компонентну структуру у сукупності функцій (пізнавальної, комунікативної, ціннісно-нормативної, праворегулятивної) одночасно зі структурними компонентами (когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісно-поведінкового). При цьому, трактуючи правову компетентність майбутнього менеджера організації як інтегровану якість особистості, науковець справедливо вважає, що вона є передумовою ефективної управлінської діяльності.

На основі синтезу різних підходів учених до структурування правової компетентності майбутнього вчителя за певними ознаками, дослідник Цзі Лей (Цзі Лей, 2019, с. 224-229) здійснив спробу структурування правової компетентності майбутніх учителів за родом їхньої майбутньої діяльності. Зокрема, дослідником виокремлено і схарактеризовано складові компоненти правової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, структура якої містить взаємопов'язані між собою мотиваційно-ціннісний, когнітивно-компетентнісний, операційно-функціональний та особистісно-рефлексивний компоненти. Такий підхід до компонентної структури правової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва Цзі Лей умотивовує тим, що саме визначені ним компоненти у структурі правової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва виступають основоположними векторами формування загальної культури (в тому числі й правової культури) особистості (Цзі Лей, 2019, с. 222-228). Свою позицію в такому підході до виокремлення зазначених у структурі правової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва автор переконливо доводить, стверджуючи, що виокремлені компоненти у структурі правової компетентності вчителя образотворчого мистецтва є значимими для пояснення поведінки вчителя, розкриваючи потреби та ціннісні орієнтації. Так, наприклад, учений, умотивовуючи наявність операційно-

функціонального компонента у структурі правової компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва вважає, що саме цей компонент забезпечить комплекс володіння студентами художніми, педагогічними та комунікативними вміннями (зокрема, мовленнєвого спілкування, використання невербальних засобів спілкування) (Цзі Лей).

В цьому плані заслуговує на увагу науково-педагогічний підхід дослідника Є. Язикова, який у багатоструктурній культурі художнього спілкування вчителя образотворчого мистецтва виокремлює зміст, мету та засоби як основних компонентів, необхідних для успішного здійснення вчителем образотворчого мистецтва професійно-правової діяльності. Свою позицію вчений аргументує тим, що світ, історичні події, емоційний стан героїв творів мистецтва, літератури, музики, живопису, архітектури та їх складових говорять про самого художника-творця, тощо і зв'язує його вираженням певної концепції.

Метою художнього спілкування виступає потреба в творчому вираженні суб'єкта.

Засоби, за допомогою яких, наприклад, музичної інтонації, «мови» танцю та ін., вважає дослідник Є. Язиков, можна отримати необхідну інформацію про героя художнього твору чи самого художника - творця (Язиков, 2019, с. 226-227).

Повний інтерес в цьому контексті викликає компонентна структура правової компетентності майбутнього вчителя музики, представленої дослідницею А. Зайцевою (Зайцева, 2019, с. 227), яка у своєму змісті охоплює мотиваційно-потребовий, пізнавально-компетентнісний, регулятивно-когнітивний, рефлексивно-оцінний, творчо-презентативний компоненти.

Дослідниця зазначеної проблеми О. Поліщук вважає за доцільне у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів-аграріїв виокремити такі компоненти, як: мотиваційно-ціннісний, змістовий, діяльнісний. Такий підхід до структуривання правової компетентності

майбутніх менеджерів-аграріїв дослідниця пов'язує зі специфікою їх професійної діяльності, а правова компетентність виступає тут як основа професійного росту майбутніх менеджерів-аграріїв.

Цікавими і переконливими сучасними поглядами на використання інноваційних підходів до конкретизації сутності та змісту структурних компонентів правової культури майбутніх учителів характеризується дослідження Л. Грищенка (Грищенко, 2020), основні аспекти якого присвячені проблематиці формування правової культури майбутніх учителів.

У структурі правової культури майбутнього вчителя дослідником зважено та обґрунтовано виокремлено такі компоненти, як: ціннісно-орієнтаційний, імперативно-когнітивний, діяльнісно-поведінковий, особистісно-рефлексивний. Такий підхід до виокремлення зазначених компонентів у структурі правової компетентності майбутніх учителів науковець умотивовує тим, що саме ціннісно-орієнтаційний компонент містить розуміння права, морального змісту закону; імперативно-когнітивний компонент об'єднує систему правових знань, які є підґрунтям для формування правової культури майбутніх учителів; діяльнісно-поведінковий компонент передбачає здатність майбутніх учителів до використання правових знань і цінностей у конкретних ситуаціях; особистісно-рефлексивний компонент визначає здатність майбутніх учителів до самоконтролю власної самоосвітньої діяльності.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що неможливо чітко визначити з-поміж представлених концепцій учених щодо визначення компонентної структури правової компетентності майбутнього фахівця з управління закладом освіти концепцію як найбільш дієвої, регулятивної чи універсальної. Адже жодна з них не стала загальноприйнятою. Усвідомлюючи відмінності педагогічного бачення щодо компонентної структури правової компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі, що знайшли відображення у концепціях

науковців, ми вважаємо їх науковим джерелом для визначення компонентної структури майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Аналіз наукової літератури з проблеми структурування правової компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі засвідчив, що структурування правової компетентності майбутніх фахівців базується на основних структурних компонентах професійної компетентності зазначеної категорії фахівців, оскільки є її складовою частиною.

Тому підтвердження знаходимо у детально представленій В. Вдовченко компонентної структури професійної компетентності керівника, а саме: особистісні якості; педагогічна та спеціальна підготовка; педагогічна та організаційна культура (Вдовченко, 2003).

У цьому зв'язку викликає інтерес роздуми дослідниці В. Жигірь (Жигірь, 2012), яка зазначає, що за своєю природою діяльність менеджера освіти поліфункціональна. Саме тому для формування професійного обличчя майбутнього менеджера необхідно, вважає педагог, й виховувати певні якості, установки, риси характеру, а саме: а) загальні інтелектуальні здібності; б) регулятивні якості; в) вольові якості.

Додамо до цього й позицію М. Товстяк (Товстяк, 2018), яка услід за вченими до групи спеціальних характеристик, які забезпечують ефективність безпосередньо менеджерської діяльності, додає: а) професійну спрямованість; б) спеціальні здібності; в) лідерські якості, високий рівень їх розвитку в усіх сферах, як діловій, так і неформальній та емоційній.

Акцентуємо на цьому увагу з метою подальшого з'ясування нашої позиції щодо визначення правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, оскільки вони є складовими їх професійної компетентності. Про це свідчить аналіз наукових джерел із зазначеної проблеми.

Поділяючи думку вчених в тому, що «професійна компетентність» – це практична реалізація професійних здібностей та ділових якостей працівника в

їх синергетичному взаємозв'язку і взаємозалежності, додамо до цього й те, що до професійної компетентності входять також професійно важливі риси характеру фахівців: педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, певний досвід педагогічної діяльності майбутніх фахівців тощо. Тому підтвердження знаходимо у дослідженнях низки учених. Так, наприклад, Н. Ничкало вважає, що професійна компетентність – це «наявність у суб'єкта професійних знань, умінь і навичок, а також найбільш важливих професійних якостей; прагнення майбутнього фахівця до конкретної професійної діяльності; уявлення про свої соціальні ролі; прагнення й ціннісні орієнтації; регулювання професійного ставлення до діяльності (Ничкало, с. 228). І. Саух радить «під професійною компетенцією фахівця розуміти здатність вирішувати проблеми професійного характеру, яка ґрунтується на сукупності предметних знань, навичок, умінь і цінностей, отриманих під час навчання, і сприяє саморозвитку особистості у процесі професійної діяльності» (Саух, с. 7). В. Демин, в свою чергу, характеризує професійну компетентність спеціаліста – майбутнього фахівця педагогічної справи – як особистісні можливості, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу.

Науковець Н. Баловсяк, характеризуючи професійну компетентність фахівця визначає в її структурі сукупність таких компонентів як когнітивного, діяльнісного, особистісного, мотиваційного, комунікативного (Баловсяк, с. 62-63) тощо.

Такий підхід учених до усвідомлення професійної компетентності майбутнього фахівця дає підстави стверджувати, що професійна (педагогічна) компетентність є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, яка при достатній мотивації та високому рівні професійності психічних процесів забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості педагога в процесі професійної діяльності (Демин, с. 34-42).

На основі вищезазначеного пропонуємо розглядати правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти в частині складової професійної компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців, характеризує її як інтегровану сукупність взаємопов'язаних ключових компетентностей (компетенцій) та особистісних якостей особистості.

З аналізу викладеного слідує, що професійна компетентність містить в собі як базову компетентність, так і спеціальну компетентність. Відповідно до нашого дослідження – це формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. Вона відображає специфічний характер педагогічної діяльності й базується на здібностях, знаннях та уміннях індивіда.

Як бачимо, переважна кількість вищезгаданих науковців складовими компонентами професійної компетентності вбачають комплекс знань, умінь і навичок, необхідних для участі в продуктивній праці.

Тож професійна компетентність спрямована насамперед на задоволення індивідом своїх прагнень, бажань до омріяної певної галузі, уяви про свою соціальну роль; самооцінку особистих професійно-важливих якостей; регулювання свого професійного становлення.

Підсумовуючи наукові доробки вітчизняних науковців щодо розв'язання проблеми структурування правової компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі можна відмітити їх неоднозначність і водночас єдність у підходах до вибудови компонентної структури правової компетентності.

Вважаємо, погляди науковців слугують підґрунтям для структурування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців. Адже узагальнення ідей учених щодо структурування правової компетентності майбутніх фахівців різних сфер дозволяють враховувати ідеї учених задля компонентного структурування зазначеного нами феномена.

Утім, аналіз наукових джерел щодо структурування правової компетентності майбутніх фахівців різних сфер засвідчив, що в педагогіці відсутня загальноприйнята методика компонентної структури правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти і визначення адекватних засобів її реалізації в умовах магістратури ЗВО.

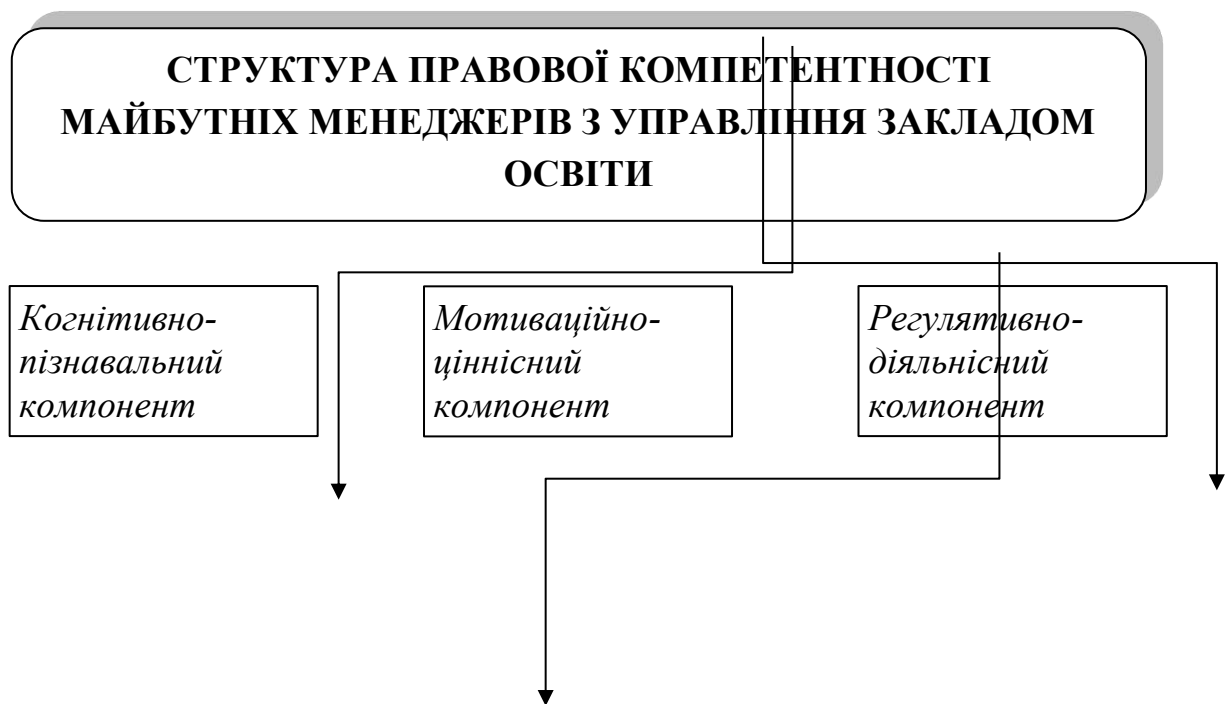
З огляду на сказане вище, ми зосередили увагу на вибудові структурних компонентів правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, не відкидаючи при цьому загального принципу побудови компонентної структури правової компетентності, описаних і представлених науковцями вище. Однак вважаємо за необхідне змінити лише перелік і послідовність складових компонентів у її структурі. При цьому, і це варто підкреслити, виокремлені нами компоненти у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти ми розглядаємо як комплекс дій, під якими у нашому випадку розуміємо як єдність знань (когнітивно-пізнавальний компонент), мотивів, цінностей (мотиваційно-ціннісний компонент), сукупність професійних управлінсько-правових знань, умінь, навичок (регулятивно-діяльнісний компонент) в їх нерозривній єдності.

У цьому зв'язку варто зазначити, що ми не підтримуємо всіх без винятку компонентну структуру правової компетентності майбутніх фахівців, визначених і описаних науковцями, як сталих, досконалих, універсальних. Проте основне, що бачиться нами важливим у даних описах – це прагнення вчених, дослідників цієї проблеми заповнити певний вакуум правових знань зазначеної категорії майбутніх фахівців освітньої галузі, що утворився наразі у суспільстві, озброїти їх позитивними формами правової поведінки в соціумі, допомогти прийняти характерні для них правові цінності як особистісне надбання.

Концепції учених з питання вибудовування компонентної структури правової компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі, зокрема, фахівців

з управління закладом освіти слугують для нас лише науковим джерелом для подальшої дослідницької роботи в цьому напрямі.

Тож, не відкидаючи загального принципу побудови компонентної структури правової компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі, представлені науковцями вище, концепції та дослідження у цьому напрямі науковців, з урахуванням власного бачення компетентної структури правової компетентності, нами виокремлено такі основні складові компоненти у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, як: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, регулятивно-діяльнісний, що знайшли відображення на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Структурні компоненти правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти

Ймовірно зауваження щодо виокремлення нами структурних складових компонентів правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти не є науковим аргументом, оскільки їх чисельність не може

визначатися штучно, а має відображати достатність положень, від яких залежить їх сформованість.

Компонентне структурування у такий спосіб правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців пояснюється, по-перше, тим, що нами враховано власне бачення вирішення досліджуваної проблеми в умовах магістратури ЗВО. По-друге, ми керувалися думкою вчених про те, що зазначене наукове утворення присутнє у структурі фахівців будь-якої сфери діяльності. у нашому випадку – фахівців з управління закладом освіти. По-третє, саме виокремлені компоненти у структурі правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців виступають, на нашу думку, тими індикаторами, що дають змогу в умовах магістратури визначити готовність зазначеної категорії фахівців до професійно-управлінської діяльності в правовому полі.

Утім, варто зазначити, що кожен із виокремлених нами компонентів у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти носить дискусійний характер, оскільки вони можуть відображати різні їх ознаки, в залежності від певної галузі наук. Це знаходить підтвердження у наукових здобутках учених-педагогів різних спеціальностей. З огляду на це акцентуємо увагу лише на загальній характеристиці змістової суті виокремлених нами компонентів у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти з метою формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти в умовах магістратури.

У педагогічному сенсі варто коротко схарактеризувати змістову суть, виокремлених нами у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, компонентів.

Так, наявність мотиваційно-ціннісного компонента у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти створює можливість для освоєння зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління

закладом освіти ціннісного значення права, формування в них ціннісно-правових орієнтацій, правових переконань, правосвідомості, а отже, досягнення головної мети – формування правової компетентності.

Присутність мотиваційно-ціннісного компонента у структурі правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців важливе ще й тим, що він включає в себе систему соціальних цінностей гуманістичного характеру. Сьогодні для зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти є важливим не просто адаптуватися до умов нестабільної ситуації у суспільстві, а вміти вибудувувати лінію своєї поведінки. Мотиваційні цінності мотивують майбутніх менеджерів з управління закладом освіти його професійно особистісну зацікавленість до самої професії менеджера з управління закладом освіти.

Присутність когнітивно-пізнавального компонента у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти характеризується передусім наявністю педагогічних знань, умінь і навичок як першочергових чинників професійно-управлінської діяльності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти. Утім, для ухвалення ефективних педагогічно доцільних управлінських рішень у правовий спосіб педагогічних знань виявляється замало. Необхідні ще й правові знання, які слугують підґрунтям для формування правової компетентності досліджуваного нами наукового утворення як складової частини їх професійної компетентності. Зокрема, наявність правових знань щодо:

- прав і свобод людини та громадянина;
- основ держави і права України;
- господарського, адміністративного, цивільного, трудового, сімейного, економічного, екологічного, кримінального, міжнародного законодавства, уміння тлумачити і застосовувати їх у практичній управлінсько-професійній діяльності;

– законодавства в галузі освіти.

Таким чином, наявність у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти когнітивно-пізнавального компонента характеризується насамперед знаннєвістю майбутнього фахівця своїх конституційних прав та обов'язків; основ юридичних, професійних психолого-педагогічних знань, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою, що дозволяють зазначеній категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти ухвалювати ефективні педагогічно доцільні управлінські рішення в різних професійних і життєвих (побутових ситуаціях у правовий спосіб.

Уведення регулятивно-діяльнісного компонента у структуру правової компетентності зазначеної категорії фахівців пояснюємо тим, що зазначений компонент містить у собі сукупність професійних знань, умінь та навичок як загальних, так і спеціальних та характеризує майбутнього фахівця як творця освітнього процесу, який включає в себе соціальний, поведінковий та саморегулятивний компоненти, включення останнього з яких пояснюється тим, що він забезпечує контроль і самооцінку до початку роботи, прогнозує її протікання і отримання бажаного результату; створює можливості для самоконтролю і самооцінки у процесі роботи; сприяє в оцінюванні результатів роботи, зіставляючи її зі зразком тощо. Наявність регулятивно-діяльнісного компонента у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, на нашу думку, є педагогічно доцільним. Адже його наявність у структурі правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців охоплює всі спрямування правовиховного впливу педагогічного процесу, тим самим забезпечує, на нашу думку, правомірну поведінку майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

У цьому контексті варто зазначити, що характерним для кожного із названих структурних компонентів правової компетентності є введення до їх складу низки компетенцій, якими майбутній менеджер з управління закладом

освіти має оволодіти, тим самим формуючи себе як компетентного фахівця з управління закладом освіти в правовому полі.

Запропонована нами структура правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти відображає процесуальний підхід до формування зазначеного наукового утворення, що нерозривно пов'язаний з активними самовиявами фахівців у суспільстві (професійній діяльності).

Таким чином, виокремлені нами компоненти у структурі правової компетентності вищезгаданої категорії фахівців та схарактеризована їх змістова сутність, хоч і носять оглядовий характер, однак в цілому надають про них наукове уявлення, тим самим обумовлює необхідність формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти та визначення рівня її сформованості у зазначеній категорії фахівців, що й становить наступні етапи нашого дослідження.

1.3. Діагностичний інструментарій для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури

Рівень сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти потребував розробки діагностичного інструментарію.

Складовими компонентами цього діагностичного інструментарію у нашому дослідженні є критерії, їх показники, рівні та різні методи і діагностичні методики. Наявність критеріїв, їх показників та рівнів у структурі розробленого нами діагностичного інструментарію обумовлено тим, що проблема визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості правової компетентності перебуває наразі в полі зору науковців. Адже професійна діяльність неможлива сьогодні без правових знань будь-якої сфери діяльності, що становлять підґрунтя для сформованості правової компетентності фахівця.

Отже, в цьому зв'язку важливим завданням стає проблема створення механізму діагностування рівня її сформованості.

Важливим в організації оцінювання рівнів сформованості наукового утворення зазначеної нами категорії фахівців в умовах магістратури є чітке визначення його критеріїв.

З огляду на це, нами зроблена спроба вибору системи якісних критеріїв, які на наш погляд, можуть забезпечити об'єктивну оцінку та достатню точність у діагностиці рівня сформованості зазначеного нами педагогічного явища.

Вивчення наукової літератури в цьому напрямі засвідчив досить неоднозначний підхід до визначення поняття «критерій», тим самим викликавши необхідність з'ясування його змістової суті.

Так, у педагогічній теорії важливими для нашого дослідження є позиції дослідників З. Курлянд, С. Гриньов, О. Гулай, Т. Лупиніс, О. Липченко-Ковачик, та інші щодо визначення сутності поняття «критерій».

Зокрема, С. Гриньов характеризує поняття «критерій» визначає їх як вимірювачі рівнів, що свідчать про досягнення того чи іншого рівня у розвитку того об'єкта, на який спрямоване дослідження.

Схожої думки в цьому контексті дотримуються науковці Т. Карпенко, О. Гулай, О. Липченко-Ковачик, Т. Лупиніс, Р. Чубук та інші.

У педагогіці, психології, психодіагностиці використовують суб'єктивні критерії, зокрема оцінки, судження, висновки про об'єкт дослідження, які зроблені експертом.

Поділяючи позиції вчених у тому, що критерій виражає суттєві характеристики змін у розвитку об'єкта, робимо висновок про те, що критерій представляє собою засіб, необхідний інструмент оцінки, на яке спрямоване дослідження.

З огляду на вищезазначене, в ході процедури визначення критеріїв сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління

закладом освіти, ми виходимо із розглянутої змістової сутності правової компетентності, суті її структурних компонентів саме зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти. Крім того, нами враховано також мотиви, переконання, плани, орієнтації, тощо майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Отже, при виборі критеріїв було враховано положення про те, що визначення критеріїв має узгоджуватися із компонентною структурою правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. У нашому випадку такими компонентами у структурі правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти є: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний та регулятивно-діяльнісний компоненти.

При вивченні наукових джерел з досліджуваного питання не виявлено напрацювань щодо виокремлення критеріїв та показників для визначення правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, що й зумовило доцільність їх розгляду.

У ході дослідницької роботи було з'ясовано, що професіоналізм менеджерів з управління закладом освіти визначається за наявністю сформованості правової компетентності як складової професійної компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців, було виокремлено такі основні, на нашу думку, критерії, як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та праворегулятивний.

Так, один із критеріїв сформованості зазначеного феномена – мотиваційно-ціннісний критерій відбиває стійке прагнення майбутніх менеджерів з управління закладом освіти займатися розвитком у підвищенні професійно-правових знань і самовдосконаленням професійно важливих управлінсько-правових умінь і якостей.

Когнітивний (знаннєвий) критерій відображає певний рівень засвоєння майбутніми менеджерами з управління закладом освіти в умовах магістратури насамперед педагогічних знань. Адже педагогічні знання, уміння й навички є

основними в роботі зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти; систематизовані знання ключових понять дослідження; сформованість правових знань, як підґрунтя сформованості зазначеного наукового утворення, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності в правовому полі.

Праворегулятивний критерій у цьому зв'язку інтегрує положення системного (розгляд системоутворювальних зв'язків: мети, завдань, змісту, форми і методів процесу формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців в нерозривній єдності організації цього процесу та середовища, в якому цей процес відбувається); уміння застосовувати отримані правові знання для вирішення професійно управлінських рішень правовим способом.

Таким чином, для вияву рівнів сформованості правової компетентності необхідним є *критерій* (від грецьк. *criterion* – засіб для судження) – ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь (Загнітко, 2012, с. 372). Він виражає суттєві характеристики змін у розвитку об'єкта, а також критерій представляє собою засіб, необхідний інструмент оцінки, але сам не є оцінкою.

Водночас потребує розгляду, з'ясуванню й поняття «показник», його співвідношення з поняттям «критерій», оскільки вони тісно пов'язані між собою. Вивчення наукової літератури в цьому напрямі дозволяє констатувати неоднозначну позицію науковців також щодо визначення сутності поняття «показник». Приміром, розуміючи його як ступінь прояву ознаки критерію. Вони динамічні, а отже показники дають можливість оцінювати розвиток чого-небудь. Наприклад, критерії ефективної діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти – це показники рівня засвоєння правових знань, професійних знань, умінь, навичок, особистісних умінь і якостей.

Термін «показник» вченими визначається у трьох значеннях: 1) як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; 2) як наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; 3) як дані про досягнення чого-небудь.

У рамках нашого дослідження показники, наприклад, мотиваційно-ціннісного критерію визначають сформованість системи мотивів, ціннісного ставлення до професійної діяльності в якості менеджера з управління закладом освіти, характер прояву інтересу, зацікавленості, бажання й потреби займатися зазначеним видом професійної діяльності; усвідомлення правильності вибору вказаного виду професійної діяльності, її суспільної та особистої значимості.

Показники когнітивного критерію відображають ступінь сформованості сукупності знань у майбутніх фахівців з управління закладом освіти, володіння якими забезпечує ефективне розв'язання професійних завдань щодо управлінсько-правової діяльності в якості менеджера з управління закладом освіти. Зокрема, це знання, обізнаність ключових понять правової компетентності та дотичних до неї понять, пов'язаних із потребою до професійного саморозвитку, самоосвіти в цьому напрямі, реалізації їх на практиці.

Показники праворегулятивного критерію свідчать про рівень сформованості загальних умінь, навиків, здатностей щодо управління закладом освіти в правовому полі.

Резюмуючи позиції дослідників з питання визначення ними поняття «критерій», який характеризується вченими неоднозначно, доходимо висновку: оскільки за одним критерієм можливим є існування цілої системи показників, то він є більш ширшим за сутністю, ніж показник. Разом з тим, критерій і показник тісно взаємопов'язані.

Розроблений на теоретичному рівні комплекс критеріїв та їх показників є необхідним для встановлення рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, за допомогою яких і визначатиметься сутність сформованості правової компетентності майбутніх

менеджерів з управління закладом освіти. Адже рівень вказує на певний результат розвитку зазначеного наукового утворення.

У науковій літературі відсутня єдина класифікація рівнів, що дозволяє дослідникам варіювати з кількістю рівнів та їх означеннями. Аналіз наукової літератури з цього питання засвідчив, що більш зручнішою для визначення результатів є трирівнева класифікація результатів дослідження.

Враховуючи вищезазначене, нами, на основі компонентної структури правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, виділених критеріїв, показників та їх порівняння, визначено три рівні сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, які за своїми якісними показниками відповідають рівням: низький, достатній, високий.

До низького рівня сформованості правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців нами віднесені ті випробувані, які характеризувалися пасивним ставленням до майбутньої професійної діяльності в якості менеджера з управління закладом освіти. Вони майже не проявляли ініціатив у цьому напрямі. Знання їх щодо сутності та специфіки професійної діяльності майбутнього менеджера з управління закладом освіти в правовому полі були поверховими, навички застосування правових знань на практиці не відпрацьованими. Професійна мотивація була низькою. Для майбутніх менеджерів з управління закладом освіти на цьому рівні характерним було оволодіння окремими елементами професійної діяльності майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Достатній рівень сформованості правової компетентності мають ті майбутні менеджери з управління закладом освіти, які характеризуються більшою сукупністю визначених показників.

Тому підтвердження знаходимо в тому, що майбутній фахівець з управління закладом освіти з однієї сторони схильний прийняти рішення, адекватне вимогам для сучасного суспільства щодо професії менеджера з

управління закладом освіти, необхідність професійної підготовки як того вимагає Нова українська школа, яка потребує нової когорти управлінських кадрів, з іншої - блокує намагання у виборі сфери діяльності саме менеджера з управління закладом освіти.

До високого рівня сформованості зазначеного феномену нами віднесені ті випробувані, у яких спостерігається чітко виражена мотивація до вибору професії менеджера з управління закладом освіти, усвідомлене ставлення до правової компетентності, правових цінностей.

Опис зазначених вище критеріїв, показників та рівнів схематично узагальнено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Критерії, показники та рівні сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти

Критерії	Опис показника	Рівні
Мотиваційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> – наявність мотивації правової поведінки; – наявність мотивації до вибору професії майбутнього менеджера з управління закладом освіти; зацікавленість професією менеджера; ціннісне ставлення до формування правової компетентності, правових цінностей. Інтерес стійкий, стабільний. 	<p>Високий: наявність умотивованого інтересу до майбутньої професії менеджера з управління закладом освіти; наявність мотивації правової поведінки; ціннісне ставлення до правової компетентності, правових цінностей; усвідомлене – правильність вибору майбутньої професії саме майбутнього менеджера з управління закладом освіти; демонструє пізнавальну та особистісну цінність правових</p>

		<p>знань, правової компетентності, правової поведінки, яка носить стійкий характер.</p> <p>Достатній: мотиви та потреби до оволодіння правовими знаннями проявляється епізодично; інтерес до знань ключових понять дослідження носить ситуативний характер, вибірковий; потреба у сформованості правової компетентності частково сформована. Осмислює і усвідомлює значущість правових знань у професійній діяльності.</p> <p>Низький: правові знання чітко не проявляються; відсутній інтерес до сформованості правової компетентності. Однак викликає інтерес, майбутня професійна діяльність майбутнього менеджера з управління закладом освіти (соціальна мотивація).</p>
Когнітивний	– системність правових	Високий: правові знання

	<p>знань щодо сутності управлінської діяльності та його правової компетентності; – міцність та лабільність засвоєння правових знань для прийняття правильних рішень, системи знань про сутність права, правове мислення, правові принципи.</p>	<p>характеризуються повнотою, ґрунтовні, систематизовані, мають творчий поліфункціональний характер; виокремлює найсуттєвіші ознаки професійної діяльності майбутнього менеджера з управління закладом освіти, розкриває сутність правової компетентності.</p> <p>Достатній: демонструє знаннєвість законодавчих норм, вимог, що належать до професійної управлінсько-правової діяльності, однак відчуває складнощі у пізнанні та оцінці, у встановленні розбіжностей між управлінням і керівництвом; пізнанні сутності понять «управління», «керівництво», «лідерство».</p> <p>Низький: демонструє низький рівень правових знань загальних функцій управління, форм, методів та стилів управлінської діяльності майбутнього менеджера закладом освіти; бракує вмінь</p>
--	--	--

		готувати й приймати управлінські рішення у правовий спосіб.
Право-регулятивний	<p>– готовність майбутніх фахівців з управління закладом освіти до діяльності з управління закладом освіти;</p> <p>– здатність до організації, планування та розв’язання проблем з управління закладом освіти; наявність правомірної поведінки, самостійності.</p>	<p>Високий: демонструє здатність адекватно оцінити власний рівень правових знань щодо управління закладом освіти та правову компетентність; творчо використовувати правові знання понятійного апарату з проблеми дослідження; здатність до застосування їх в управлінській діяльності; практичній професійно-правовій діяльності; здатність до саморегуляції.</p> <p>Достатній: правові знання частково систематизовані, достатньо інтегровані; достатнє оперування професійно-правовими знаннями з правової компетентності.</p> <p>Низький: не володіє достатньо понятійним апаратом, змістом, і фактичним матеріалом з управління закладом освіти,</p>

		<p>однак відтворює зміст ключових понять правового характеру в цьому напрямі.</p> <p>Пізнавальна активність, зацікавленість у виборі майбутньої професії менеджера з управління закладом освіти поверхова.</p>
--	--	--

Визначені основні, в рамках нашого дослідження, критерії, їх показники, що відображають суттєві характеристики правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти та рівні, що диференціюються нами на високий, достатній та низький, залежно від прояву сукупності їх показників.

Основою для розробки діагностичного інструментарію для виявлення рівнів сформованості зазначеного феномену нам слугували визначені структурні компоненти правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, регулятивно-діяльнісний), визначені на їх основі, їх показники, що розкривають змістову сутність кожного критерію та схарактеризовані рівні, які диференціюються нами на високий, достатній і низький залежно від прояву сукупності показників кожного з визначених критеріїв. Утім, з метою точного визначення рівня сформованості зазначеного особистісного наукового утворення майбутніх фахівців з управління закладом освіти, нами із сукупності показників кожного критерію взято інтегрований показник (зацікавленість, знаннєвість, самостійність).

З метою виявлення більш точного рівня сформованості, виокремленою одною із складових професійної компетентності майбутнього менеджера з управління закладом освіти – правову компетентність, нами для

діагностування рівня її сформованості, підбрано та розроблено спеціальні діагностичні методи та методики. Так, за окремими інтегрованими показниками мотиваційно-ціннісного критерію (зацікавленість), когнітивного (знаннєвість), праворегулятивного (самостійність) були застосовані: адаптивна методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича); адаптований опитувальник «Дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в діловій взаємодії» (О. Єршова); авторський опитувальник «Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема», а також різні методи дослідження.

За кожним критерієм пропонується декілька методик та методів, які сприяють вияву рівнів сформованості досліджуваної особистісної якості зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

У таблиці нижче подано опис показників, підібраних відповідно до визначених нами критеріїв, коротку рівневу характеристику кожного показника, а нижче – схарактеризовано рівні кожного показника та запропоновані методи та методики для діагностування, які й утворюють діагностичний інструментарій (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Діагностичний інструментарій для виявлення рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти

Критерії	Опис показника	Методика діагностики
----------	----------------	----------------------

<p>Мотиваційно-ціннісний</p>	<p>– ціннісне ставлення до формування правової компетентності; – наявність професійно-пізнавального інтересу до обраної професії</p>	<p>– авторський опитувальник «Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема?»; – адаптована методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); – тестування; – опитувальник «Дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в діловій взаємодії (модифікація методики О. О. Єршова)</p>
------------------------------	--	---

Когнітивний	<p>– системність знань освітнього законодавства, необхідні професійно-правові знання й уміння в управлінській діяльності;</p> <p>– знання правових аспектів професійних слідів протизаконних дій</p>	<p>– комплекс тестових завдань щодо визначення рівня сформованості правових знань та рівня правової компетентності;</p> <p>– авторський «Короткий словник юридичних термінів, пов’язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» для виявлення рівня сформованості правових знань, що забезпечують професійно-правове зростання майбутніх менеджерів з управління закладом освіти;</p> <p>– спостереження, інтерв’ювання.</p>
-------------	--	--

Право-регулятивний	– наявність настанови на дотримання законності; – правове регулювання правовідносин у суспільстві, професійній діяльності й громадянському житті	– модифікована методика О. Єршова «Дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в діловій взаємодії»; – спостереження за навчальною діяльністю; бесіда; тестування.
--------------------	---	--

Розроблений нами у такий спосіб діагностичний інструментарій довів свою доцільність у процесі поетапного педагогічного експерименту, який описаний нами у розділі 3 даної експериментальної роботи.

Отже, за допомогою зазначеного діагностичного інструментарію досліджувалося виявлення рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

У ході дослідницької роботи з метою реалізації визначених сукупності педагогічних умов, була створена організаційно-функціональна модель, яка сприяє формуванню правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців, яку ми розглядаємо як потужний засіб у цьому процесі.

Модель формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти у нашому дослідженні складається з трьох блоків: цільового, змістово-операційного та результативного.

Цільовий блок включає мету, завдання та принципи формування досліджуваного утворення; *змістово-операційний блок* містить педагогічні умови, етапи, форми і методи формування правової компетентності майбутніх

фахівців з управління закладом освіти; *результативний блок* демонструє засоби, за допомогою яких визначався рівень сформованості правової компетентності майбутніх фахівців та доцільність запропонованих педагогічних умов формування правової компетентності вищезгаданої категорії фахівців.

Логічна послідовність їх розташування становить єдність чотирьох і взаємозумовлених етапів педагогічного експерименту: пошуково-підготовчого, констатувального, формувального, результативного.

На кожному з етапів дослідницької роботи розв'язувалися певні педагогічні завдання. В цьому контексті варто зазначити, що послідовність розташованих етапів є умовним, оскільки педагогічне явище неминуче супроводжується відповідними перетвореннями системи професійно-орієнтованих знань та вмінь унаслідок процесів професійної адаптації.

Мета *пошуково-підготовчого етапу* зосереджена головним чином на вивченні стану розробленості проблеми дослідження та змістової суті понять дослідження.

Мета *констатувального етапу* передбачала ознайомлення майбутніх фахівців з майбутньою професійною діяльністю менеджера з управління закладом освіти як нового напрямку педагогічної науки. Серед завдань цього етапу педагогічного експерименту було з'ясування вихідного стану рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Формувальний етап експерименту орієнтує майбутніх фахівців на максимальний вияв творчої ініціативи, реалізації педагогічних умов.

Результативний етап, спрямований на виявлення динаміки рівня сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Максимальна ефективність цього процесу досягається у результаті поєднання пошуково-підготовчого, констатувального, формувального та результативного етапів організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх

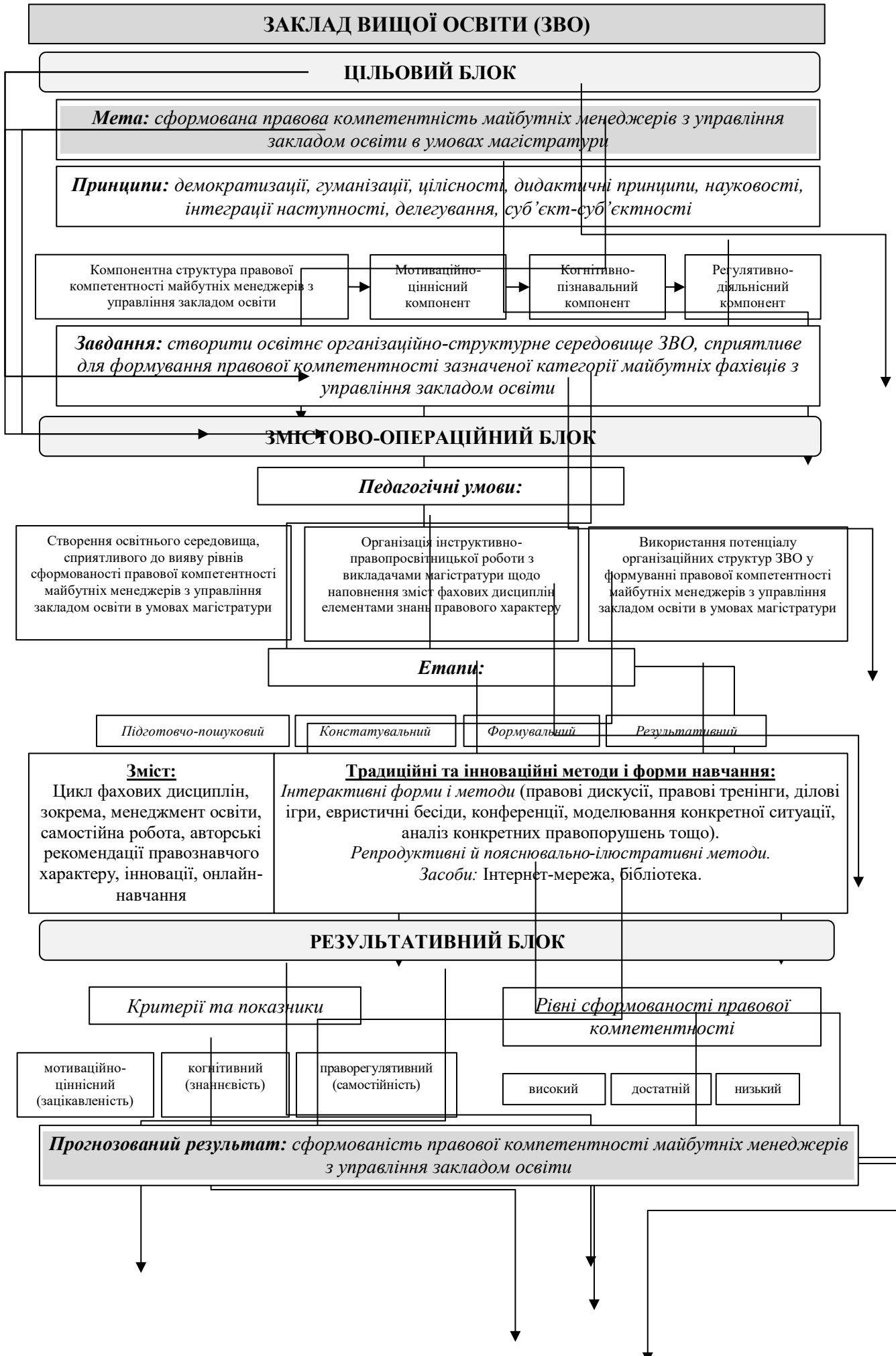
менеджерів з управління закладом освіти в частині пізнання суті правової компетентності та її сформованості у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. Кожен з умовно визначених нами етапів містить основні методи, форми і засоби щодо формування досліджуваного утворення.

Здійснюючи практичне втілення організаційно-функціональної моделі в умовах педагогічного закладу вищої освіти, ми спиралися на комплекс принципів, за допомогою яких реалізувалися педагогічні умови.

До складових моделі формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців нами включено й структурні компоненти правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Прогнозований результат досліджуваної нами проблеми – сформованість правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури ЗВО (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2. Організаційно-функціональна модель формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти

Побудована таким чином організаційно-функціональна модель сприяє формуванню правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Висновки до першого розділу

У цьому розділі подано аналіз наукової літератури та практичного досвіду з проблеми дослідження, результати теоретичного узагальнення розробленості сучасного стану досліджуваної проблеми та схарактеризовано змістову сутність ключових понять дослідження.

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури було з'ясовано зовнішні і внутрішні умови, що зумовили необхідність трансформації освітньої системи в напрямі опанування нею правового простору та її розвитку як правового інструменту й підсистеми громадянського суспільства. Зокрема:

– змінні суспільно-політичні та економічні перетворення в країні, що потребувало масової професійної освіти, яка спонукала принципового перегляду у підготовці нової когорти кваліфікованих фахівців до різних сфер діяльності;

– боротьба за національне відродження спричинила суспільно-педагогічний рух за національну освіту, піднесення вітчизняної наукової думки;

– поява нових педагогічних концепцій, які зумовили можливість реформування освітньої системи у відповідності з вимогами часу.

За результатами теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що права компетентність як необхідний складник професійної компетентності фахівців будь-якої сфери діяльності знаходить відображення у наукових розвідках учених під різним кутом зору. Зокрема, вона розглядається науковцями з позиції філософсько-правових, юриспруденції, психолого-педагогічної та інших гуманітарних галузей знань і розуміється

ними як полісемічне, багатофакторне явище. На основі вивчення наукової літератури *уточнено* змістову суть ключових понять дослідження, зокрема, «майбутній менеджер», «управління», «компетентність», «правова компетентність», «професійна правова компетентність», «педагогічні умови», «формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти», останнє з яких отримало потрактування в авторському варіанті як інтегрований складник у цілісній системі професійної компетентності зазначеної категорії фахівців, який поєднує в собі загальноправові знання та знання юридичних основ управління й основ науки управління; сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистих управлінсько-правових якостей, необхідних для здійснення управління закладом освіти. Розкрито зміст і компонентну структуру правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, яка містить: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, регулятивно-діяльнісний компоненти.

Розроблено діагностичний інструментарій для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, складову основу якого становлять визначені критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праворегулятивний), показники, рівні (високий, достатній, низький) їх сформованості, визначені інтегровані показники до кожного критерію, а саме: мотиваційно-ціннісного (зацікавленість), когнітивного (знаннєвість), праворегулятивного (самостійність) та підібрано діагностичні методи та методики їх оцінювання.

Зміст розділу відображено у публікаціях автора (11, 12, 13, 16, 17, 18, 20, 24, 29, 36, 37, 38).

Література до першого розділу

1. Бабенко, І. В. (2021) Делегування повноважень як професійно значуще вміння менеджера. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи :

- матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 85-86.
2. Багатомовні Права Людини (Права Дитини в Світі). <http://www.boes.org/un/>
  3. Бажан, Т. О. & Клименко, О. Р., Бажан, С. А. (2021). Академічна доброчесність як складова забезпечення якості освіти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції XXVIII Каришинські читання (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.). Полтава : «Астроя», 47-49.
  4. Бакланова, Н. М. (2016). Формування правової компетентності майбутніх учителів. Взято з ISSN Online : 2312-5829. *Освітологічний дискурс*, № 2 (14), 115-124.
  5. Баловсяк, Н. В. (2006). Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.0004. Баловсяк Надія Василівна, К., 2006.
  6. Баранюк, І. Г. (2020). Стилi управління сучасного керівника закладу освіти в контексті ідей А. С. Макаренка. Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 2020, 62-63.
  7. Барбінов, В. В. (2021). Комунікативна культура як складова управлінської діяльності керівника навчального закладу. Гуманістичні орієнтири і місія

- Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук. практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 88-90.
8. Бардінов, О. В. (2016). Методичні рекомендації та завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Менеджмент у туристичній діяльності» : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. Полтава: Видавництво «Сімон», 118 с.
  9. Бардінов, О. В. (2018). Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури : автореф. канд. пед. наук дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук ... Кропивницький. 20 с.
  10. Бардінов, О. В. (2019). Структура ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури : монографія. Полтава : Вид-во «Сімон», 67-86.
  11. Бардінова, А. О. (2019). Кіберпростір як засіб забезпечення прав людини і формування її самосвідомості. *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 23, 5-9. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23>
  12. Бардінова, А. О. (2019). Кримінальна віктимологія в контексті ідей А. С. Макаренка як захисний профілактичний засіб неповнолітніх осіб від злочинів. Технології професійного розвитку педагога: спадщина А. С. Макаренка і пріоритети української освіти : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 13-14 березня 2019 р.) / За ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 21-22.

13. Бардінова, А. О. & Бардінов, О. В. (2017). Змістова характеристика ключових понять, які застосовуються по відношенню до внутрішньо переміщених осіб. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 20. 16-19. **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2017.20>
14. Бардінова, А. О. (2020). Реалізація Макаренком ідей народної педагогіки в гуманному ставленні до вихованців. Технології професійної підготовки вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. Полтава: ФОП Гаража М. Ф. 73-75.
15. Бардінова, А. О. (2020). Формування у молоді уявлень про відповідальність щодо кримінальних порушень у ході виборчого процесу. *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип. 26. 8-11. **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26>
16. Бардінова, А. О. (2021). Академічна доброчесність як головний чинник формування професійної етики майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах вишу. Новітні теоретико-методичні й методологічні засади розвитку фізичного виховання і спорту : матеріали регіональної науково-практичної онлайн-конференції. Полтава : Сімон, 2021. 4-8.
17. Бардінова, А. О. (2021). Ідеї В. І. Вернадського щодо ноосферної освіти як наукове джерело формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. Управління навчально-виховним процесом Нової української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів,

- аспірантів) (6 квітня 2021 р., м. Полтава) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 37-42.
18. Бардінова, А. О. (2021). Правовий захист від порушення прав дітей щодо збереження власного здоров'я за допомогою здоров'язберезувальних технологій. Технології здоров'язбережування в сучасних закладах освіти України: проблеми та перспективи : матер. VIII Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (20 жовтня 2021 р.). Полтава : Сімон, 2021. 9-12.
  19. Бардінова, А. О. (2022). Правова компетентність як один із напрямків нового мислення А. С. Макаренка в управлінні виховними установами. Управлінський дискурс макаренківської педагогіки: матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 10-11 березня 2022 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 10-11 березня 2022 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. Полтава, 74-77.
  20. Бардінова, А. О., Бардінов, О. В., Гриньова, М. В. & та ін. (2019). Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності : довідкове видання. Полтава : Сімон. 155 с.
  21. Бардінова, А. О., Колос, Ю. З. & та ін. (2020). Потаємна філософія педагогіки А. С. Макаренка. Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. Полтава: ФОП Гаража М. Ф. 149-154.
  22. Бардінова, А. О., Пашко, Л. Ф. & та ін. (2021). Правова компетентність громадян України як потужний засіб захисту честі та гідності від насильства, здійсненого у таких формах його прояву як «наклеп» та «образа». Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) : матеріали Міжнар. наук.-

- практ. конф. (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 52–57.
23. Бех, І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Режим доступу : <http://www.ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>
24. Бібік, Н. М. (2004). Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: б-ка з освітньої. К. : КІС, 2004. 47-52.
25. Бойчук, Ю. Д. (2013). Компетентнісний підхід як основа модернізації сучасної освіти. Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти : наук.-метод. журн. Чернівці : Черемош. Вип, 13. 130-135.
26. Большая, О. В. (2020). Професійні компетентності менеджерів освіти. Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук. практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті на у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 2020, 75-77.
27. Вакуленко, В. М. (2011). Методологічні аспекти професійної компетентності менеджера освіти. *Витоки педагогічної майстерності* : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Випуск 8. Частина 1. Серія: Педагогічні науки. Полтава. ПНПУ імені В. Г. Короленка, 36-40.
28. Вербицька, В. & Влошенко, О. В., & Горленко, Г. О. та ін. (2018). Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандартів) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 224 с.

29. Вітвицька, С. С. (2011). Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Житомир.
30. Волгіна, С. А. (2015). Компонентно-структурний аналіз готовності до професійного самовдосконалення. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія, 6. Взято з http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/visnik_pp/article/view/10188/13390
31. Волченко, Л. (2017). Соціально-психологічні особливості ключових компетентностей учителів Нової української школи. Взято з: <http://www.irbisnbuv.gov.ua>
32. Ворона, П. В. (2017). Методологічні особливості управління інноваційними проектами у змісті підготовки менеджера з управління інноваційною діяльністю. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Вип. 20, 48-53.
33. Галдецька, І. Г. (2014). Теоретичні основи формування правової компетентності у майбутніх учителів як педагогічна проблема. *Науковий часопис. Соціальна психологія*, 265-269.
34. Гладкова, В. М. & Федотова, Ю. В. (2009). Функції управлінської діяльності менеджера освітньої установи. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Вип. 6, 263-266.
35. Гнізділова, О. А. (2011). Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи : монографія. Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка, 241-245.
36. Гнізділова, О. А. (2008). Характеристика дефініції «наукова школа». *Теорія та методика навчання та виховання*: зб. наук. пр. / редкол.: Г. В. Троцько (голов. ред.) та ін. Харків. Вип. 22, 13-23.

37. Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К. : Либідь, 376 с.
38. Гриньов, С. Я. (2020). Професійна етика менеджера Нової української школи. Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка: матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті на у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 2020, 86-94.
39. Гриньов, С. Я. (2012). Розвиток професійної культури майбутніх менеджерів управління проектами : навч. посіб. Полтава : ПП «Астроя».
40. Гриньов, С. Я. (2019). Технологія формування професійної культури майбутнього менеджера для Нової української школи. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Вип. 23. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 54-59.
41. Гриньова, М. В. (2011). Модель компетентності менеджера освіти. *Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника : наукові записки* / Головне упр. освіти і науки Полтав. облдержадміністрації, Полт. обл. ін-т післядипломної пед. освіти імені М. В. Остроградського. Полтава. Вип. 2, 15-20.
42. Гриньова, М. В. (2012). Компетентність менеджера XXI століття, його професійна структура. Менеджмент загальноосвітніх закладів : навч.-метод. посібник для студентів та магістрів. Полтава : «Астроя», 118-138.
43. Гриньова, М. В. & Жданова-Неділько, О. Г. (2019). Підготовка керівника Нової української школи до партнерської взаємодії з суб'єктами освітнього середовища. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав.

нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 23. Серія «Педагогічні науки». 62-65.

44. Гриньова, М. В., & Кононец, Н. В. (2019). Компетентнісний підхід у професійній підготовці : електронний посібник для самостійної роботи здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. Полтава. 25 с.
45. Гриньова, М. В. & та ін. (2012). (Ред. проф. Гриньова М. В.). Компетентність менеджера загальноосвітніх закладів : навч.-метод. посібник для студентів та магістрів. Полтава : Астроя, 118-138.
46. Грищенко, Л. В. (2020). Формування правової культури майбутніх учителів у навчально-виховному середовищі педагогічного коледжу. Автореф. дис.
47. Гуревич, Р. С. (2004). Інформаційна культура – важлива складова загальної культури особистості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць : у 2-х ч. Київ : Вінниця : ДОВ «Вінниця». Ч.1, 42-47.
48. Димченко, Н. С. (2014). Інноваційна поведінка менеджера та її роль в управлінській діяльності. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. Вип. 1(16), 80-87.
49. Дігтяр, Л. В. (2021). Загальна характеристика управлінських рішень. Гуманістичні орієнтири і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук. практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті на у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 144-146.
50. Дольнікова, Л. В. & Цубова, О. Л. (2013). Структурування змісту навчальних дисциплін як важлива передумова для підвищення якості підготовки фахівців. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.irbis_nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/_64.exe?c21com=28c121DBN=UJR&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=pdf/VNULPM_2013_767_56.pdf

51. Доротенко, О. (2012). Структурні компоненти підготовки майбутніх учителів фізичної культури до впровадження здоров'язбережувальних технологій. *Фізична активність, здоров'я і спорт*, 2, 73-77.
52. Дуб, В. Г. (2016). Адаптація студентів-переселенців до вищого навчального закладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2. Т.2*, 36-40.
53. Дубревський, Ю. М. (2014). Особливості формування управлінської компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Вип. 3К(44)*, 220-223.
54. Дяченко-Богун, М. М. (2015). Структурні компоненти здоров'язбережувальних педагогічних технологій у ВНЗ : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. : [науково-методичне забезпечення природознавства в старшій школі]. Полтава : ТОВ «Сімон», 185-187.
55. Дяченко-Богун, М. М. (2016). Структурні елементи моделі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти. *Імідж сучасного педагога : наук.-практ. освітньо-популярний журнал. Вип. №1*, 45-48.
56. Єльнікова, Г. В. (2010). Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. *Теорія та методика управління освітою. №4*. Київ.
57. Жданова-Неділько, О. Г. (2015). Аксіодидактична система навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін : монографія. Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. 340 с.
58. Жданова-Неділько, О., & Беляєва, Н. (2016). Організаційно-педагогічні умови адаптації внутрішньо переміщених студентів до університетського

- середовища. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава. Вип. 17, 29-34.
59. Жигіров, В. (2012). Теоретичні основи підготовки менеджера освіти у ВНЗ. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. [Електронний ресурс]. Режим доступу до дж. <http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/konferencii/ped-nau/nI/ukr/20.pdf>, 135-143.
60. Загнітко, А. П. & Щукіна, І. А. (2012). Сучасний тлумачний словник української мови. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО». 960 с.
61. Задорожна-Княгицька, Л. (2018). Обґрунтування змісту і структури деонтологічної компетентності менеджера освіти. Взято з: <http://www.ourhals.uran.ua>
62. Зайцева, А. В. (2017). Методична система формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики: дис. канд. пед. наук). Національний університет імені М. П. Драгоманова. Київ.
63. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради, №37-38*.
64. Закон України «Про освіту» (2017). *Професійна етика*, 218.
65. Закон України «Про охорону дитинства» (2015). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402_14eri20151015
66. Затворнюк, О. М. (2016). Сутність та структура готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Серія 5. Вип. 55, 72-77.
67. Іваній, О. М. (2012). Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету: автореф. дис. канд. пед. наук. Харків.
68. Калініна, Л. М. (2005). Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія. К. : Флант, 275 с.

69. Калініна, Л. М. (2008). Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології : монографія. К. : Інформатодор, 475 с.
70. Калініна, Л. М. (2009). Інформаційний менеджмент як галузь наукового знання. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, №8, 14-16.
71. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посіб. Київ : Либідь, 2004. 424 с.
72. Кічук, Я. В. (2008). Правова компетентність майбутнього фахівця – пріоритетне завдання громадянської освіти у вищій школі. *Вісник Львів. ун-ту*. Вип. 23. Серія: Педагогіка, 141-147.
73. Кічук, Я. В. Деякі тенденції розвитку правової компетентності майбутнього соціального педагога в умовах сучасної університетської освіти [Електронний ресурс] / Я. В. Кічук. Режим доступу: <http://www.elib.zakdu.edu.ua/index2.php>
74. Клепко, С. Ф. (2009). Різні структури ключових компетенцій. *Управління освітою*, №12, 9-12.
75. Ключкова, Д. М. (2009). Основні критерії формування правової компетентності майбутнього вчителя. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ, №23(186). Ч. 3. 207–212.
76. Ключкова, Д. М., & Чернуха, Н. М. (2011). Взаємозв'язок формування правової компетенції майбутнього вчителя з правовим вихованням особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, 12(233), 168-174.
77. Коваленко, Д. В. (2015). Професійно-правова компетентність майбутнього інженера-педагога як результат професійно-правової підготовки фахівця. *Наукові записки*. Серія «Педагогіка», №1, 69-74.
78. Ковальова, В. В. (2016). Правова компетентність як складова управлінської діяльності майбутніх менеджерів. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя*. *Психолого-педагогічні науки*, №3, 26-31.

79. Кодекс академічної доброчесності». http://pnpu.edu.ua/ua/files/inform/kodeks_dobro.pdf.
80. Козача, Н. (2002). Реалізація прав людини як засіб становлення громадянської культури. *Відкритий урок*, 78, 36-37.
81. Козлов, Д. О. (2019). Медіакомпетентність як чинник розвитку інноваційної культури керівника закладу освіти. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Вип. 23. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 118-122.
82. Коломінський, Н. Л. (2000). Директор школи як менеджер освіти. *Директор школи, гімназії, ліцею, гімназії*. №2-3, 111-112.
83. Коломінський, Н. Л. (2000). Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : монографія. Київ : МАУП, 286 с.
84. Колос (Миронович), Ю. З. (2006). Інформаційно-технологічні компетентності у структурі особистості сучасного громадянина. *Вісник Львівського університету*. Вип. 21, Ч. 2, 189-195.
85. Конвенції ООН про права дитини. (2014). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
86. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К. : Право. Ст. 53.
87. Кравченко, Л. М. (2004). Людинознавча компетентність менеджера освіти: психологічні управлінські знання. *Імідж сучасного педагога*, №10, 53-54.
88. Красовицький, М. (2000). Директор школи - менеджер чи лідер? *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2-3, 126-132.
89. Кращенко, Ю., & Сорокіна, Г. (2016). Умови адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Полтава : Вип. 17, 89-96.

90. Кримінальний Кодекс України. (2019). URL. [https://zakon.rada.gov/ua/laws/show/2341_14](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341_14)
91. Кримінальний процесуальний Кодекс України. (2020). URL. [https://zakon.rada.gov/ua/laws/show/4651_17](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651_17)
92. Кропивка, О. Г. (2019). Операційно-діяльнісний компонент готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до організації безпечної життєдіяльності учнів старшої школи. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Вип. 23. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 136-140.
93. Лебідь, О. (2017). Студентоцентризований підхід до формування готовності майбутнього керівника загальноосвітнього закладу в умовах магістратури. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Полтава. Вип. 20, 144-148.
94. Локшина, О. І. (2007). Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн – членів Європейського Союзу. *Педагогіка і психологія*. №1. 131-142.
95. Луговий, В. І. (2009). Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. №2. 13-26.
96. Луговий, В. І. (2009). Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Вища освіта України*. №3 (додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». К. : Гнозис, 8-14.
97. Лутфулін, В. С. (2013). Структурування навчального матеріалу як головний чинник усунення навчальних перевантажень. *Педагогічні науки*. №1(57), 34-38.
98. Майєр, В. (2015). Формування методичної компетентності у майбутніх викладачів французької мови: компетентнісний підхід. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка.
Вип. 19(2-2015). Кам'янець-Подільський, 148-154.

99. Маслов, В., & Шаркунова, В. (1997). Принципи менеджменту в установах освіти. *Освіта і управління*. №1, 77-84.
100. Медведовська, Т. (2011). Компетентнісний підхід у організації навчального процесу в системі вищої освіти. *Гуманізація навч.-вих. процесу* : наук.-метод. зб. Слов'янськ. Спецвип. 7, Ч. 2, 40-45.
101. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 1 червня 2017. №600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 р. №1648). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf>
102. Міляєва, В. Р., & Бреус, Ю. В. Формування компетентності саморозвитку особистості в умовах реалізації компетентнісного підходу у фаховій освіті. Режим доступу: <http://ap.uu.edu.ua/article/90>
103. Москаленко, А. М. (2011). Формування професійної етики майбутніх управлінців навчальних закладів в умовах магістратури. *Витоки педагогічної майстерності* : збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Випуск 8. Ч. 1. Серія: Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 223-230.
104. Мосьпан, М. Формування здатності особистості до саморегуляції у конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності. URL. <https://core.ac.uk/download/pdf/32309634.pdf>
105. Нестуля, С. І. (2018). Компетентнісний підхід до формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту в університеті. *Збірник наукових праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини*. Вип. 2. 166-176.
106. Нестуля, С. І. (2021). Особистість лідера – освітнього менеджера у нових реаліях трансформації вищої освіти. Гуманістичні орієнтири професійного

- становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрия», 65-67.
107. Овчарук, О. В. (2004). Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К. : «К.І.С». 5-14.
108. Овчарук, О. (2003). Ключові компетентності: європейське бачення. *Управління освітою* : спец. випуск, серпень, 6-9.
109. Овчарук, О. (2003). Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні. К. : К.І.С., 13-41.
110. Окса, М. (2015). Інноватизація змісту підготовки майбутнього менеджера освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка, №1, 126-133.
111. Олійник, В. (2004). Правова підготовка керівника навчального закладу у системі післядипломної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога*, 10(49), 36-38.
112. Олійник, В. В. (2008). Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Класичний приватний ун-т. Запоріжжя. 20 с.
113. Онаць, О. М. (2016). Ролі і стилі в управлінській діяльності директора школи в змісті підручника для менеджера в освіті. *Теорія та методика управління освітою*, №1(17), 1-17.
114. Освіта в Мережі Прав Людини. <http://human-rights.net/ehrn/index>

115. Освіта в Україні: базові індикатори. URL. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 12.04.2021).
116. Офіс Верховного Комісара з Прав людини. <http://www.unhchr.cnx>
117. Павленко, В. О. (2011). Обґрунтування етапів забезпечення готовності майбутніх інженерів-педагогів до фізичного самовизначення. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. За заг. ред. академіка І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Вип. 40. Ч. 2, 80-86.
118. Панченко, С. (2017). Модель корпоративного навчання як інноваційна технологія післядипломної освіти педагогів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, №8(72), 168-177.
119. Парнюк, Л. В. (2020). Забезпечення соціально-правового захисту дітей в Україні. *Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка* : матеріали XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОРМ Гаража М. Ф., 145–147.
120. Пасека, С. Р. (2013). Трансформація освітнього менеджменту на етапі інноваційних змін. *Фінансовий простір*, №4, 217-221.
121. Паскалова, І. В. (2013). Професійна компетентність менеджера в освіті. *Освітній менеджмент: теорія і практика* : зб. наук. праць Маріупольського державного університету / за аг. ред. І. В. Соколової, О. Б. Проценко. Маріуполь : МДУ, 77-91.
122. Піддубна, Ю. С. (2021). Аналіз міжнародних нормативно-правових актів та українського законодавства щодо діяльності студентських клубів в умовах карантину. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр.

наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрия», 195-199.

123. Піскурська, Г. (2021). Стейкхолдерський підхід у забезпеченні якості вищої освіти. URL. <https://pedagogy.donntu.edu.ua/1-24-2019/piskurska-h-v-stejkholderskyj-pidkhyd-u-zabezpechenni-iakosti-vyshchoi-osvity/>
124. Подлесна, Г. (2004). Вивчення стилю керівництва закладами освіти як вирішальна умова становлення особистості менеджера освіти. *Імідж сучасного педагога*, 10, 51-52.
125. Поліщук, О. (2015). Правова компетентність як основа професійного росту майбутнього менеджера. *Збірник наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Вип. 1, 265-269.
126. Положення про стейкхолдерів. URL. <https://www.medkol.cv.ua> (дата звернення 11.04.2021).
127. Пометун, О. І. (2004). Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К. : «К.І.С.», 15-24.
128. Пономаренко, В. С. (2012). Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК». 374 с.
129. Прилипко, В. М. (2019). Європейський досвід гуманітарно-правової підготовки майбутніх інженерів. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Вип. 23. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 168-174.
130. Професійна освіта (2000). Словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища школа, 380 с.
131. Професіограма директора загальноосвітньої школи (1997). Харків : Авеста.

132. Ремех, Т. О. (2011). Методичні засади навчання правознавства в процесі допрофесійної підготовки школярів : дис. кандидата пед. наук: 13.00.02. К., 269 с.
133. Ресурсний Центр з Прав Людини <https://www.hrusa.org>
134. Руденко, Л. А. (2012). Структурні компоненти комунікативної культури фахівців сфери обслуговування. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Вип. 56. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 49-55.
135. Рябовол, Л. Т. (2013). Правова предметна компетентність: поняття, структура, правові предметні компетенції. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 121(II), 265-270.
136. Савченко, М. (2006). Громадянська освіта в дії: Молодь. Школа. Громада. *Історія України*, №12, 1-5.
137. Равен Дж. (2022). Компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація. Переклад з англ. «Когіто–Центр», 396 с.
138. Сас, Н. (2014). Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління: стан та перспективи : монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 336 с.
139. Сас, Н. М. (2015). Тенденції професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління (теоретико-методологічний аспект): дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: спеціальність 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти». Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 558 с.
140. Саюк, В. (2015). Педагогічні умови розвитку професійної компетентності менеджерів освіти в інституті післядипломної педагогічної освіти. Взято з: <http://www.prints.zu.edu.ua>
141. Семенов, О. (2013). Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів: аксіологічний підхід. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 38, 266-270.

142. Сидоренко, С. (2009). Правове виховання та правова освіта у навчальних закладах. *Історія України*, №36, 1-8.
143. Скакун, О. Ф. (2001). Теорія держави і права : підручник. Х.: Консум, 656 с.
144. Слепкань, З. І. (2005). Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. для магістрантів вищих навчальних закладів. К.: Вища школа, 239 с.
145. Словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. К.: Вища шк., 2000. 380 с.
146. Соколов, Д. О. (2019). Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до культурно-освітньої роботи в закладах позашкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Вип. 23. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 184-188.
147. Сорочан, Т. М. (2005). Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності. Луганськ : Знання, 384 с.
148. Сорочан, Т. М. (2015). Професіоналізм керівника школи: експериментальна система розвитку його управлінської діяльності. *Директор школи, ліцею, гімназії*, 5, 79-86.
149. Старєва, А. (2015). Змістовий компонент формування методичної компетентності майбутнього вчителя суспільствознавства в умовах ступеневої системи освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вип. 19 (12-2015). Кам'янець-Подільськ, 69-74.
150. Сухомлинський, В. О. (1977). Розмова з молодим директором. Вибрані твори: в 5 т., Т. 4. К. : Рад. шк., 393-626.
151. Титар, Г. О. (2016). Поняття та категорії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселення. *Український соціум*, №4(59), 57-68.
152. Ткаченко, А. В. (2011). Категоріальний статус поняття «професійний розвиток особистості». *Витоки педагогічної майстерності*, 8(2). 263-269.

153. Товстяк, М. М. (2014). Формування змісту професійної підготовки майбутніх менеджерів освітніх закладів. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць : вип. 14. Полтава, ПНПУ імені В. Г. Короленка, 288-292.
154. Товстяк, М. М. (2016). Дидактичні проблеми структурування навчальної інформації при підготовці магістра з управління навчальними закладами. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вип.17, 190-195.
155. Товстяк, М. М. (2016). Конкретизація умов професійного цілепокладання майбутнього керівника навчального закладу під час вивчення дисциплін з менеджменту освіти. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка і психологія: методика та проблеми практичного застосування». Запоріжжя : Класичний приватний університет, 45-48.
156. Товстяк, М. М. (2016). Формування професійної готовності менеджера освітньої галузі в умовах магістратури. *Рідна школа*, №11-12, 67-71.
157. Товстяк, М. М. (2017). Технологічні аспекти структурування змісту навчального матеріалу дисциплін з менеджменту освіти: зб. наук. праць. Х. : ХНУ імені Г. С. Сковороди. Вип. 43, 263-274.
158. Товстяк, М. М. (2018). Дидактичні засади структурування змісту навчального матеріалу дисциплін з менеджменту освіти : автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.09 / М. М. Товстяк : Харківський пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Х, 20 с.
159. Топузов, О. & Калініна, Л. (2017). Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади. *Управлінський педагогічний журнал*, №4, 34-44.
160. Фесенко, О. С. (2018). Критерії, показники й рівні методичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький : РВВ КДПУ імені В. Винниченка. Вип. 166, 235-240.

161. Фіцула, М. (2013). Педагогіка : навчальний посібник / Михайло Фіцула. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2013, 230 с.
162. Філософія права (1999) (Ред. П. Д. Біленчук). Навчальний посібник К.: Атіка, 208 с.
163. Хоружа, Л. Л. (2003). Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. К. : Преса України. 319 с.
164. Хриков, Є. М. (2016). Управління навчальним закладом : навч. посібник. К.: Знання.
165. Цзі Лей, (2019). Структурні компоненти культури художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. (Вип. 23). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 224-229.
166. Цокур, О. С., & Курлянд, З. Н., & Хмелюк, Р. І. та ін. (2005). Педагогічний менеджмент : навч. посіб. Педагогіка вищої школи. К. : Знання.
167. Часова, А. Р., & Чеботар, А. А. (2021). Думки А. Макаренка і В. Сухомлинського про роль та значення педагогічної етики у діяльності вчителя. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрая», 243-244.
168. Чайка, Н. Г. (2013). Базові компоненти поведінки та умінь керівників як основні вимоги до навчально-практичних програм підготовки менеджерів з адміністративної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 10(269), Ч. IV, 163-170.

169. Черкасець, А. М. (2020). Управлінські професійні компетентності керівників загальноосвітнього навчального закладу. Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 2020, 198-200.
170. Чернявський, А. А. (2021). Рівні застосування інформаційних технологій у процесі управління закладом загальної середньої освіти. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астрия», 244-246.
171. Швардак, М. (2021). Контент-аналіз освітніх програм підготовки майбутніх керівників закладів освіти. URL. https://www.researchgate.net/life/Marina_Shvardak.
172. Школяр, С. П. (2015). Елементи системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія: Педагогіка та психологія, 230-235.
173. Штепа, Н. А., & Логойда, І. М. (2021). Дослідження схильності до інноваційної поведінки у майбутніх менеджерів : матеріали Міжнародної

науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.). / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 331-332.

174. Ягупов, В. В. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА*, Т. 71 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота, 3–8.
175. Ярмаченко, М. (2001). Самовиховання. Педагогічний словник. К. : Педагогічна думка, 408.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

2.1. Створення освітнього середовища, сприятливого до вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури

У контексті досліджуваної нами проблеми слід з'ясувати змістову суть поняття «умови», які вченими представлені як такі, що становлять те середовище, в якому вони (явища) виникають, діють і розвиваються (Загнітко, с. 865).

Аналіз наукової літератури щодо питання тлумачення поняття «середовище» засвідчив, що у визначенні зазначеного поняття науковці виділяють декілька визначень, які вважають традиційними. З-поміж них, як основні, виокремлюють: сукупність природних, навколишніх соціально-побутових умов, пов'язаних із сукупністю людей.

Аналіз наукової літератури в цьому напрямі засвідчив, що поняття «середовище» розглядається вченими неоднозначно. Так, Л. Новікова вважає, що середовище впливає на школярів не тільки як педагогічний чинник, але й як чинник соціальний у межах конкретного освітнього закладу (Новікова, с. 12).

Спираючись на думку провідних вітчизняних науковців, які відносять педагогічні умови до складових компонентів педагогічної науки та забезпечують її ефективне функціонування і розвиток (О. Войцеховський), ми, в контексті нашого дослідження, педагогічні умови будемо розглядати, як потужні засоби, що забезпечують ефективність цілеспрямованого процесу щодо формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

У цьому контексті вважаємо за необхідне наголосити, що успішне вирішення завдань з проблеми нашого дослідження буде залежати від дотримання педагогічних умов.

Отже, пошук можливостей для реалізації та ефективного вирішення завдань з досліджуваної нами проблеми привів нас до розуміння необхідності створення педагогічних умов.

Вивчення наукової літератури з цього питання і компонентної структури правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, а також враховуючи думку вчених у тому плані, що підготовка кваліфікованого фахівця, його конкурентоздатності, певним чином залежить від сформованості правової компетентності, яка дає можливість забезпечити професійно-правове становлення майбутнього фахівця, нами виявлено та свідомо створено й обґрунтовано педагогічні умови, що сприятимуть, на нашу думку, процесу досліджуваної нами проблеми.

Відповідно до мети та завдань нашого дослідження, нами визначено наступні педагогічні умови:

1. Створення освітнього середовища, сприятливого до вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

2. Організація інструктивно-правопросвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правового характеру.

3. Використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Такий підхід до виокремлення вищезгаданих педагогічних умов умотивовуємо актуальністю проблеми дослідження.

З-поміж зазначених педагогічних умов, що сприяють формуванню зазначеного наукового утворення нами виокремлене освітнє середовище, яке

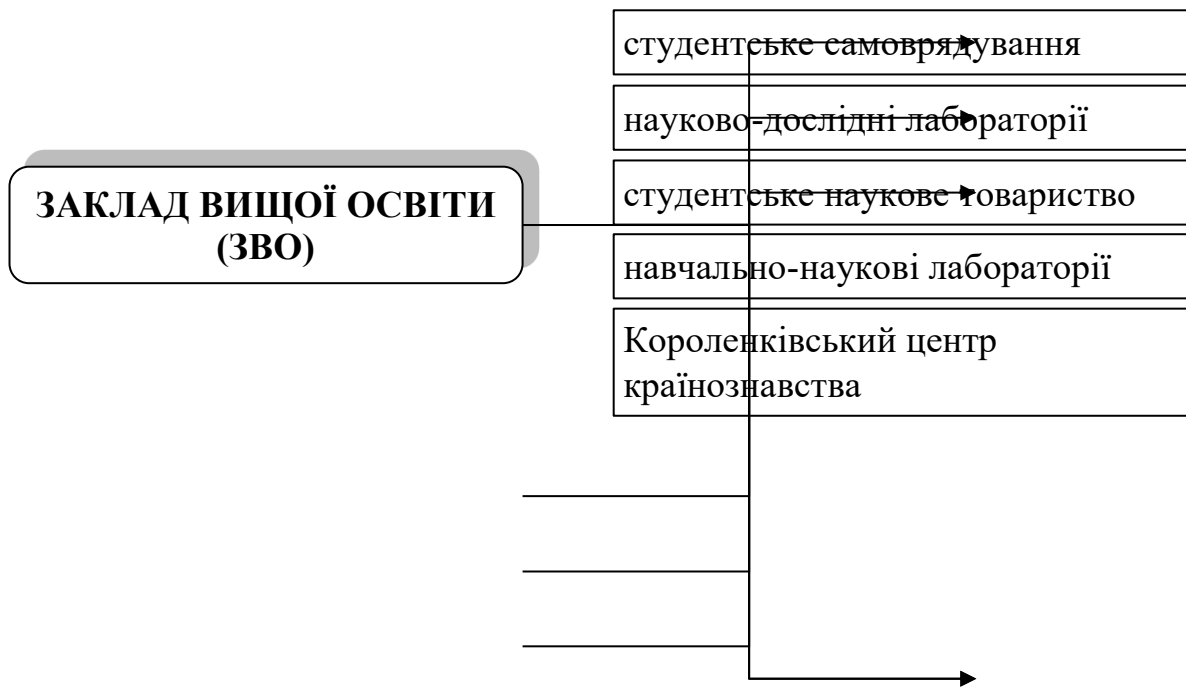
своїми змістовими і функціональними характеристиками у контексті нашого дослідження сприятливе не тільки для формування правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти, але й виступає як освітнє середовище, яке пов'язане з особистісними цінностями, реалізація яких у певній діяльності стає чинником виникнення цього середовища.

Разом з тим, вважаючи майбутніх фахівців з управління закладом освіти як суб'єктів правових відносин у суспільстві, це потребує посилення ролі педагогічного підходу до формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Сукупність перелічених вимог зорієнтувало нашу дослідницьку увагу на створення освітнього організаційно-структурного середовища, яке розглядається нами як освітнє середовище, спроможне забезпечити сформованість однієї з особистісних якостей майбутніх менеджерів з управління закладом освіти – правову компетентність. Вибір створення зазначеного середовища не випадковий. Адже, за свідченням дослідника С. Новіка, який у своїй дисертаційній роботі підкреслює увагу педагогічної науки на створенні соціального середовища, як чіткого детермінанту сформованості зазначеного нами явища (Новік, 2017, с. 126).

Складовими компонентами зазначеного середовища у нашому дослідженні виступають організаційні структури ЗВО та дотичні до них структури. Зокрема, в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка нами виокремлено наступні організаційні структури закладу вищої освіти:

- студентське самоврядування;
- науково-дослідні лабораторії;
- студентське наукове товариство;
- навчально-наукові лабораторії;
- Короленківський центр країнознавства (див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Організаційні структури закладу вищої освіти (ЗВО) ПНПУ імені В. Г. Короленка

Додамо до цього й допоміжні організаційні структури ЗВО, зокрема, бібліотека, а також освітянські виставки, форуми, з'їзди, конференції, наукова друкована література тощо, що також сприяють професійно-правовому зростанню майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Досить чітка система організаційних структур ЗВО дозволила виявити особливості кожної з них і визначити їх потенційні можливості в процесі формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти (див. підрозділ 2.3).

На нашу думку, саме зазначені організаційні структури ЗВО, що створюють освітнє організаційно-структурне середовище є саме тими індикаторами, що дозволяють в умовах демократизації суспільства та за умов воєнного стану в Україні охопити велику кількість магістрантів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, забезпечити в межах своїх повноважень їх участь в управлінні діяльністю зазначених організаційних структур ЗВО, тим самим дієво, якісно забезпечити реалізацію управлінсько-

правових умінь зазначеної категорії майбутніх фахівців, сформованих у процесі фахової підготовки в умовах магістратури ЗВО, а також визначити готовність і здатність зазначеної категорії майбутніх фахівців до подальшого їх особистісного професійно-правового зростання, активної участі в діяльності суспільства.

У педагогічному сенсі варто схарактеризувати нове поняття «освітнє організаційно-структурне середовище ЗВО» та тлумачення його змістової суті.

Аналіз наукової літератури щодо дефініцій дотичних до названого вище поняття дає змогу з'ясувати, що в науковому обігу існують дотичні до зазначеного нами поняття, схожі й водночас відмінні за назвою терміни й тлумачення цих понять, зокрема, «інформаційне середовище» (Стрижак та Крапівник, 2021); «позашкільне соціально-виховне середовище» (Тараненко, 2017); «виховне середовище» (Новік, 2017); «освітнє середовище» тощо. Згадані вище дослідники, в основному освітнє середовище розуміють як систему впливів різного роду мотиваторів, які є в середовищі, на процес професійного зростання майбутніх фахівців.

Спираючись на дослідження вище згаданих учених, а також наукових розвідок у цьому напрямі дослідників Т. Водолазької, Т. Гонтаровської, М. Гриньової, О. Жданової-Неділько, О. Мариновської, А. Мудрика та інших, які у своїх працях відмічають його багатокomпонентну структуру, нами, услід за вченими, виокремлене освітнє організаційно-структурне середовище розглядається як сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, чинників, соціальних об'єктів, необхідних для успішного формування правової компетентності майбутнього менеджера з управління закладом освіти в умовах магістратури.

З педагогічної точки зору варто розглянути змістову сторону освітнього організаційно-структурного середовища ЗВО, сприятливого для онлайн-

навчання, яке ми, в контексті нашого дослідження, розглядаємо і як першу педагогічну умову.

Насамперед зазначимо, що виокремлені нами організаційно-структурні складові ЗВО набувають у сучасних умовах найбільшої популярності. Це пояснюється, перш за все, їх спроможністю охопити велику кількість випробуваних, незважаючи навіть на сучасні несприятливі умови, в яких перебуває наразі наша держава. Проте, об'єктивною причиною популярності організаційних структур ЗВО, на нашу думку, сприяє «свобода дій», яку отримали їх організатори та керівники щодо створення організаційних структур ЗВО, визначення їх структурно-змістового компоненту діяльності.

Метою освітнього організаційно-структурного середовища ЗВО передбачається професійна адаптація майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. Вважаємо, що це найбільш небезпечний період становлення майбутніх менеджерів з управління закладом освіти як фахівця-професіонала, оскільки цей період для нього є стартовим у професійній педагогічній діяльності взагалі та як менеджера з управління закладом освіти зокрема. Одним із різновидів професійної адаптації зазначених майбутніх фахівців з управління закладом освіти є взаємодія його з певною соціальною установою. У нашому випадку – це структурні інституції ЗВО. Тут мова йде про власні проблеми соціалізації. Важливою характеристикою адаптації майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в цей період є момент узгодження власних інтересів, потреб, світогляду з алгоритмом соціально-виробничого середовища, в якому розпочинають власну професійно-управлінську діяльність майбутні фахівці з управління закладом освіти. Факторами, які при цьому відіграють важливу роль є самоналаштованість зазначеної категорії фахівців на управлінську педагогічну діяльність та їх самоорганізація і навіть характер зустрічі майбутнього менеджера у згаданих соціальних структурах ЗВО.

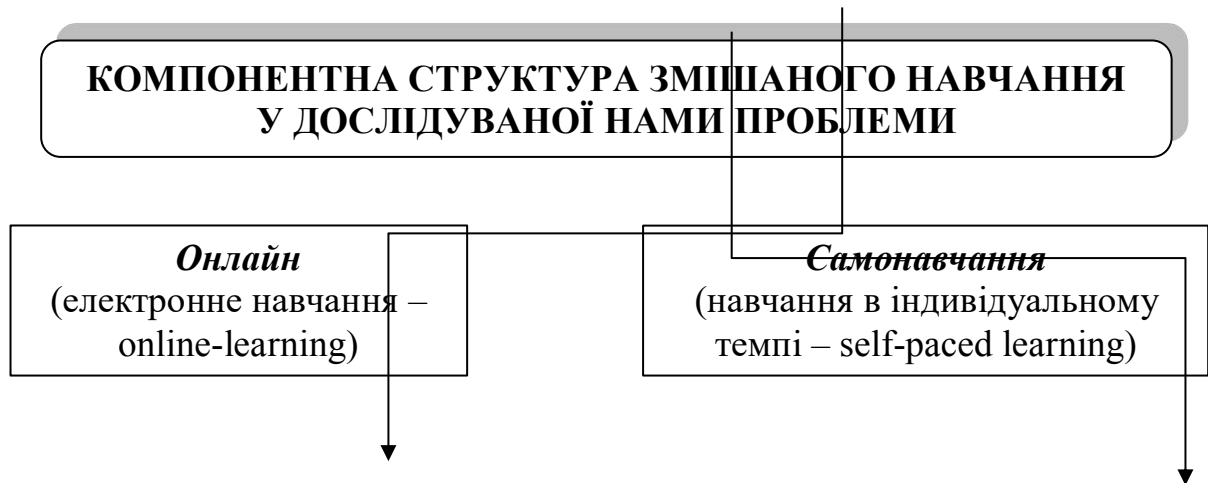
В цьому плані головне – зрозуміти факт можливого розчарування не стільки у самій професії менеджера, скільки у незадовільному рівні її організації. Доречним тут є додавання ще й факту отримання задоволення від власної професійної педагогічної діяльності в якості менеджера з управління закладом освіти. Адже атмосфера взаємовідносин у структурних ЗВО є визначальним фактором у формуванні початкових управлінсько-правових умінь, навичок, від яких згодом значною мірою буде залежати власне професіоналізм майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. Необхідно підкреслити, що при чіткому виокремленні завдань та обов'язків кожної із структур, вони можуть доповнювати одна одну. Цей висновок є проголошенням ідеї про те, що становлення майбутнього менеджера з управління закладом освіти як фахівця-професіонала в цьому напрямі потребує забезпечення розвитку всіх зазначених вище структурних складових ЗВО в їх органічному зв'язку й взаємозалежності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що структурні компоненти ЗВО, вважаємо за важливе розглядати як одну із самостійних ланок в системі закладу вищої освіти, в межах яких розробляються програми їхньої діяльності, забезпечуючи при цьому, не лише навчально-виховний процес засобами інтернет ресурсами, але й водночас слугує тим самим освітнім організаційно-структурним середовищем, яке, на нашу думку, є тим середовищем, яке в умовах воєнного стану в Україні сприятливе до вияву рівня сформованості зазначеної категорії фахівців цього наукового утворення, оскільки дозволяє цілісно, в системі підійти до вирішення цього завдання та одночасно змінювати, впливати на дію окремих її компонентів. Під системою ми розуміємо єдність закономірно розміщених у взаємозв'язку частин. У нашому науковому дослідженні такими частинами системи визначено організаційні структури закладу вищої освіти. Це дає можливість, по-перше, виокремити зміст освіти в організаційних структурах ЗВО; по-друге, визначити й основні форми організації навчально-виховного процесу в кожній з них; по-третє,

визначити й організаційні форми навчання, приміром – змішане навчання та його роль у цьому процесі.

Підкреслюючи значимість організаційних структур ЗВО щодо можливостей сприяння формуванню зазначеного феномена, ми, однак, не виключаємо задіяння інших організаційних структур навчання в цьому напрямі. Це пояснюється сучасними викликами суспільства й освіти, що спрямовують викладача на постійний пошук шляхів удосконалення освітнього процесу. Одним із шляхів за таких умов, що ґрунтується на результаті навчання є реалізація інноваційних технологій особистісно зорієнтованої освіти, що спроможні тим самим піднести на вищий щабель якість освіти та забезпечити результативність роботи. У вирішенні цього важливого соціального завдання вимагає впровадження в навчально-виховний процес магистратури інноваційних технологій навчання. Однією з інноваційних технологій навчання вчені (Дениско О., Кухаренко О. та ін.) розглядають технологію змішаного навчання у поєднанні трьох її складових: навчання в аудиторії ЗВО, онлайн (електронне навчання) та самонавчання в індивідуальному темпі. Бо змішане навчання, як вважає дослідниця передбачає професійне зростання майбутніх фахівців за рахунок ефективної організації аудиторної навчально-виховної діяльності та організації самостійної роботи майбутніх фахівців, а також комфортного освітнього середовища (Дениско, 2019). Не спречаючись з думкою згаданих учених щодо виокремлених ними трьох складових змішаного навчання майбутніх фахівців, наша увага сконцентрована лише на виокремленні тих структурних складових змішаного навчання, що сприятимуть у формуванні досліджуваного нами педагогічного явища. У нашому дослідженні виявилися лише дві структурні складові змішаного навчання, а саме: онлайн (електронне навчання – *online-learning*) і самонавчання (навчання в індивідуальному темпі – *self-paced learning*) (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Складові компоненти у структурі змішаного навчання, застосовані у дистанційному режимі

У педагогічному сенсі зупинимося детальніше на специфіці структурних складових змішаного навчання. Насамперед зазначимо, що такий підхід до вибору саме зазначених складових змішаного навчання умотивовуємо, беручи до уваги висловлювання дослідників про те, що нині в Україні склалися несприятливі умови для навчання за сталим розкладом занять в навчальних аудиторіях ЗВО, що спричинили поширення навчання у дистанційному режимі з використанням Інтернет-ресурсів та активізували взаємодію між суб'єктами дистанційної роботи з використанням відео-конференцій, електронної пошти, Viber та інших Інтернет-ресурсів як інтерактивних освітніх стимуляторів, що сприяють вирішенню окремих аспектів досліджуваної нами проблеми. Такими несприятливими умовами, як відмічають дослідники, були: пандемія COVID-19, через яку викладачі були вимушені адаптувати освітній процес на дистанційний режим; потім повномасштабне вторгнення збройних військ російської федерації на територію України, російсько-українська війна, яка викликала нові випробування – руйнування освітніх установ, переїзд багатьох здобувачів освіти та викладачів в інші регіони України або закордон, загроза безпеці учасникам освітнього процесу під час перебування в навчальних аудиторіях тощо. В таких обставинах складно дотримуватися сталого розкладу занять, перебігу сесій, а змінена ще в період поширення коронавірусної хвороби комунікація між студентами й викладачами стала ще складнішою (Манченко, 2022, с. 178).

Разом з тим, дослідники відмічають, що кожен заклад вищої освіти має право за таких умов на свій вибір як організаційних структур навчання, так і основних форм організації навчально-виховного процесу тощо. Все це дозволяє стверджувати, що ефективність підготовки майбутніх фахівців з управління закладом освіти можлива лише в тому випадку, якщо вона є органічною складовою частиною загальнопедагогічної підготовки майбутніх фахівців в умовах ЗВО. А відтак, організаційні форми змішаного навчання в контексті досліджуваної нами проблеми розглядаються як спеціально організоване освітнє міні середовище, педагогічний процес у закладі вищої освіти, спрямований на виконання завдань досліджуваної нами проблеми.

У цьому плані варто зазначити, що виокремлені організаційні форми змішаного навчання, хоча й різняться у напрямках діяльності, формах, методах, процесу навчання, проте саме діяльність їх і єднає. У нашому випадку – це спрямованість на досягнення мети дослідження.

Таким чином, технологію змішаного навчання ми розглядаємо як модель навчального процесу, що гарантує одержання запланованого результату.

Для більш глибокого усвідомлення досліджуваного нами наукового утворення схарактеризуємо детальніше визначені нами структурні складові змішаного навчання. Одним із експериментальних прийомів, який сприяє розв'язанню цього завдання є дистанційний режим навчання. З цією метою нами було здійснено вибір однієї з найдієвіших організаційних форм навчання, яка стала домінуючою у взаємодії між учасниками дистанційної роботи і, яка водночас є структурною складовою змішаного навчання – це електронне навчання – онлайн. Переваги онлайн вбачаємо у зручності та доступності для спілкування в системі інтернет-мережі всіх учасників цього процесу. Як відомо, в системі Інтернет є, наприклад, відео-конференції, через які можна спілкуватися, наприклад, підключитися до дискусії з обраної проблематики. Відеоконференції користуються популярністю в спілкуванні між адресатами. Домінуванню активності студентів у процесі дистанційного навчання,

зокрема, через відеоконференції сприятимуть інтерактивні методи навчання. Отже, метою виокремлених нами організаційних форм змішаного навчання в умовах магістратури є вивчення та засвоєння магістрантами моделі їх використання та співтворчості.

Через таку організаційну форму проведення занять як у режимі відеоконференцій виявилася найдоречнішою, адже такий вид навчання є «більш гнучкий у часі, мотивує бути самостійними та активніше вчитися (Nastuti et al., 2021) та розрахований на взаємодію викладача і студента, студентів між собою в режимі реального часу, так звані «живі» заняття.

Утім у цьому контексті доречно зазначити, що думка навчання через мережі Інтернет не нова. Про це йшлося, зокрема, ще у 90-х роках ХХ століття. Як відмічають дослідники сучасності, зазначена проблема не залишилася поза увагою вчених минулого (Кулішов, 2018, с. 17-18). Їх думка зараз активно вивчається науковцями-педагогами та творчо впроваджується в навчальний процес закладів освіти.

За приклад нам може слугувати науковий вебінар, який був проведений 10 листопада 2022 року в режимі онлайн факультетом здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського університету імені Бориса Грінченка з метою підвищення рівня поінформованості викладачів, студентів і молодих вчених стосовно принципів академічної доброчесності в освіті і науці за участю колективу факультету фізичного виховання та спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Момот, 2023).

Крім того, третього листопада 2022 року з ініціативи викладачів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка було організовано методичний онлайн-вебінар «Дотримання академічної доброчесності». У вебінарі взяли участь як викладачі кафедри, зокрема, О. Момот, яка є членом комісії з академічної доброчесності ЗВО, Ю. Зайцева, І. Тараненко, С. Новік та ін., так і запрошені гості – стейкхолдери освітніх

програм «Середня освіта (Фізична культура)». О. Сич – директор Полтавського спортивного ліцею Полтавської обласної ради, Л. Семеняка – директорка Полтавського міського центру позашкільної освіти Полтавської міської ради Полтавської області, С. Дяченко – директорка ліцею № 6 «Лідер» Полтавської міської ради, І. Рогодченко – директорка Карлівського ліцею імені Ніни Герасименко, а також викладачі кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я людини Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Учасники методичного онлайн-вебінару, відповідно до нагальної проблеми – дотримання академічної доброчесності, зумовленої стрімким розвитком інформаційних технологій, можливостями доступу до інтернет ресурсів, дискутували й шукали відповіді на наступні питання: академічна доброчесність у процесі написання наукових робіт, прояви академічної не доброчесності тощо (Момот, 2023, с. 405).

Під час спілкування учасників методичного онлайн-вебінару викладачі презентували Декларацію Академічної доброчесності здобувача вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Подальше вивчення наукових джерел з проблеми навчання в дистанційному режимі з'ясувалося, що у вітчизняному науковому обігу є низка наукових праць, у яких розкриваються організаційно-педагогічні аспекти використання ресурсів інформаційного (освітнього) середовища закладів вищої освіти. Тому підтвердження – аналіз наукової літератури досліджуваної нами проблеми. Зокрема, науковці В. Бобрицька та С. Процька у своєму дослідженні відзначили суттєву роль у розробленні й використанні в освітньому процесі електронних навчальних курсів (Бобрицька, & Процька, 2019); дисертаційне дослідження Т. Волошиної присвячено використанню гібридного навчального середовища для формування самоосвітньої компетентності (Волошина, 2018). Згідно з аналізом наукових публікацій

дозволив виявити низку навчально-методичних праць, які лаконічного і системно висвітлюють основні питання щодо навчання через онлайн-платформи.

Зокрема, практичне вирішення проблеми навчання на платформі Zoom представлено творчим доробком учених Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного таких, як: Л. Бондаренко, О. Вершков, О. Караєв, Ю. Холодняк, Є. Гавриленко (Бондаренко та ін., с. 64-69).

У цьому контексті варто зазначити, що вищезгадані науковці, усвідомлюючи важливість отримання знань через онлайн навчання у статті покроково розкривають можливості використання основних корисних інструментів обраної платформи Zoom, першою корисною можливістю якої є створення сесійних залів або зали (кімнати) для певних груп учасників, не втрачаючи при цьому якість навчання.

Не менш важливим у практичному використанні платформи Zoom в онлайн-навчанні виявився науковий доробок учених Л. Калашнікової та Д.Толок, висвітленого у статті учених (Толок, с. 182-186), в якій науковцями аргументовано доводиться педагогічна доцільність використання платформи Zoom в онлайн-навчанні.

Педагог-науковець Ю. Зайцева поділилася досвідом у використанні платформи Zoom під час проведення лекційних занять з освітнього компоненту « Іншомовний спортивний дискурс», а також в організації консультації щодо виконання завдань, самостійної роботи тощо. На переконання науковця використання вебсервіса Google Classroom «дозволяє створювати і заповнювати електронне середовище навчальними ресурсами. При цьому студенти у вільному доступі опрацьовують навчальні елементи, виконують призначені викладачем завдання в установлений термін; приймають участь в онлайн-зустрічах для обговорення організаційних питань

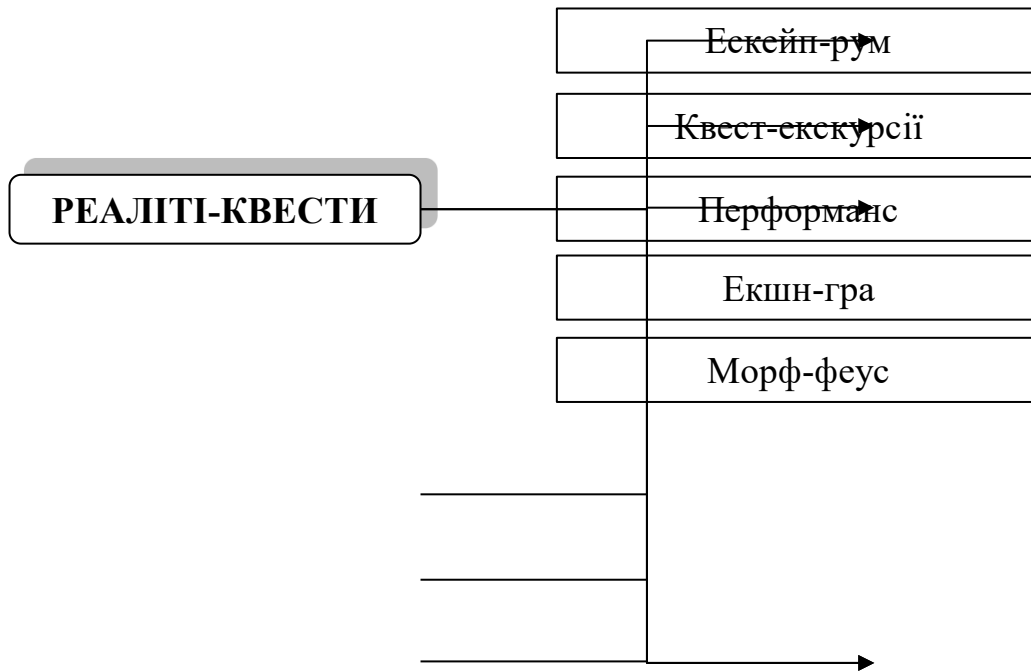
та для можливості отримати консультацію викладача щодо незрозумілих питань з дисципліни, теми, завдання та ін.» (Зайцева, 2023, с. 200-201).

Також важливим помічником у вирішенні цього питання є використання в онлайн-режимі інших платформ навчання, рекомендованих нам міністерством освіти і науки України (чат, соціальні мережі, блог, електронна пошта тощо). Так, наприклад, аспірантка А. Кобобел, досліджуючи проблему навчання онлайн (Кобобель, 2022) використовує наступні платформи дистанційної роботи глобальної інтернет-мережі:

1. *Синхронний режим* взаємодії між суб'єктами дистанційної роботи, зокрема: відеоконференції, Skype, Human, Moodle, Zoom, Google Classroom, Kahoot.

2. *Асинхронний режим* взаємодії між суб'єктами дистанційної роботи, зокрема: електронна пошта, Youtube, Telegram, Viber, Learningapps, CoFormative, StudyStack.

При цьому автор переконливо доводить, що діти з відхиленням у стані здоров'я можуть успішно навчатися за допомогою застосування інформаційно-комунікативних технологій у сфері дозвілля дітей, які сприяють виникненню та популяризації квест-технологій як вагомого засобу розвитку дітей. Найбільш педагогічно доцільним у цьому зв'язку, на наш погляд, є зроблена дослідницею класифікація реаліті-квестів за їх видами (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Зразок поділу видів реаліті-квестів (за А. Кобобел)

Такий поділ реаліті-квестів, на нашу думку, хоч і має дещо механічний, зовнішній характер, але в цілому відбиває зміст кожної гри і дає можливість її організації та проведення з дитиною. При цьому, комунікація між учасниками освітнього процесу відбувається в дистанційному форматі.

На доказ можливостей навчання через засоби дистанційного зв'язку нам в умовах сьогодення може слугувати за приклад Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Тут, у відповідності до Програми дій «Піклування про короленківську родину разом! 2021-2026 рр.», розроблену М. Гриньовою, в якій керівником ЗВО чітко визначені стратегічні лінії розвитку Університету з урахуванням стандартів і рекомендації (ENQA) та life-managment, питанням навчання засобами дистанційного зв'язку приділено значної уваги. Тому підтвердженням, може слугувати приміром наступні факти: за запрошенням Університету з метою передачі досвіду науково-педагогічної діяльності через дистанційний зв'язок провели гостьові лекції відомі вчені – К. Калінські (Польща), М. Лемб (Англія), С. Вільсон (США), Дж. Ашам (Німеччина).

Через онлайн-навчання в Університеті вивчається «Основи академічної доброчесності дослідників», Кодекс якої розміщений на сайті університету комісією з академічної доброчесності, яка працює в університеті.

Додамо до цього й те, що з урахуванням Стратегічній Програмі дій розвитку Університету «Піклуймося про Короленківську родину разом! 2021-2026 рр.», реалізація якої в університеті здійснюється завдяки доступу до міжнародних науково метричних баз даних Scopus та Web of Science, повнотекстових ресурсів видавництва Springer Nature. Зокрема, як свідчить дослідження, деякі викладачі та аспіранти університету пройшли закордонне стажування, зорганізоване за дистанційною платформою Університету Суспільних Наук, Польща (Кравченко, 2022, с. 13).

Утім, на думку вчених (Головенко, 2020; Чхало, 2019), до комп'ютерно зорієнтованих засобів навчання можна віднести не тільки інформаційні програмні засоби, а й електронні навчальні підручники, посібники, методичні рекомендації і, що важливо в цьому зв'язку – наявність друкованої наукової продукції: статті, дисертації, монографії тощо, використання яких у навчально-пізнавальному процесі також сприятимуть у певній мірі формуванню правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти, оскільки слугують теоретичним підґрунтям у цьому процесі.

Другий структурний компонент у змішаному навчанні – самонавчання тісно пов'язаний із першим онлайн навчанням, оскільки обидва спрямовані на самостійне навчання. Проте другий компонент у цьому процесі носить більш рекомендаційний характер. Утім, в цьому контексті варто зазначити, що виконання завдань, хоч і носять самостійний характер, усе ж таки вони виконуються під контролем викладача. Цей контроль існує у вигляді консультацій, які проводяться з метою отримання майбутніми менеджерами з управління закладом освіти певної інформації з навчального предмету, а також у перевірці виконання завдань.

Методами контролю через дистанційні зв'язки для нас слугували різні методи і форми оцінювання. Зокрема:

- 1) метод усного оцінювання: індивідуальне опитування; запитання у вигляді проблеми, інтерв'ювання тощо;
- 2) метод письмового оцінювання: у вигляді есе, дайджесту та ін.;
- 3) метод тестового контролю.

Утім, основним результатом на даному етапі експерименту вбачаємо у набутті майбутніми менеджерами з управління закладом освіти статусу соуправлінця навчальним процесом, рівноправного співрозмовника, партнера як серед своїх одногрупників, так і серед викладачів магістратури.

Вивчення вебсайтів закладів вищої освіти України, які спеціалізуються або зацікавлені у професійній підготовці майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, зокрема, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка дозволяє стверджувати, що саме онлайн навчання в умовах упровадження воєнного стану в Україні та чергові «хвили» пандемії коронавірусної хвороби являють собою вдалий, у певній мірі, приклад, вирішення завдань досліджуваної нами проблеми як за допомогою інтернет-ресурсів, наприклад, онлайн+відеоконференцій, так і за допомогою академічних сервісів і ресурсів ЗВО. Зокрема, це Moodle, де розміщено електронні навчальні курси з дисциплін; використання сервісу Google Meet, який більшістю викладачів і випробуваних вважається ефективним, оскільки програма Google Meet з функціями чатів, дзвінків та відеоконференцій є зручною у використанні навчання в дистанційному режимі. Вибір при цьому основних форм навчання нічим не обмежується, але бажано дотримуватися важливої умови – це проведення навчання, на, так званому, «живому» матеріалі: аналіз конкретних ситуацій, випадків із життя, що має значний

підсилювальний ефект у формуванні правової компетентності зазначеної категорії фахівців.

Таким чином побудоване нами освітнє середовище у такий спосіб, певним чином сприяє у здійсненні цього процесу та становить, на нашу думку, підґрунтя для реалізації інших виокремлених нами педагогічних умов, які також сприяють формуванню зазначеної компетентності майбутніх фахівців, що й становить наступні етапи нашої дослідницької роботи.

2.2. Організація інструктивно-правосвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань з правової тематики

Винятково актуальною в сучасних умовах є проблема правової освіченості (тобто наявності правових знань) її громадян, без належного рівня яких неможлива свідома участь особи у суспільному та державному житті. Адже правові знання відіграють роль організатора професійно-правової діяльності фахівців будь-якої сфери і слугують підґрунтям для ефективної професійної діяльності керівників з управління закладом освіти, яка є складовою їх професійної компетентності. А відтак, підготовка майбутніх фахівців з управління закладом освіти в цьому напрямі є актуальною. А сформованість правової компетентності на сьогодні є одним із важливих завдань вищої школи. Більш того, правова компетентність безпосередньо стосується проблеми становлення в Україні громадянського суспільства, в цілому та кожної людини зокрема. Отже, правова компетентність дає чіткі і непорушні критерії того, як юридично правильно здійснювати свою професійну діяльність, як слід вчинити в кожному конкретному випадку, націлює на перевагу одних форм поведінки над іншими (Галдецька, 2014, с. 265-269).

Відсутність або низький рівень її сформованості утруднюватиме професійну діяльність майбутніх фахівців будь-якої людської діяльності. У

цьому нас переконують у своїх публікаціях сучасні провідні вітчизняні вчені А. Барбінова, Н. Батечко, М. Гриньова, О. Жданова-Неділько, Л. Кравченко, Н. Мачинська, А. Ткаченко, Н. Сас та ін. Таким чином зазначена категорія фахівців має знати нормативні документи, які регулюють їх професійну діяльність. На думку вчених, яку ми підтримуємо, сучасний менеджер з управління закладом освіти повинен бути не лише організатором, фахівцем з певної галузі, а й юристом, мати високу правову підготовку (знання законодавства та вміння його правозастосовувати). Виходячи зі сказаного вище, можна зробити висновок про те, що правову компетентність наразі починають розуміти не тільки як особистісну якість фахівця та складову його професійної компетентності, що має соціальне і державне значення, але й як головний чинник, який характеризує професіоналізм зазначеної категорії майбутніх фахівців.

А відтак, майбутньому фахівцеві з управління закладом освіти необхідне чітке знання законодавчої бази своєї професійної діяльності, свого правового статусу для того, щоб ефективно здійснювати управлінсько-правову діяльність.

Одним із шляхів вирішення цього важливого соціального завдання вбачаємо у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури як складової їхньої професійної компетентності.

Отже, зазначене потребує посиленої уваги до вирішення цього завдання.

На цьому наголошують у своїх дисертаційних дослідженнях і наукових публікаціях учені І. Бабенко, Н. Бакланова, А. Барбінова, О. Большая, О. Іваній, Я. Кічук, Д. Клочкова, В. Ковальова, О. Корносенко, О. Момот, А. Нікора, Ю. Новгородська, Л. Пашко, Н. Пивовар, О. Поліщук, Л. Рябовол, О. Скакун, М. Щербань та ін., в працях яких правова компетентність розглядається як складне інтегроване особистісне наукове утворення в цілісній структурі педагога, що включає загальноправові й професійно-

педагогічні знання, вміння й професійні якості, які необхідні для реалізації правового виховання учнів та організації власної професійної діяльності в межах правового поля.

Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати, що зазначене наукове утворення формується на межі багатьох наук: філософії, соціології, психології, педагогіки, юриспруденції та інших гуманітарних галузей наук, торкається тим самим основоположних принципів міжлюдської взаємодії. Звідси робимо висновок про те, що правова компетентність, як наукове утворення, є полідисциплінарною категорією, проблематика якої знаходить одночасно своє місце як у предметі педагогічного, так і загальноосвітнього та фахового вивчення.

Примітно, практично всі наукові дисципліни, які вивчаються майбутніми менеджерами з управління закладом освіти в умовах магістратури, мають вплив на процес формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти, оскільки, як виявилось у ході аналізу наукової літератури з цього питання, правова компетентність є складовою частиною їхньої професійної компетентності.

Так, кожна з названих і не названих галузей наук у процесі формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури відіграє свою роль і приносить певну користь для розуміння суті досліджуваного наукового утворення, часто поєднуючи при цьому підходи кількох наук одночасно.

Наприклад, філософські науки допомагають педагогічним наукам визначити основні напрями наукових пошуків, правильно врахувати дію загальних закономірностей людського буття і мислення, забезпечують оперативною інформацією про зміни в науці й суспільстві, визначають методологічні засади. Педагогіка, в свою чергу, звертається до методологічних основ сучасної філософії, а саме – комунікативної філософії, як одного із

найважливіших напрямків сучасної як західної філософської думки (Апель, К., Кульман, В., Ульріх, П., та ін.), так і вітчизняної (Єрмоленка, М.).

Переконливим у цьому плані є суттєвий внесок у розвиток проблеми підготовки зазначеної категорії фахівців дослідника В. Олійника, який запропонував вирішення проблеми якісної професійної підготовки майбутніх керівників з управління закладом освіти через правову призму. При цьому, увага вченого акцентована на особливостях саме правової компетентності посадових осіб (керівників). У педагогічному сенсі доцільно розкрити умовно виділених науковцем п'ять основних, на його думку особливостей. Зокрема, це:

1. Правова компетентність безпосередньо пов'язана із загальною управлінською компетентністю, яка містить уміння ставити завдання, прогнозувати, визначати стратегію розвитку закладу, організацію виконання законодавчих, нормативних актів, рішень, розпоряджень, інструкцій тощо.

2. Повага до законності має за мету неухильне виконання законів. Принцип доцільності не повинен бути вищим за принцип законності.

3. Професіоналізм управлінця полягає, насамперед, у наявності ґрунтовних правових знань і навичок у галузі організації і управління закладом, здатності на їх основі проводити ефективну кадрову політику. Сучасний керівник повинен бути не лише організатором, а й юристом, тобто мати високу правову підготовку.

4. Успішна доцільність керівника значною мірою обумовлена його особистісними якостями, моральними цінностями.

5. Висока правова компетентність керівника означає глибоку повагу до підлеглих, їх прав, гідності. Одне з головних в діяльності керівника – це його робота з людьми (вміння регулювати конфлікти тощо) (Олійник, 2004, с. 37-38).

Висунуті дослідником концептуальні положення обумовлюють нове розуміння змісту поняття «правова компетентність» як складової професійної

компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, адже розкривають розуміння змістової суті правових цінностей, до яких ми, услід за вченими, відносимо зокрема, право та його роль у суспільстві, повагу до права (як високої соціальної цінності, носія ідеї справедливості) до закону та законності (не тільки знати закон, але й дотримуватись цього) тощо, забезпечуючи тим самим загальну правову освіченість майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. На нашу думку, науковець у такий спосіб підносить на якісно новий рівень сутність правової компетентності як головного чинника професійного зростання майбутнього менеджера з управління закладом освіти.

Слушною виявилася в цьому зв'язку й позиція вченої Л. Кравченко, яка акцентує увагу на підготовці майбутнього менеджера і освітнього лідера. У педагогічному сенсі варто зазначити, що науковець одна з перших у вітчизняній педагогіці зосереджує увагу на підготовці саме менеджера і освітнього лідера з управління закладом освіти, що знаходить висвітлення у монографічній праці вченої «Неперервна педагогічна підготовка менеджера і освітнього лідера» (Кравченко, 2007).

Утім зазначимо, що досліджені вченою і висвітлені в монографії аспекти щодо педагогічної підготовки менеджера і освітнього лідера слугують для нас лише теоретичною базою для подальшого розвитку проблеми підготовки менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Фахова підготовка зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти значною мірою визначається нормативними навчальними дисциплінами, їх змістом та формами контролю.

Тому важливим є заповнення правовим аспектом зміст навчальних дисциплін як засобу отримання правових знань соціального змісту. Отримання правових знань у такий спосіб сприяє засвоєнню правових норм поведінки.

Певну роль у цьому контексті відіграють дисципліни, які мають чітку спрямованість у підготовці майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

З огляду на це наша увага приділена саме тим дисциплінам, які вивчаються майбутніми менеджерами з управління закладом освіти в умовах магістратури на V-VI курсах денної і заочної форми навчання.

Такий підхід до організації інструктивно-правопросвітницької роботи з викладачами магістратури є, на нашу думку, педагогічно доцільним.

Такими дисциплінами у нашому дослідженні виступають дисципліни менеджменту освіти, зокрема «Менеджмент в освіті», «Менеджмент управління навчальним закладом», «Основи управлінської взаємодії в інноваційному менеджменті» та ін.

Характерною особливістю пропонованих програм навчальних курсів є те, що в основу їхнього змісту покладено, по-перше, ідеї сучасних провідних вітчизняних науковців щодо підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, враховуючи при цьому досвід учених, керівників-практиків минулого, а також з урахуванням вимог до професії менеджера з управління закладом освіти як нового типу керівника для Нової української школи.

По-друге, зміст програм навчальних курсів базується на концепціях педагогічної науки, які засвідчують, що педагогічна діяльність менеджера з управління закладом освіти в сучасних умовах є поліфункціональною, професійно полідіяльною, її зміст виходить за межі педагогічних знань і потребує оволодіння досягненнями багатьох галузей наук, який забезпечується тривалою цілеспрямованою підготовкою.

Утім варто вказати, що у своєму змісті й структурі Програми навчальних курсів не позбавлені впливу узагальнених теоретичних ідей, розроблених ученими у свій час і перевірених у практиці освітніх закладів.

По-третє, в основу змісту програм покладено наскрізну ідею блоко-модульного вивчення теоретичного матеріалу, що дозволяє інтегрувати знання багатьох галузей наук, необхідних майбутнім менеджерам з управління закладом освіти та різнорівневий спосіб його засвоєння на кожному з етапів

підготовки зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

По-четверте, методичний апарат представлений запитаннями та тестовими завданнями множинного вибору для контролю рівня засвоєння навчального матеріалу; навчальними вправами та задачами різного рівня складності.

Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури рекомендуємо реалізовувати перш за все, через наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань з правової тематики.

З цією метою нами разом із викладачами магістратури було здійснено відбір змісту навчального правового матеріалу, який становить основу формування правових знань.

З метою наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правового характеру нами було створено «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою», який сприяв синтезуванню юридичних, філософсько-правових знань щодо сутності права, принципів права, низки окремих правових понять; став засобом, за допомогою якого правові поняття структуруються, створюючи тим самим єдність змісту навчального матеріалу із загальнолюдськими цінностями.

Доцільність такого підходу пояснюється тим, що він дав можливість охопити процес викладання фахових дисциплін, зміст яких був наповнений у такий спосіб елементами знань з правової тематики.

У проєктній методиці при вивченні дисципліни «Менеджмент в освіті», майбутнім фахівцям ставилося завдання, наприклад, створити бізнес-план закладу освіти, яке він або група магістрантів презентували його на семінарських заняттях. Крім того, при вивченні дисципліни «Менеджмент в освіті» та базових фахових дисциплін нами пропонувалося використовувати індивідуальні творчі завдання (ІНТЗ) типу: «Права людини: історична

ретроспектива і сучасність у світовому контексті»; «Право на свободу слова»; «Правове оформлення трудових відносин», «Способи захисту прав дитини», дидактичні ділові ігри типу: «Створити бізнес-план закладу освіти» тощо.

Так, приміром, спостереження показало, що робота над створенням бізнес-плану закладу освіти спонукала майбутніх фахівців з управління закладом освіти до використання здобутих ними знань і вмінь не тільки з дисципліни «Менеджмент в освіті», але й фахових дисциплін з усіх галузей наук у їх практичному втіленні, стимулювала на творчий пошук у цьому напрямі. А виконання творчих завдань, що проводилися у вигляді як індивідуальної, так і диференційовано-групової (командної) роботи засвідчило, що, працюючи в команді, майбутні фахівці на власному досвіді пізнавали два найбільш важливі аспекти в спільній роботі: брати на себе відповідальність і розподіляти, що відповідальність між членами групи чи команди.

З-поміж творчих, завдань, міжпредметного характеру, нами, в рамках нашого дослідження, пропонувались до впровадження в навчально-виховний процес експериментальної групи творчі завдання, приміром такого типу, як: вирішення ситуаційних задач з правової тематики.

Здебільшого нами пропонувалися форми ІНДЗ, дослідницького характеру. У вирішенні окремих завдань, прями відповіді на які відсутні у літературі. Такий підхід стимулював індивідуальну, творчу, навчальну діяльність і сприяв підготовці до самостійної роботи у пошуку відповіді на запитання.

Внаслідок виконаних завдань такого типу у переважної більшості (81%) випробуваних експериментальної групи спостерігався підвищений інтерес до майбутньої професійної діяльності в якості менеджера з управління закладом освіти. Це підтверджується фактом активності їхніх відповідей на семінарських та практичних заняттях з дисципліни. Це, в свою чергу,

збагатило майбутніх фахівців, менеджерів з управління закладом освіти додатковою інформацією щодо досліджуваної нами проблеми.

З метою наповнення змісту дисциплін фахової підготовки майбутніх фахівців елементами знань правознавчого характеру нами застосовувалися творчі завдання, що носили міжпредметний дослідницький характер. Враховуючи при цьому здобутих знань і життєвого досвіду професійної діяльності; новизну та практичну професійну значимість завдання. До речі, конкретна професійно-пізнавальна діяльність дослідницького характеру викликала інтерес до майбутньої професійно-правової діяльності.

Зазначимо, що при вивченні дисципліни «Менеджмент в освіті» в експериментальній групі використовувалися як традиційні форми організації навчання (лекції, семінари, практичні заняття тощо), так й інноваційні форми організації (лекції-діалоги, моделювання педагогічних ситуацій, ділові ігри, синтетичні семінари, створення проєктів, порт фоліо тощо). У цьому плані варто зазначити, що саме останні форми організації навчання сприяють більш ефективному формуванню зазначеного наукового утворення майбутніх фахівців, оскільки викликають інтерес до вивчення питань з правової тематики, які розглядаються на заняттях з певної дисципліни.

На особливу увагу в цьому плані заслуговують такі новітні технології навчання, як: «кейс-метод», «метод проєктів», «портфоліо», адже саме вони викликали інтерес у випробуваних.

В цьому контексті для професійно-правового зростання майбутніх менеджерів з управління закладом освіти рекомендуємо в умовах магістратури адаптувати відомі форми, методи та прийоми правового спрямування та впровадити в навчально-виховний процес певної організаційної форми навчання – онлайн-навчання.

Так, наприклад, використання в нашому дослідженні дискусії як однієї з основних форм організації навчання викладачам пропонувалося провести заняття в режимі Internet на тему: «Академічна доброчесність». При цьому,

вважаємо педагогічно доцільним провести через організаційну форму навчання – телеконференцію. Перевага над традиційною формою організації навчання, наприклад семінарського заняття є очевидною. Це, перш за все: зміна процесу навчання; можливість участі в дискусії великої кількості слухачів-студентів); зміна основної схеми взаємодії викладач – студент на схему взаємодії суб'єкт-суб'єктного рівнопартнерського навчального співробітництва викладача і студентів в сумісному дидактично організованому викладачем розв'язанні навчальних задач. Комунікація з викладачем у такий спосіб розглядається нами як співпраця викладача зі студентами при організаційній, координуючій і позитивно стимулюючій ролі викладача. По-друге, визначення концептуальної бази. По-третє, дискусійний метод навчання стимулює пізнавальну активність і самостійність студентів, розвивають їх творче мислення.

Аналізуючи свої дії та дії партнерів під час дискусії, учасники навчального процесу змінюють свою модель поведінки, усвідомлено засвоюють знання та вміння. З огляду на це є сенс говорити про дискусію не тільки як інтерактивний метод покращення навчання, але й як засіб посилення виховних впливів.

З пізнавальної точки зору варто коротко зробити опис підготовки і проведення дискусії в режимі онлайн, яка розпочинається заздалегідь. Це читання лекції у виші на тему, що виноситься на дискусію, знайомство студентів з джерелами з досліджуваної проблематики тощо. Ставимо перед студентами, майбутніми фахівцями з управління закладом освіти таким чином попередні дидактичні завдання (Гриньов, 2021, с. 43-46).

Крім того, розробляємо рекомендації щодо проведення Дискусії, знайомимо з правилами ведення дискусії, критеріями оцінювання знань студентів тощо.

Такий підхід до організації проведення дискусії сприяє співробітництву студентів між собою та викладачем, що позитивно впливає на зміцнення їх стосунків.

Перший етап проведення дискусії розпочинається зі вступного слова викладача, який обґрунтовує актуальність вибору теми заняття, визначає мету, провідну ідею, доповнює попередні дидактичні завдання, раніше відомі студентам, акцентує увагу на основних положеннях академічної доброчесності та пропонуємо підключитися до участі в дискусії.

Надалі з коротким словом до своїх товаришів звертається ведучий (студент) з проханням підключитися до дискусії, визначити своє ставлення до провідної проблеми. В процесі дискусії студенти характеризують кожне положення академічної доброчесності, аргументуючи при цьому власну думку з певних питань. Цей стан можна назвати «конкурсом колективної думки». Заняття підпорядковані принципу: будь-яка думка має право на існування, якщо тільки вона аргументована.

Після дискусійної частини проводимо коротку бесіду у вигляді усного есе: студенти коротко відповідають на питання: «В чому змістова суть академічної доброчесності?». Кожний «підключений» до дискусії студент має можливість висловити свою думку з даного питання. Сформульовані виступи студентів, їх думки щодо зазначеної проблеми стають основою для підсумків, які робить викладач, акцентуючи увагу на тому, що змістова суть академічної доброчесності як поняття в результаті означає роботу і закон. Таке наше сміливе припущення у визначені змістової суті поняття «академічна доброчесність» пояснюється, *по-перше*, тим, що закон регулює найбільш важливі суспільні відносини у будь-якій сфері людської діяльності; *по-друге*, закон втілює основні права і обов'язки людини та інші загальнолюдські цінності (порядність, совість, відповідальність та ін.) в її життєдіяльність, *по-третє*, закон сприяє дотриманню етичних норм і принципів поведінки суб'єктів освітнього процесу. Тому вважаємо, що дотримання закону та

законодавчих (нормативно-правових актів) суб'єктами освітнього процесу є обов'язковим. Це дозволить запобігти правопорушень (протиправних, шкідливих діянь) з боку учасників освітнього процесу.

Таким чином, академічна доброчесність постає перед суб'єктами освітнього процесу вищої школи як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання та викладання. Творчі, наукові здобутки суб'єктів освітнього процесу мають носити коректний характер.

Отже, організаційну форму (структуру) навчання в режимі online, зокрема, телеконференції ми розглядаємо як одну з інноваційних технологій формування правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти в умовах магістратури, в якому відбувається творча інтеграційна діяльність усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Схарактеризований вище приклад втілює ще не один застосований викладачем прийом активізації пізнавальної діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури в процесі фахової підготовки, сприятливого для вияву правових знань. Це – технологія ситуаційного навчання, яка у закордонній науковій думці отримала назву «кейс-метод» і, яку вчені вважають початком подолання кризи освіти в сучасних умовах. Це пояснюється тим, що даний вид занять у виші, як однієї з форм організації навчання, дозволяє продемонструвати самовияв майбутніх фахівців етики ділових взаємин у правовому полі (Гриньова, & Жданова-Неділько, 2019, с. 62-66).

Тому головними завданнями у цьому плані було включення студентів у різні види навчально-виховної діяльності в умовах магістратури.

У нашому дослідженні було використано як один із методів творчого навчання – мікрвикладання, зокрема, один його елемент – індивідуальну консультацію для пояснення окремих питань з правової тематики

В цьому контексті необхідно насамперед зазначити, що за способом викладання навчального матеріалу в науковій практиці вищої школи найчастіше використовуються, наприклад, різного виду лекції як методи. В залежності від виду лекції (проблемна, бінарна, бесіди, дискусії, вступна, оглядова, настановча, візуалізації тощо) та її мети добираються певні методичні прийоми, які розкривають чи доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає певний метод, наприклад, метод лекції може включати такі методичні прийоми, як: виклад інформації, ілюстрації, активізація уваги та ін.

Поширення у викладання наукових матеріалів фахових дисциплін набули такі методичні прийоми, як: наочність, бесіда, спостереження, діалоги тощо.

Найбільшого поширення у викладанні наукових матеріалів набув такий методичний прийом, як евристичний (навчання шляхом навідних питань, які полегшують знаходження правильного способу розв'язання практичних завдань; сприяє розумовому розвитку, логічному мисленню).

Враховуючи це, нами запропоновано включити до тематики занять фахових дисциплін, як одну із форм організації навчання, правовий тренінг, зокрема, брейн-ринг.

Це пояснюється тим, що правові тренінги, на відміну від інших активних форм організації навчання, посилюють самостійну роботу майбутніх фахівців, підвищують мотивацію до вивчення досліджуваної проблеми, розвивають ініціативу, стимулюють творче мислення, сприяють установленню співробітництва з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу, мають професійно-етично-моральний аспект.

У нашому випадку відбір фактичного правознавчого матеріалу для проведення правового тренінгу (брейн-рингу) слугували правознавчі документи, що дозволило визначити напрями, за якими варто проводити правовий брейн-ринг, а саме:

1. Документи правового захисту.
2. Конституційне право (вибори).
3. Кримінальне право.

До речі, правовий брейн-ринг за визначеними напрямками рекомендуємо проводити у формі запитань і відповідей.

Наведемо лише фрагмент проведення правового тренінгу – брейн-рингу за напрямом Кримінальне право. Ведучому необхідно було назвати запитання, а випробуваному дати коротку відповідь:

1. Який основний вид кримінального покарання? *(Громадська догана).*
2. З якого віку настає кримінальна відповідальність за вчинення всіх видів злочинів? *(З 16 років).*
3. Хто може визнати людину винною у вчиненні злочину? *(Суд).*
4. Яке найсуворіше покарання для неповнолітнього? *(Позбавлення волі строком до 10 років).*
5. Які форми вини? *(Зумисність, необережність).*
6. Назвіть види кримінальних покарань. *(Основні, додаткові).*
7. Хто є співучасниками злочину? *(Підмовник, організатор, виконавці, посібники).*
8. Які ознаки злочину? *(Суспільна небезпечність, протиправність дій, караність, вина).*
9. Які обставини виключають кримінальну відповідальність? *(Необхідна оборона, крайня необхідність).*
10. Назвіть цілі юридичної відповідальності. *(Охоронна, запобіжна, виховна).*

Отримання правових знань майбутніми фахівцями за різноманітними методами навчання та видів діяльності на заняттях робить процес навчання творчим, збуджує зацікавленість до досліджуваної проблеми, поліпшує розуміння та засвоєння матеріалу. Цілеспрямований процес формування професійної етики у процесі вивчення навчальних дисциплін (в межах

створення єдиного етичного поля) значною мірою підвищує рівень сформованості правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Для визначення рівня сформованості правових знань, а отже й правової компетентності майбутніх фахівців в процесі фахової підготовки їх в умовах магістратури нам слугували контрольні-вимірні матеріали (опитувальники, тести тощо).

На цьому етапі дослідницької роботи при застосуванні різних форм організації навчання, хоч і не вирішувалися усі завдання досліджуваної нами проблеми, однак вони слугують підґрунтям щодо подальшої роботи в напрямі знаходження ефективних способів, які забезпечили б формування правової компетентності, а отже готовності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти до діяльності в правовому полі.

2.3. Використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури

Сучасний стан розвитку соціокультурних та освітніх процесів в Україні характеризується значними зрушеннями, зумовленими тенденціями глобалізації, розвитку ринкових відносин, динамічних змін, пов'язаних із масштабним загостренням воєнної загрози для всього світу. Особливо це стосується тих фахівців, хто визначає шляхи і напрями розвитку освіти в складних умовах сьогодення. Означене вимагає ефективної реалізації державної політики в сфері управління закладом освіти та інноваційними проектами, розкриття індивідуальних можливостей кожного здобувача вищої освіти магістерського рівня засобами правового навчання і виховання; необхідною стає більш глибока правова професіоналізація магістрів управління, з іншого боку – не заперечною умовою є використання

традиційних та інноваційних організаційних структур тих університетів, у яких проходить підготовка зазначеної категорії фахівців.

Ринок праці сьогодні стимулює розвиток майбутніх управлінців як агентів докорінних змін у галузі освіти; першочергову роль тут відіграють організаційні структури ЗВО й ті аспекти правового виховання, які вони забезпечують.

У цьому зв'язку варто зазначити, що основним правовим документом, який регламентує діяльність виокремлених нами організаційних структур Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка є Положення їх або власні Статуту. Відповідно до прийнятих Положень або Статутів визначається структурно-змістовий компонент їх діяльності.

Так, наприклад, розглянуті нами Положення організаційних структур ПНПУ імені В. Г. Короленка, зокрема, Положення про студентське самоврядування, схваленого загальними зборами студентів ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 21.09.2022 р.); Положення про науково-дослідні лабораторії, затвердженого вченою радою ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 30 серпня 2022 року) (*Положення...*); Положення про Студентське наукове товариство, затвердженого вченою радою ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 30 серпня 2022 року) (*Положення...*,); Положення про навчально-наукові лабораторії, ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 30 серпня 2022 року) (*Положення...*); Положення про Короленківський центр країнознавства, затвердженого вченою радою ПНПУ імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 31 жовтня 2019 року) (*Положення...*) дозволили з'ясувати, що зазначені організаційні структури Університету у своїй діяльності орієнтуються на особистісний розвиток студентів-професіоналів; на демократичний стиль взаємин, забезпечуючи при цьому сприятливі умови шляхом організації сумісної діяльності в управлінні зазначеним організаційним структурним компонентом ЗВО, що відображає систему цілей освітньої діяльності закладу вищої освіти й трансформується в його освітнє середовище.

У розрізі цієї педагогічної умови нагальним є аналіз правових та організаційних засад функціонування **студентського самоврядування Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка** (див. додаток Ж) (*Положення про студентське самоврядування, 2022*), яке реально забезпечує право і можливість здобувачів вищої освіти вирішувати питання їхнього навчання, захисту прав та інтересів брати участь в управлінні університетом й формувати відповідні компетентності. Водночас у процесі різного роду навчальних і виробничих практик магістри-управлінці в обставинах діяльності студентського самоуправління мають можливості розвитку управлінських здібностей особистості, формування організаторських навичок, лідерських якостей, відповідальності за результат свого навчання тощо. Діяльність студентських структур самоврядування в ПНПУ імені В. Г. Короленка першочергово спрямовано на забезпечення виховання духовності та культури магістрів управління, зростання в них соціальної активності. Основними завданнями структур студентського самоврядування визначено: захист прав та інтересів здобувачів вищої освіти; участь у проведенні освітньої роботи в університеті та його структурних підрозділах; сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності здобувачів; формуванню в них моральних та етичних норм поведінки; виховання патріотизму; запобігання вчиненню правопорушень; співробітництво з органами самоврядування інших закладів вищої освіти, молодіжними громадськими організаціями тощо; участь у вирішенні питань міжнародного обміну, сприяння участі здобувачів у міжнародних, загальноукраїнських конференціях, олімпіадах, тощо, у реалізації державної молодіжної політики; представництво в колегіальних, робочих, дорадчих органах університету та його структурних підрозділів (*Положення про студентське самоврядування, 2022*).

Ці завдання, ступінь їхньої реалізації одночасно можуть розглядатися як практичні матеріали з аналізу управлінського досвіду в університеті, зокрема, основу для такого аналізу здобувачами можуть становити права та обов'язки

членів органів студентського самоврядування: ставити питання про внесення змін до Положення про студентське самоврядування університету або про тлумачення окремих пунктів останнього; делегувати своїх представників до інших органів самоврядування тощо (Положення про студентське самоврядування, 2022).

Майбутнім завданням правової освіти в рамках обраної педагогічної умови цього дослідження можуть бути прийняті в університеті або його підрозділах рішення про: обставини відрахування здобувачів з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання; випадки переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб; юридичні можливості і специфіка призначення заступників декана факультету чи заступника керівника закладу вищої освіти; затвердження та вивчення правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються тощо. Такі рішення можуть бути систематизованими майбутніми фахівцями з управління навчальним закладом та проаналізованими з позицій якості й правової ефективності.

У контексті аналізу діяльності органів самоврядування університету є долучення здобувачів різних освітніх рівнів до роботи та прийняття рішень загальними зборами (конференцією) його студентів, які складаються з делегатів факультетів університету, обираються із числа студентів підрозділів за квотним принципом, ухвалюють Положення про студентське самоврядування, приймають внутрішні документи, визначають структуру та повноваження органів самоврядування, роботу тимчасових комісій, порядок проведення прямих таємних виборів органів самоврядування тощо. Названі документи також становлять широке поле для правового аналізу майбутніми менеджерами магістрами з управління закладом освіти та інноваційними освітніми проектами у ході освітнього процесу підготовки.

Доречною для правового аналізу може бути діяльність асамблеї **Студентської ради Університету** – вищого представницько-виконавчого органу самоврядування, який складається з представників органів самоврядування структурних підрозділів університету (в рівномірній кількості від кожного) та членів Президії Студентської ради Університету, котра має вищу юридичну силу в структурі виконавчих органів студентського самоврядування і право консультувати, визначати характер, зміст, напрямки та плани роботи Президії Студентської ради університету (*Положення про студентське самоврядування, 2022*).

Особливо важливим є те, що студентська рада Університету вносить пропозиції щодо матеріального та морального заохочення тих здобувачів, які досягли успіхів у науковій роботі, громадській діяльності, тощо; має свої відділення та юридичні засоби впливу на адміністрації кожного факультету щодо матеріального й морального заохочення тих здобувачів, які досягли успіхів у навчанні, науковій роботі, громадській діяльності, роботі органів студентського самоврядування тощо (*Положення про студентське самоврядування, 2022*). Таким чином, названі вище документи є основою правової діяльності і правовиховної роботи структур самоуправління університетом та містять можливості правової освіти і відповідного досвіду здобувачів.

Свою вагому правовиховну нішу також займає **СНТ (студентське наукове товариство)**, яке провадить свою діяльність із метою створення й забезпечення сприятливих умов для розвитку науково-дослідницької роботи здобувачів, реалізації їхніх креативних здібностей під час навчання у ЗВО. Виокремимо на основі відповідних документів найбільш значущі для дослідження завдання СНТ: скеровувати наукову роботу творчої молоді ПНПУ імені В. Г. Короленка; надавати консультативну допомогу здобувачам під час здійснення ними наукової діяльності (реалізації наукових проєктів, міжвузівської та/або міжнародної наукової співпраці, організації та проведення

освітніх, науково-інформаційних заходів); координувати свою діяльність із Радою молодих учених ПНПУ для успішної наукової роботи; співпрацювати з науковими школами та науково-дослідницькими лабораторіями, вченими, науковими, науково-методичними радами факультетів ПНПУ, органами студентського самоврядування різних рівнів; інформувати студентів Університету про найновіші й найвагоміші досягнення в царині науки й техніки (*Положення про Студентське наукове товариство, 2022*).

Формами науково-дослідницької діяльності СНТ є: участь здобувачів у діяльності кафедр, робота наукових гуртків та проблемних наукових груп, наукові розвідки, проєкти та гранти, програми обміну університету / інших вишів всеукраїнського та/або міжнародного рівня; наукові конкурси, олімпіади, виставки наукових робіт; проведення студентських наукових / науково-практичних конференцій, семінарів, симпозіумів, тренінгів тощо.

СНТ встановлює контакти з науковою молоддю інших навчальних закладів України різних рівнів акредитації, інших країн з метою ефективної наукової співпраці; сприяє відповідальним за підготовку та випуск друкованих/електронних студентських наукових видань (збірників студентських наукових праць, матеріалів студентських наукових та / або науково-практичних конференцій, збірників студентів та магістрантів факультету та ін.) у їх роботі; здійснює відбір кращих робіт з їх наступним представленням та рекомендацією на конкурси (гранти, проєкти) Міністерства освіти й науки України; проводить наукові заходи за участю наукової молоді (наукові та науково-практичні конференції, семінари, конгреси, симпозіуми, круглі/дискусійні столи та ін.); поширює інформацію щодо наукової активності студентів навчальних закладів України, надає відомості про фонди, гранти, конференції, іменні стипендії, проєкти, наукові школи тощо), покликані підтримати кращих здобувачів як студентів-науковців університету (*Положення про Студентське наукове товариство, 2022*).

Водночас цей громадський структурний підрозділ університету

інформує здобувачів про правові умови участі в загальнонаціональних та міжнародних проєктах (фондах, грантах, наукових школах, стажуванні, навчанні за кордоном тощо), надає їм відповідну допомогу та рекомендації щодо впровадження результатів кращих науково-дослідницьких (курсівих, дипломних, магістерських й ін.) робіт у практику освітнього процесу різних типів навчальних закладів.

Так, наприклад, у 2021-2022 н. р. студенти ПНПУ імені В. Г. Короленка брали активну участь у друці наукових праць у формах тез, наукових статей, частин колективних монографій (спільно з науковими керівниками); в університеті функціонувало 34 гуртки, активними членами яких було 450 студентів, а також 228 наукових проблемно-пошукових груп, до складу яких входило 1800 студентів. На всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт здобувачі вищої освіти зайняли: I місце – 29 студентів, II місце – 27 студентів, III місце – 21 студент.

Традиційними були науково-практичні конференції здобувачів, у яких свої надбання представили магістри-управлінці. Наукову діяльність СНТ проводило спільно з викладачами, долучаючись до семінарів, лекцій, проєктів, тренінгів та челенджів (*Звіт про наукову роботу СНТ, 2022*).

Слідуючим вагомим організаційним центром правовиховної роботи з магістрами є **науково-дослідні лабораторії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка**. Такі лабораторії створюють для проведення наукових досліджень, виконання науково-дослідних робіт, провадження інноваційної діяльності, а також забезпечення сприятливих умов для здійснення підготовки здобувачів вищої освіти та здобувачів ступеня доктора наук (*Положення про науково-дослідні лабораторії, 2022*).

У своїй діяльності науково-дослідні лабораторії як громадські осередки керуються Законами України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність». «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»,

Статутом Університету, наказами ректора, розпорядженнями проректора з наукової роботи, рішеннями вчених рад університету, факультетів. Їхніми функціями є:

- надання наукових, консультаційних, експертних та інших видів послуг, відповідно наукового напрямку діяльності лабораторії, організаціям, підприємствам, установам та фізичним особам;

- забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень, створення інноваційних продуктів та їхнє впровадження у виробництво, розроблення бізнес-пропозицій, встановлення дієвих контактів зі стейкхолдерами;

- залучення науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, здобувачів університету до виконання науково-дослідних робіт;

- організація наукових форумів, конференцій, семінарів, виставок; висвітлення досягнень у засобах масової інформації, участь у підготовці навчальних посібників, підручників тощо;

- підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів (*Положення про науково-дослідні лабораторії, 2022*).

Науково-дослідна лабораторія А. С. Макаренка – перший і єдиний в Україні макаренкознавчий дослідницький підрозділ; відкрита 01 лютого 1985 у зв'язку з підготовкою до 100-річчя з дня народження видатного педагога, вона фінансувалася у 1985-1991 рр. Республіканською радою Педагогічної спілки України, у 1991-1994 рр. Міністерством освіти України, з 1994 працювала на громадських засадах. Завідувачами лабораторії в різні роки були: доцент кафедри педагогіки, кандидат педагогічних наук І. Ф. Кривонос (1985-1988), доцент кафедри педагогічної майстерності, кандидат педагогічних наук Л. О. Савенкова (1988-1990), завідувача кафедрою педагогічної майстерності, кандидат педагогічних наук, доцент Л. В. Крамущенко (1990-2000); співробітники лабораторії – І. А. Андрійчук, В. І. Бобрицька, В. В. Зелюк, В. М. Ковтун, М. М. Кулініч, Л. О. Савенкова, І. В.

Сєдакова, К. М. Ширяєва, П. Г. Шудря та ін. (*Макаренкіана, 2021*).

Об'єктом комплексного дослідження цього структурного підрозділу стала педагогічна спадщина А. С. Макаренка; дослідні теми, над якими працювала лабораторія: «Творче освоєння педагогічної спадщини А. С. Макаренка» та ін. Ученими-дослідниками було виконано низку відомих дисертаційних робіт, підготовлено значну кількість публікацій – фахових статей, тез конференцій, краєзнавчих розвідок тощо.

У подальшому виокремилися такі напрями діяльності лабораторії:

- робота з педагогічного краєзнавства, пов'язана з вивченням матеріалів життя і діяльності А. С. Макаренка на Полтавщині;
- популяризація спадщини А. С. Макаренка серед педагогів, студентів, викладачів педагогічних закладів вищої освіти;
- вивчення професійних особливостей особистості А. С. Макаренка як керівника інноваційних навчальних закладів – колонії та трудової комуні пов'язаних з ними аспектів його виховної практики.

Головними здобутками лабораторії, можливими для використання в кваліфікаційних роботах магістрів-управлінців, є:

- макет, зміст і методи підготовки наукових кадрів для музею, вивчення специфіки створення фонду архівних матеріалів і документів;
- аналіз організаційної роботи щодо створення Міжнародної макаренківської асоціації і постійного організаційного супроводу її діяльності (сприяння проведенню в різних країнах міжнародних конференцій асоціації, підтримка наукових зв'язків з макаренкознавцями світу та облік інформації про результати їх діяльності);
- діяльність Української асоціації Антона Макаренка (1998);
- участь у створенні універсального каталогу творів А. С. Макаренка та праць про нього;
- робота аудиторії-музею А. С. Макаренка в ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Вагоме значення має популяризація видавничої діяльності («А. С. Макаренко і Полтавщина»; «Теорія і практика самоврядування в педагогічній спадщині А. С. Макаренка»; «Формування педагогічної культури в Україні»; «А. С. Макаренко – видатний педагог ХХ століття» та ін.) (*Макаренкіана, 2021*).

На сучасному етапі діяльність лабораторії відбувається в декількох напрямках: координація і організація наукових зустрічей, обговорення наукової проблематики, презентація нових видань, обмін інформацією і літературою, організація макаренкознавчих видань, підтримка й консультування відповідних Інтернет-ресурсів, ініціювання і проведення громадсько-педагогічних акцій та меморіальних заходів тощо.

Короленківський центр країнознавства діє як наукове, добровільне об'єднання викладачів кафедри світової літератури, студентів, магістрантів, аспірантів при факультеті філології та журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка; це відкрите об'єднання, до якого можуть долучитися викладачі інших кафедр, науковці, викладачі, здобувачі освіти України та інших країн. Партнерами Короленківського центру країнознавства є Полтавський літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка, методисти, вчителі та керівники загальноосвітніх навчальних закладів України, іноземні фахівці.

Провідними напрямками діяльності центру визначено: *науковий* (дослідження актуальної країнознавчої проблематики в аспекті розвитку мов і літератур від давнини до сьогодення; вивчення передового вітчизняного та міжнародного досвіду в галузі викладання країнознавства, зарубіжної літератури та іноземних мов; проведення науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, круглих столів, тренінгів із питань країнознавства, літературної та мовної освіти України; публікація наукових монографій, статей, матеріалів конференцій тощо); *культурно-просвітницький та профорієнтаційний* (організація культурних заходів із метою популяризації

культури та літератури, національних традицій, мов і культурних здобутків різних народів і країн світу; проведення конкурсів, олімпіад, фестивалів для учнівської та студентської молоді на знання країнознавства, зарубіжної літератури та іноземних мов; надання консультацій учням та студентам щодо вибору професій, пов'язаних із мовно-літературною галуззю; створення популярних передач на місцевому телебаченні та радіо, присвячених вивченню країнознавства, зарубіжної літератури та іноземних мов) (*Положення про Короленківський центр*, 2019). Усі зазначені аспекти діяльності Короленківського центру дають змогу розглядати цю громадську структуру університету як базу практик та науково-дослідницької діяльності здобувачів магістерського ступеня зі спеціальності «Управління навчальним закладом».

Навчально-наукові лабораторії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Лабораторія педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна (д. пед. н., проф. Гриньова М. В.), та ін. Ці структурні громадські підрозділи об'єднують фахівців з різних сфер знань та створюються в складі кафедр Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (*Положення про навчально-наукові лабораторії*, 2022).

Навчально-наукову лабораторію створюють з метою якісної підготовки здобувачів вищої освіти за напрямом, що відповідає профілю кафедри через упровадження отриманих здобутків інноваційної, наукової, науково-технічної діяльності в освітній процес; обов'язковим аспектом її діяльності є планування лабораторних, практичних занять за дисциплінами кафедри відповідно до навчальних планів та проведення її співробітниками разом з науково-педагогічним персоналом наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Для магістрів управлінських спеціальностей таким розробками є результати кваліфікаційних досліджень. У

лабораторії існує можливість отримання методичних рекомендацій до виконання практичних (лабораторних) робіт; інструкцій з охорони праці, пожежної безпеки, цивільного захисту для науково-педагогічних працівників, здобувачів та інших осіб, які залучаються до її роботи; плану роботи лабораторії, який розробляється на рік згідно з її цілями, задачами, плановими показниками та фінансовими можливостями; документації щодо наукових та науково-технічних робіт відповідно до закріпленої науково-дослідної тематики. Такі підрозділи сприяють підвищенню якості підготовки здобувачів вищої освіти через здійснення тісного зв'язку наукових досліджень з освітнім процесом кафедри шляхом залучення науково-педагогічних працівників кафедри та здобувачів вищої освіти до науково-дослідних робіт. Для майбутніх менеджерів навчальних закладів такою лабораторією є навчально-наукова лабораторія кафедри педагогічної майстерності і менеджменту імені І. А. Зязюна (д. п. н., проф. Жданова-Неділько О. Г.).

Для лабораторій характерним є створення консорціумів із закладами вищої освіти, науковими установами НАН та НАПН України, галузевими науковими установами, державними установами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями (спілки, об'єднання, товариства), міжнародними науковими установами тощо, що сприяє оприлюдненню результатів кваліфікаційних робіт магістрів на конференціях, семінарах та в наукових виданнях усієї країни й зарубіжжя.

Навчально-наукові лабораторії також виконують функції: дотримання правил академічної доброчесності; забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності; співробітництво з установами та організаціями за напрямками діяльності кафедри з метою розвитку творчих та дослідницьких здібностей та ін. (Положення про навчально-наукові лабораторії, 2022).

Лабораторії такого виду тісно взаємодіють зі структурними підрозділами університету: із навчально-методичним відділом – із питань планування, проведення освітнього процесу, контролю результатів набутих

знань та вмінь здобувачами вищої освіти; створення банків навчально-методичного забезпечення освітнього процесу та його документального забезпечення; з інформаційно-обчислювальним центром – з питань організації технічного супроводу навчальних (лабораторних) занять; з відділом якості освіти – з питань упровадження інструментів гарантії якості вищої освіти та освітньої діяльності, функціонування та вдосконалення системи якісного менеджменту університету (Положення про навчально-наукові лабораторії, 2022). Відповідно, кожна з таких взаємодій має свою специфіку, прогнозовані шляхи правового розвитку та можливості для аналізу магістрантами документації, специфіки менеджменту цих структурних підрозділів, способів прийняття управлінських рішень із конкретних питань тощо.

Спільним результатом діяльності науково-дослідних і навчально-наукових структур стало заснування магістерської премії Ради молодих учених, яку присуджують за видатні досягнення здобувачів вищої освіти в науковій, освітній та просвітницькій діяльності. На здобуття цієї премії можуть претендувати здобувачі II (магістерського) рівня вищої освіти другого року навчання за результатами своєї діяльності за академічний рік, що передуює року присудження премії. На здобуття премії пропоновано подати таку інформацію: текст роботи у форматі Word та pdf, витяг із протоколу засідання кафедри, на якій проводиться дослідження, з рекомендацією його до друку; відгук наукового керівника; рецензії двох науковців (одного з випускової кафедри університету та одного – з іншого ЗВО України); список публікацій претендента за тематикою роботи, який висвітлює повноту та ґрунтовність досліджень, виконаних у межах власних наукових пошуків; сертифікат перевірки роботи за допомогою сучасних сервісів антиплагіатних інтернет-систем, виданий Бібліотекою імені М. А. Жовтобрюха ПНПУ імені В. Г. Короленка. Здобувачі магістерського рівня поінформовані, що особам, удостоєним премії, присвоюється звання лауреатів Магістерської премії Ради молодих учених Полтавського національного педагогічного університету

імені В. Г. Короленка, в урочистій обстановці до Дня студента вручається диплом та наклад монографії (Положення про магістерську премію, 2022).

Потужним засобом якісного впливу на освітній процес підготовки майбутніх фахівців з управління закладом освіти є **музейний комплекс університету**, який створювали впродовж десятирічч. Музеї, кімнати-музеї, меморіальні аудиторії, змінні виставки, інші форми роботи цього змісту сприяють громадянсько-правовому вихованню майбутніх магістрів, їхньому розвитку як висококваліфікованих професіоналів. До складу музейного комплексу входять: кімнати-музеї А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, Г. Г. Ващенко, Ю. В. Кондратюка, М. В. Остроградського, В. Г. Короленка, А. П. Каришина, Р. П. Кириченко, В. М. Верховинця та ін. Під час залучення матеріалів музейного комплексу викладачі, керівники практик, наукові керівники кваліфікаційних досліджень використовують їх для організації дослідницької роботи здобувачів вищої освіти, на яких олюднене музейне середовище впливає позитивно, стимулює до роздумів, аналізу кращих зразків управлінської діяльності в освіті, представлених у творчості А. Макаренка, В. Сухомлинського, Г. Ващенко, В. Верховинця, котрі були не лише видатними педагогами, а й авторами власних неповторних педагогічних управлінських технологій (*Столітня історія*, 2014, с. 233).

Кімната-музей А. С. Макаренка працює на історичному факультеті ПНПУ під керівництвом кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна. Ознайомлення з музеєм включене до програм проведення всеукраїнських та міжнародних конференцій, він є місцем організації щорічних загальноуніверситетських макаренківських свят і студентських педагогічних читань. Матеріали музею активно використовуються у професійній підготовці майбутніх фахівців і стали об'єктом наукових розвідок, публіцистичних статей, дипломних і магістерських досліджень здобувачів вищої освіти.

У музейній кімнаті проводять зустрічі з відомими макаренкознавцями України, Німеччини, Чехії, Угорщини, вченими з Італії, Китаю, Польщі, музей є науково-організаційним центром діяльності Міжнародної макаренківської асоціації та Української асоціації Антона Макаренка. Тут працює редакційна колегія наукового збірника «Витоки педагогічної майстерності», у якому публікуються дослідження сучасних макаренкознавців з різних країн світу.

Музейна кімната, присвячена життєвому шляхові та управлінсько-педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського – видатного педагога сучасності, випускника Полтавського педагогічного інституту – містить багатий матеріал стосовно тих 23-х років його життя, яке було присвячено роботі на посаді директора сільської школи. Майбутні магістри як менеджери з управління навчальним закладом мають змогу дослідити біографічний матеріал, зразки творів – від рекомендації молодому вчителю до прикладів рішень та відповідних документів, які виважено ґрунтуються на тогочасній правовій базі та є інноваційними для свого часу, а проте, не втратили значення й сьогодні, бо позначені гуманністю, любов'ю до учня, прагненням служити людям, серце віддавати дітям.

Кімнату-музей основоположника української педагогіки нового часу Г. Г. Ващенко було урочисто відкрито в рамках Педагогічного конгресу, присвяченого 130-м роковинам від дня народження видатного педагога, який відбувся в Полтавському педагогічному університеті 23-24 квітня 2008 року. Кімната-музей професора Григорія Ващенко – спеціально організоване музейно-педагогічне середовище, метою якого є творча інтеграційна діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу вищого навчального закладу, спрямована на підготовку здобувачів до професійної діяльності з управлінням навчальним закладом на рівні сучасних вимог. Екскурсії в ній проводяться для ознайомлення студентів, учнів та вчителів регіону з педагогічною творчістю вченого, розвитком вітчизняної освіти, із загальноосвітньою й виховною метою. До змісту роботи кімнати музею корифея національної педагогіки

належать періоди його діяльності як керівника Педагогічної школи в с. Білики (організація навчально-виховного процесу з майбутніми вихователями дитячих садків та вчителями початкових класів, забезпечення ефективних зв'язків з громадськістю села, батьками учнів; робота базових навчальних закладів; структура і зміст національно-патріотичного, естетичного, морально-правового виховання дітей і слухачів школи). Великого значення надається постаті Г. Ващенка як керівника своєрідного навчально-виховного комплексу, а також аспектам його управлінської діяльності як завідувача кафедри педагогіки в Полтавському педінституті, керівника аспірантури в педінституті м. Сталінграда, організатора діяльності Спілки Української Молоді за кордоном у післявоєнні 40-50-і роки ХХ ст.

Особливий мікроклімат, олюднене авторами експозицій середовище музейних кімнат і аудиторій позитивно впливає на здобувачів, дає змогу вивчити представлені фото, предметні та інформаційні матеріали експонованих об'єктів, поміркувати, зіставити різні погляди, виробити власний погляд на соціально-педагогічні та управлінські проблеми навчальних закладів.

Вивчення сукупного фонду музейного комплексу виховує у здобувачів вищої освіти гордість за свій університет, глибоку повагу до його традицій, прагнення прославити його своїми здобутками, сприяє формуванню шанобливого ставлення до культурних надбань, увічнених у музейних експозиціях, прагнення примножити успіхи випускників.

За допомогою роботи в кімнатах-музеях і музейних аудиторіях у процесі фахової підготовки з'являються можливості поглибити знання про становлення й розвиток національної педагогічної освіти на прикладі творчого шляху свого університету. Ця робота традиційно проводиться в таких формах: організація наукових експедицій, налагодження зв'язків, листування та зустрічі з вихованцями й послідовниками видатних педагогів; зустрічі з вітчизняними та зарубіжними колегами зі шкільних і позашкільних

колективів, що впроваджують ідеї видатних педагогів; популяризація серед колективів навчальних закладів, батьків та громадськості досвіду видатних випускників університету; пошук експонатів, літературне оформлення спогадів тощо.

Студентські самоврядні організації ЗВО ми розглядаємо як окремий напрям у менеджменті – науки про ефективне управління організаціями та установами (в нашому випадку – це управління закладом освіти), які мають свій науково-пошуковий простір, об'єкт, предмет дослідження, понятійно-категоріальний апарат.

Так, наприклад, вектор розвитку Студентського наукового товариства спрямований на встановлення і розвиток пріоритетних загальнонаукових і гуманістичних цінностей у студентському середовищі. Студентське наукове товариство діє на засадах, що не суперечать принципам європейської інтеграції, – науковості, добровільності, спільності інтересів, рівноправності всіх його членів, взаємодопомоги, демократичного самоврядування, законності, взаємоповаги та гласності.

Головними завданнями Студентського наукового товариства є:

- створення умов для виявлення кожним студентом власних науково-пошукових здібностей;
- формування у студентів навичок науково-організаційної роботи;
- розвиток усіх форм науково-дослідницької діяльності студентів;
- вивчення та популяризація позитивного досвіду науково-дослідницької діяльності;
- участь у поширенні праць студентів і молодих вчених;
- організація та проведення наукових конференцій, симпозіумів, семінарів;
- залучення студентів до науково-пошукової діяльності;
- співпраця з науковими гуртками, творчими групами при кафедрах факультету;

– підтримка зв'язків з громадськими організаціями та установами, Студентськими науковими товариствами, організаторами та учасниками науково-дослідницької діяльності.

Додамо до цього й те, що Студентське наукове товариство систематичного проводить загальноуніверситетські заходи;

– створює сторінку товариства на Web-сайті університету.

Таким чином, Студентське наукове товариство Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка відіграє одну з провідних ролей у підвищенні рівня не тільки якості вищої педагогічної освіти в умовах європейської інтеграції, цілком виправдовує доцільність своєї діяльності та заслуговує на подальший розвиток, але й дозволяє студентам сформувати управлінсько-правові вміння й якості, залучивши їх до управління діяльністю студентського наукового товариства.

Схожі висновки можна зробити стосовно інших організаційних структур ЗВО, які діють у межах ЗВО (див. 2.3).

Таким чином, здійснене нами дослідження одного з аспектів проблеми, хоча і не повністю, але все ж відтворює загальну наукову картину щодо досліджуваної проблеми і дозволяє виявити її специфічні особливості.

Організаційні структури ЗВО ми розглядаємо як інструментарії, за допомогою яких здійснюється процес формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що організаційні структури закладу вищої освіти становлять без перебільшення унікальний феномен у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти як складової їх професійної компетентності.

Таким чином, використання потенціалу організаційних структур університету (студентське самоврядування, студентське наукове товариство, науково-дослідні та навчально-наукові лабораторії, центри й асоціації, структурні підрозділи університету, багатий музейний комплекс) істотно

врізноманітнює правовиховну роботу в процесі підготовки магістрів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури та інноваційними проєктами, робить її більш змістовною, насиченою конкретними прикладами й зразками кращого педагогічного досвіду, спрямовує кожного майбутнього фахівця на використання всього спектру потенціалів освітнього середовища професійного розвитку, слугує проєкцією правового навчально-виховного простору ЗВО, підпорядкованого завданням підготовки кваліфікованих фахівців в обраній науковій галузі взагалі та підготовці майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури зокрема.

Висновки до другого розділу

У розділі «Педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» визначено сукупність педагогічних умов, що сприяють формуванню зазначеного наукового утворення.

З'ясовано, в рамках нашого дослідження, суть та особливості кожної з визначених педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. На підставі визначених педагогічних умов *здійснено* розробку організаційно-функціональної моделі формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, яка реалізується за допомогою власних структурних компонентів (мети, завдань, блоків, компонентів, етапів, умов тощо) на формувальному етапі педагогічного експерименту одночасно з педагогічними умовами.

Доведено, що ефективне формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури вимагає дотримання виявлених сукупності педагогічних умов. Так, *перша педагогічна умова* – створення освітнього середовища, сприятливого до вияву

рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. Зазначена педагогічна умова розглядається нами як організаційна форма навчання у структурі організаційних форм ЗВО; надає можливість дієво, якісно й змістовно здійснювати процес формування досліджуваного наукового утворення в умовах магістратури зазначеної категорії фахівців. Ця умова забезпечується залученням магістрантів до різних видів навчально-пізнавальної діяльності в процесі змішаного навчання в умовах магістратури; використанням різних новітніх форм, методів, засобів і прийомів навчання, що сприяють позитивній мотивації щодо формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. Найбільш ефективним в цьому процесі виявилось поєднання традиційних технологій навчання з інтерактивними (наприклад, технологія опрацювання дискусійних питань, технології ситуаційного, кооперативного, колективно-групового, проектно-пошукового, ігрового та ін.) технологіями навчання.

Забезпечення належного рівня сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури можливе у разі реалізації *другої педагогічної умови* – організація інструктивно-правосвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правознавчого характеру. Реалізація зазначеної умови передбачає використання правового потенціалу навчальних дисциплін, у забезпеченні правознавчої спрямованості науково-дослідної та самостійної роботи магістрантів.

Установлено, що ефективність сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури значною мірою залежить від реалізації *третьої педагогічної умови* – використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. Зазначена педагогічна умова розглядається нами як освітне

організаційно-структурне середовище ЗВО формування правової компетентності вищезазначеної категорії фахівців. Реалізація зазначеної педагогічної умови орієнтує на стимулювання майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури ініціативності; оволодінню управлінсько-правовими вміннями та якостями; механізмами самореалізації та саморегуляції, а також усвідомленню та оцінюванню власних ресурсів, без чого неможливе формування правової компетентності та професійного самоздійснення в цьому напрямі.

Перевірка ефективності педагогічних умов і організаційно-функціональної моделі формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури здійснювалася під час формувального етапу педагогічного експерименту.

Зміст розділу відображено у публікаціях автора (див. список літератури до другого розділу).

Література до другого розділу

1. Андрущенко, Віктор (2012). Університетська освіта: тенденції змін. *Вища освіта України*, №2, 5-15.
2. Бабенко, К. П. (2007). Методика проведення семінару в групах магістрів на тему «Сучасні технології навчання у ВНЗ». *Педагогіка і психологія*, №1(54), 64-69.
3. Бабкіна, М. І. (2009). Формування активної громадянської позиції підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи : дис. кандидата пед. наук : 13.00.07. К., 231 с.
4. Бардінова, А. О. (2020). Правовий брейн-ринг як потужний засіб здійснення правової освіти неповнолітніх. Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (XXVII Каришинські читання) (м. Полтава, 28-29 травня 2020 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 140-143.

5. Бардінова, А. О. (2020). Правовий паритет як дієвий засіб захисту дітей із обмеженими можливостями на інклюзивну освіту в умовах ЗЗСО. Управління навчально-виховним процесом Нової Української школи в контексті реформи впровадження інклюзивної освіти в Україні : матеріали Всеукр. форуму молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (м. Полтава, 16-17 квітня 2020 р.) / За ред. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 51-53.

6. Бардінова, А. О. (2021). Інтегрований підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, Вип. 28. 5-8. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.28.250315>

7. Бардінова, А. О. (2021). Організаційні форми (структури) змішаного навчання як потужні засоби впливу на формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. Вип. 27. 16-20. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.246979>

8. Бардінова, А. О. (2021). Полідисциплінарний підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 57-60.

9. Бардінова, А. О. (2021). Формування правової компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах змішаного навчання на засадах компетентнісного підходу. *Концептуалізація компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та*

спорту в контексті змішаного навчання : колективна монографія / за заг. ред.: О. К. Корносенко, О. В. Даниско ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 227-248. **DOI:** <https://doi.org/10.33989/978-966-2538-79-3>

10. Бардінова, А. О. (2021). Формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в контексті ідей А. С. Макаренка. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 101-105.

11. Бардінова, А. О. (2022). Єдність біологічного і соціального факторів у формуванні культури статеких відносин дітей у контексті правового виховання. Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній школі : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (19 квітня 2022 р.). Полтава, 21-25.

12. Бардінова, А. О. (2022). Провідні ідеї П. Ф. Лесгафта щодо фізичного виховання дітей. Новітні теоретико-методичні й методологічні засади розвитку фізичного виховання і спорту : матеріали регіональної науково-практичної онлайн-конференції. Полтава, 7-12.

13. Бардінова, А. О. & Гриньова, М. В. (2021). Достойні постаті нашого літературного пантеону як взірець патріотичного виховання підростаючих поколінь. Управління навчально-виховним процесом Нової української школи в контексті національно-патріотичного виховання молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів,

аспірантів) (6 квітня 2021 р., м. Полтава) / за заг. ред. М. В. Гриньової ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : Астроя, 6-11.

14. Бардінова, А. О. & Гриньова, М. В. (2021). Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою. Полтава : Сімон, 2021. 171 с. **ISBN 978-617-7803-26-2**

15. Бардінов, О. В. (2019). Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури : монографія. Полтава : Вид-во «Сімон», 358 с.

16. Бойко, А. М. (2011). Упровадження педагогічної інноватики в практику виховання : монографія. Полт. Нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 384 с.

17. Бойчук, Ю. Д. (2021). Сутність компетентнісного підходу в закладах вищої освіти : *Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи* : мат-ли XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 18-22.

18. Бондаренко, Л. Ю., & Вершков, О. О., & Караєв, О. Г., & Холодняк, Ю. В., & Гавриленко, Є. А. (2022). Використання ZOOM як додаткової платформи для навчання під час воєнних дій на території України. *Збірник науково-методичних праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного*. Вип. 25, 64–69.

19. Варій, М. Й. (2009). Загальна психологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури.

20. Винничук, Р. В., Кравченко, Л. М. (2019). Аксіологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці та практиці: історико-педагогічна ретроспектива. *Витоки педагогічної майстерності*, 23, 22-27.

21. Гейко, І. (2004). Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи. *Тема*, 3-4, 229-232.

22. Головка, Н. М. (2021). Елементи управління інноваційними процесами у діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу. *Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи* : мат-ли XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 121-123.

23. Гончаренко, С. У. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. [Видання друге, доповнене й виправлене]. Рівне: Волинські обереги. 552 с.

24. Гриньова, М. В. (2021). Піклуймося про короленківську родину разом! 2021-2026 рр. Друкарня ТОВ «Фірма Техсервіс», 23 с.

25. Гриньова, М. & Жданова-Неділько О. (2019). Підготовка керівника Нової української школи до партнерської взаємодії з суб'єктами освітнього середовища. Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка (Вип. 23, С. 62-66). Полтава.

26. Гриньов, Р. С. (2021). Вимоги до сучасної лекції у закладах освіти : *Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи* : мат-ли XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 43-46.

27. Громадянська освіта (2018). Інтегрований курс, рівень стандарту : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД.
28. Гузій, Н. В. (2015). Педагогічний професіоналізм як наукова категорія. В кн. Н. В. Гузій (Ред.), Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи. Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 109-156.
29. Даниско, О. (2019). Психолого-педагогічні засади професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах змішаного навчання. *Витоки педагогічної майстерності*, 23, 77-82.
30. Денисовець, Т. М. (2020). Боулінг – актуальна соціально-педагогічна проблема сучасної школи. *Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка* : мат-ли XIX Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / ред. М. В. Гриньової. Полтава: ФОП Гаража М. Ф., 104-105.
31. Діденко, О., & Совва С. (2016). Обґрунтування педагогічних умов формування міжнародної правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Педагогіка, 4. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_4_8
32. Довгий, О. В. (2017). Педагогічні умови формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів. (Автореф. дис. канд. наук). Класичний приватний університет. Запоріжжя.
33. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (2015). Довідник користувача / пер. з англ., за ред. Ю. М. Рашкевича та Ж. В. Таланової. 2-ге вид. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 106 с.
34. Зайцева, С. (2021). Набуття та реалізація навичок читання, письма, говоріння, аудіювання іноземними студентами за допомогою платформи GoogleMeet, Skype, Zoom на заняттях з української мови як іноземної. *Педагогіка. Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 41. Т.1, 258-262.

35. Закон України «Про освіту» (2017). Відомості Верховної Ради (ВВР), 38-39.
36. Закон України «Про охорону дитинства» (2015). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/u120151015> (дата звернення: 15.02.2021).
37. Захарченко, В. М., & Луговий, В. І, & Рашкевич, Ю. М., & Таланова, Ж. В. (2014). Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / за ред. В. Г. Кременя. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 120 с.
38. Звіт про наукову роботу СНТ у 2021-2022 роках, 2022. URL: <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/zvit-studentskogo-naukovogo-tovarystva-za-2021-2022-n.-r.pdf> (дата звернення: 02.12.2022).
39. Кобець, В. М.(2017). Джерела навчання у процесі формування готовності менеджерів до професійної діяльності. *Витоки педагогічної майстерності*, 20. 134-139.
40. Кодекс академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету [Електронний ресурс]. URL: [/http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf](http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf) (дата звернення 08.03.2023).
41. Гриньова, М. В. & ін. (2019). Компетентність менеджера ХХІ століття, його професіональна культура. Менеджмент загальноосвітніх закладів : навч.-метод. посібник для студентів та магістрантів / за ред. проф. М. В. Гриньова. Полтава, Астроя, 118-138.
42. Конвенція ООН про права дитини (2019). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/shows/995_021
43. Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності (2019) : довідкове видання. Кол. авторів. Полтава : Сімон. 156 с.
44. Корносенко, О. К. (2018). Система професійної підготовки майбутніх фітнес-тренерів у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Оксана Костянтинівна Корносенко, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка.

45. Кравченко, Л. М. (2007). Неперервна педагогічна підготовка менеджера і освітнього лідера : навч.-метод. посібник. Полтава : Техсервіс, 496 с.
46. Кремень, В. Г. (2009). Вступне слова президента АНП України. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : мат-ли методолог. сем. К. : Педагогічна думка, 3-4.
47. Кулішов, В. С. (2018). Застосування квест-технологій у професійно-теоретичній підготовці учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Біла Церква : БІНПО УМО НАПН України.
48. Кухаренко, В. М. (2014). Змішане навчання. Вебінар. «Intel – змішані». Взято з <http://vladimirkuharen.wizig.com/online-class/2190095-intel-blended>
49. Кухаренко, В. М. (2017). Основні теорії навчання. Змішане навчання. Взято з <http://dl.knpi.rdu.ua/modbook/view.php?id=124488chapterid=1876>
50. Кучай, Т. П., Кузьмінський, А. І., & Орос, І. І., & Силадій, І. М., & Шовш, К. С., & Іванченко, Г. Б. (2022). Управління закладом освіти:теоретичні засади. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки. Вип. 3(50) ; Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. Глухів, 25–31.
51. Кучай, Т. П., (2018). (Ред. С. Ніколаєнко та ін.). Стратегічне управління професійною кар'єрою при підготовці фахівців у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України*. «Педагогіка, психологія, філософія». Вип. 279. К.: Міленіум, 123–126.
52. Кучай, Т. П., & Кучай, О. В. (2019). Правове виховання як основа правової культури майбутніх фахівців закладів вищої освіти. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Вип. 61, 98–104.
53. Кучерявий, О. Г. (2019). Якість педагогічної освіти України: тенденції і перспективи : навч. посібник. К. : Талком, 192 с.

54. Лешанич, Л. В. (2015). Правове регулювання квазісімейної форми виховання дітей : дис. ... канд.. юр. наук : 12.00.03 ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 205 с.

55. Лещенко Г. А. (2017). До питання професійної підготовки майбутніх фахівців. *Молодий вчений*, 3, 421-425.

56. Лунячек, В. (2013). Оцінювання професійних компетенцій випускників магістратури. *Ефективність державного управління* : зб. наукових праць, 34, 205-214.

57. Макаренкіана, 2022. URL: <http://lib.pnpu.edu.ua/makarenkiana/1877> (дата звернення: 08.04.2021).

58. Манзюк, М. Ю. (2020). Протидія боулінгу як актуальна проблема сучасного закладу загальної середньої освіти. *Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс підготовки А. С. Макаренка* : мат-ли XIX міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 135-139.

59. Манченко, О. (2022). Інтеграція ресурсів освітньо-інформаційного середовища закладу вищої медичної освіти у навчанні стандартизації лікарських засобів майбутніх фармацевтів. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*: науковий журнал ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, Вип. 11. 177-185.

60. Марченко, Л. (2004). Правова культура має виховуватися змалечку. *Право України*, 2. 156-157.

61. Михайліченко, М. В. (2011). Компетентнісний підхід до підготовки керівників навчальних закладів. *Витоки педагогічної майстерності*, 8. Ч. 1.

62. Момот, О. (2023). (Ред. Момот О. та ін.). Методологія та організація наукових досліджень. Теоретико-методичні аспекти викладання компонентів освітніх програм у системі підготовки магістрів у педагогічних закладах вищої освіти : колективна монографія. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 670 с.

63. Новгородська, Ю. (2013). Правова компетентність як важлива складова управлінської діяльності майбутнього керівника дошкільного навчального закладу. *Вісник Інститут розвитку дитини*. Серія Філософія, педагогіка, психологія, 29, 101-106.

64. Новікова, Н. (2006). Здорові діти – міцні знання, міцна держава: з досвіду діяльності шкіл сприяння здоров'ю у Львівській області. Здоров'я та фізична культура. *Шкільний світ*. № 27. 8–12.

65. Олексієнко, О. В. (2012). Нормативно-правова компетентність педагогічних працівників. *Наукові записки ПОІППО: Оптимальні шляхи, форми і методи формування професійних та ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання*. 3, 10–13.

66. Олійник, В. В. (2008). Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... кан. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Олійник : Класичний приватний університет. Запоріжжя. 20 с.

67. Панченко, С. (2017). Модель корпоративного навчання як інноваційна технологія післядипломної освіти педагогів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8(72), 168-177.

68. Петриченко, Л. О. (2020). Формування правової культури студентства у закладах вищої освіти як основи духовної безпеки молоді у сучасному світі. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, Херсон, 59-66.

69. Петриченко, Л. О. (2020). Впровадження інноваційних технологій як чинник підвищення якості підготовки майбутніх педагогічних кадрів. *Науковий журнал «VIRTUS»*. № 40, 106-109.

70. Петриченко, Л. О. (2020). Розвиток суб'єктності студентів як результат правового виховання майбутніх фахівців в освітньому просторі ЗВО. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. № 74. Київ, 102-105.

71. Плачинда, Т., & Оніщенко, І. (2022). Обґрунтування необхідності правової підготовки майбутніх фахівців економічної галузі. *Ukrainian professional education=Українська професійна освіта*, 11, 66-72.

72. Поліщук, О. (2015). Правова компетентність як основа професійного росту майбутнього менеджера. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 266-270.

73. Положення про Студентське самоврядування Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 23 с.

74. Положення про Студентське наукове товариство Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 13 с.

75. Положення про навчально-наукові лабораторії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 7 с.

76. Положення про магістерську премію Ради молодих учених Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 4 с.

77. Положення про Короленківський центр країнознавства Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 4 с.

78. Про освіту (2020). Закон України в редакції від 16.01.2020 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до джерела: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

79. Савченко, О. Я. (1998). Дидактика початкової школи. К.

80. Саркісян, Маріне, & Чабанюк, Ольга (2012). Розвиток студентського самоврядування в контексті КНЕУ. *Вища школа*, 4, 76-85.

81. Сачук, Ю. (2018). Нормативно-правові засади забезпечення професійної підготовки фахівців із кібербезпеки та захисту інформації.

Молодь і ринок, 12(167), 45-50. Взято з <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/155439>

82. Саюк, В. (2015). Педагогічні умови розвитку професійної компетентності менеджерів освіти в інституті післядипломної педагогічної освіти. Взято з: <http://www.prints.zu.edu.ua>

83. Смагіна, Т. М. (2011). Соціальна компетентність учнів: зміст і структура. *Педагогічна майстерня*. 2, 21-24.

84. Столітня історія Полтавського педагогічного університету. (2014). О. П. Єрмак та ін. ; за ред. М. І. Степаненка, Л. М. Кравченко). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 274 с.

85. Ткаченко, А. В. (2011). Категоріальний статус поняття «професійний розвиток особистості». *Витоки педагогічної майстерності*, Вип. 8(2). 263-269.

86. Туркот, Т. Л., Новал, О. А. (2018). Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС.

87. Фандеєва, А. С. (2017). Змішане навчання як технологія змін і трансформації. *Народна освіта*: електронне фахове видання, 2(32). Взято з http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4544

88. Цехмістро, О. І. (2020). Гриньова М. В. (Ред.). Щодо розвитку якостей керівника загальноосвітнього навчального закладу в парадигмі педагогіки партнерства. *Технології професійної підготовки майбутнього вчителя: сучасні моделі і компетентнісний дискурс педагогіки А. С. Макаренка* : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : мат- ли Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 12-13 березня 2020 р.). Полтава : ФОП Гаража М. Ф., 197-198.

89. Цина, А. Ю. (2017). Діяльнісно-орієнтовані інноваційні педагогічні технології сучасного вчителя. *Дидаскал : часопис*. (Вип. 14) : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. із між народ. участю. Інноваційність в освіті: пошуки і перспективи, 22-23 листопада 2016 р. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 244-248.

90. Чікун, Надія. (2012). Психолого-педагогічні аспекти активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Вища школа*. №7, 47-55.

91. Школяр, С. П. (2015). Елементи системного підходу у підготовці майбутніх менеджерів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія: Педагогіка та психологія, 230-235.

РОЗДІЛ 3

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З УПРАВЛІННЯ
ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ**

3.1. Організація і проведення експериментального дослідження

З аналізу наукової літератури та досвіду роботи з проблеми дослідження вбачається, що показником якості та кінцевим результатом підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури визначено правову компетентність, як складової професійної компетентності зазначеної категорії фахівців. Водночас показали відсутність конкретного дослідження, в якому були б обґрунтовані педагогічні умови оптимізації цього процесу в умовах магістратури, тим самим обумовили необхідність в організації і проведенні експериментального дослідження в цьому напрямі.

З цією метою була організована дослідно-експериментальна робота, організаційні завдання якої передбачали:

1. Розроблення програми дослідно-експериментальної роботи, завданнями якої передбачено: визначення мети і завдань експериментального дослідження; визначення змісту і компонентної структури правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти; підбір діагностичного інструментарію; визначення експериментальної та контрольної групи; поетапне проведення експериментального дослідження; аналіз одержаних результатів.

2. Визначення етапів формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти й критеріїв її оцінки.

3. Визначення педагогічних умов, які сприяють формуванню правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

4. Визначення вихідного рівня сформованості наукового утворення зазначеної категорії випробуваних. Основним методом в цьому процесі нами використано педагогічний експеримент.

У педагогічному сенсі варто зазначити, що педагогічний експеримент нами, розуміється як потужний метод, який допомагає перевірити ефективність запропонованих педагогічних умов.

У нашому дослідженні організація і проведення педагогічного експерименту мало на меті підтвердити чи спростувати дослідницькі припущення щодо ефективності сукупності виокремлених педагогічних умов, а саме: створення освітнього середовища, сприятливого до вияву рівнів сформованості досліджуваного педагогічного явища; організація інструктивно-правосвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правознавчого характеру; використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності зазначеної категорії фахівців. Для реалізації педагогічних умов створено організаційно-функціональну модель формування зазначеного наукового утворення.

Ефективність проведення педагогічного експерименту визначалася нами за такими основними показниками: конкретне визначення завдань експерименту, розробка показників та критеріїв, за якими будуть оцінюватися результати, докази достовірності ефективності зроблених висновків і рекомендацій. У ході експерименту провели діагностику сформованості критеріальних характеристик правової компетентності випробуваних на початковому та кінцевому етапах експериментальної роботи. Діагностування, здійснювали за допомогою різних методик та методів дослідження. Зокрема, нами використано методи опитування, бесіда, інтерв'ю, тестування, анкетування тощо. Так, формами усного опитування для нас слугували онлайн-інтерв'ю і бесіди. Бесіду ми використовували для одержання необхідної інформації, а також для пояснення того, що не було зрозуміло при

спостереженні. Для збору інформації ми застосовували метод онлайн-інтерв'ювання. З цією метою підбрали питання відкритого типу, коли характер відповідей випробуваних не був передбачений заздалегідь. Під час інтерв'ю враховувалися індивідуальні особливості респондента (ЗВО, факультет, вік, стать, його інтерес до питань щодо професії менеджера, їх ставлення до самого процесу бесіди). Крім того, за організаційною допомогою викладачів магістратури, керівників структурних ланок як експертів для узагальнення й інтерпретації думок зазначеної категорії майбутніх фахівців закладу вищої освіти ми використовували також метод анкетування, за допомогою якого ми отримали інформацію про запити опитуваних осіб, мотиви їх діяльності, тощо. З цією метою було підбрано питання за формою: відкриті та напівзакриті; за функціями: основні (змістові) та неосновні (допоміжні). Перед проведенням опитування, кожній групі проводили усний інструктаж стосовно процедури заповнення анкети. За допомогою спеціально розроблених тестів вдалося виявити у випробуваних певний рівень сформованості правових знань, певний рівень сформованості знань щодо професії менеджера з управління закладом освіти, специфіки його педагогічної діяльності, а також певний рівень сформованості компонентів професійно-педагогічних якостей та управлінсько-правових умінь зазначеної категорії фахівців. Стосовно співвідношення форм тестових завдань ми розробили тестові завдання закритої форми з вільно конструйованою відповіддю.

Таким чином, перший зріз результатів експериментальної роботи відповідав констатувальному етапу експерименту, другий – формувальному.

В цьому контексті слід зазначити, що на різних етапах збору інформації, необхідної для здійснення дослідження, було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зокрема, теоретичні: дослідження та аналіз наукової літератури з досліджуваної нами проблеми; структурування та узагальнення наукових положень, викладених у працях дослідників, що лягли

в основу розробки програми експерименту, визначення термінологічно-понятійного апарату дослідження, з'ясування змісту і компетентної структури правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, розробки діагностичного інструментарію для вияву рівнів сформованості наукового особистісного утворення зазначеної категорії фахівців, науково-теоретичного обґрунтування сукупності педагогічних умов, які сприяють формуванню цього педагогічного явища; емпіричні: тестування, анкетування, опитування, он-лайн інтерв'ювання, бесіди з магістрантами з метою з'ясування їхньої мотивації до вибору саме цього виду професійної діяльності – менеджера з управління закладом освіти, з викладачами магістратури та керівниками структурних ланок ЗВО – для вивчення рівневої динаміки досліджуваного наукового утворення; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності виявлених сукупностей педагогічних умов; педагогічне спостереження, яке дозволило поступово відстежувати динаміку досліджуваних нами процесів; методи математичної статистики – для якісного та кількісного опрацювання результатів дослідно-експериментальної роботи.

Дослідження тривалістю з 2019 по 2023 рік було організовано у відповідності з вимогами стосовно проведення педагогічного експерименту, запровадженими вченими С. Гончаренко (Гончаренко), В. Радул (Радул) та ін. Експериментальне дослідження включало чотири послідовних, взаємопов'язаних етапи. Зокрема, нами виокремлено: підготовчо-пошуковий, констатувальний, формувальний, результативний етапи, які хоч і взаємопов'язані між собою, але водночас вони вирішували й конкретні завдання, відповідно до яких здійснювався добір діагностичного інструментарію.

Необхідно зазначити, що розподіл цілісного процесу в цьому напрямі на послідовні етапи – умовний, оскільки формування зазначеного наукового утворення неодмінно супроводжується певними перетвореннями системи професійно-орієнтованих навичок та знань внаслідок процесів адаптації.

Кожен етап досліджуваного наукового утворення забезпечується адекватними формами організації діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, серед яких навчально-пізнавальні, навчально-професійні тощо. Максимальна ефективність процесу досягається у результаті поєднання підготовчо-пошукового, констатувального, формувального, результативного етапів педагогічного експерименту.

Так, дослідницька робота на підготовчо-пошуковому етапі педагогічного експерименту насамперед передбачала вивчення актуальності проблеми, первинний збір матеріалу, визначення контингенту учасників дослідницької роботи тощо. Зокрема, в ній взяло участь 388 осіб магістрантів V-VI курсів денної і заочної форми навчання, 27 викладачів магістратури ЗВО, керівники структурних ланок ЗВО та інших освітніх установ.

Завдання дослідницької роботи на підготовчо-пошуковому етапі дослідження передбачали: попереднє теоретичне та практичне вивчення проблеми; з'ясування суперечностей, характерних для зазначеної нами компетентності як особистісної якості, що дозволило конкретизувати подальші шляхи розв'язання досліджуваної нами проблеми та визначення бази дослідження.

Вивчення науково-методичної літератури й офіційних документів різного рівня і спрямування на підготовчо-пошуковому етапі дослідницької роботи дало змогу усвідомити сутність досліджуваної проблеми, державної та особистісної значущості професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти; усвідомити, що правова компетентність за своєю суттю є діяльнісною якістю особистості, якісною характеристикою особистості майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, складовою професійної компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Основними методами дослідження на цьому етапі педагогічного експерименту нам слугували: аналіз, синтез, порівняння, зіставлення,

визначення та узагальнення науково-теоретичних джерел з досліджуваної проблеми.

На підготовчо-пошуковому етапі дослідницької роботи було також проведене (2020 р.) вибіркоче анкетування студентів-магістрантів V-VI курсів денної і заочної форми з метою визначення рівня сформованості правових знань, які є підґрунтям для формування правової компетентності майбутніх фахівців. Для здійснення цього фрагменту дослідницької роботи нами використано розроблений авторський опитувальник «Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема?» (див. Додаток Б), до якого включені питання, що дозволяють в деякій мірі з'ясувати, наскільки майбутні фахівці орієнтуються у змістовій характеристиці поняття «правова компетентність» та дотичних до нього понять дослідження.

Результати відповідей респондентів на запропоновані питання з опитувальника засвідчили переважно низький і достатній рівень знань. Відповіді випробуваних щодо змістової суті поняття «правова компетентність» та дотичних до нього понять у більшій кількості респондентів не було відповіді. Так, наприклад, працюючи над питанням 1 авторського опитувальника («Правова компетентність») респондентам необхідно було пояснити, як вони розуміють це поняття у зв'язку з власною правовою компетентністю, то близько 69% опитуваних зазначеної категорії майбутніх фахівців не змогли чітко схарактеризувати змістову суть поняття «правова компетентність», визначити власну позицію, своє ставлення до права, закону, способів захисту своїх прав, важливість правових знань у майбутній професійній діяльності. Натомість у відповідях респондентів переконливо доводилася значущість фахових (предметних) знань у професійній діяльності.

Інакше кажучи, в уявленнях переважної більшості майбутніх менеджерів з управління закладом освіти правова компетентність не є

обов'язковою складовою їхньої професійної компетентності, а отже не належить сьогодні до кола актуальних особистісних якостей.

Однак, мова йде про правову компетентність, яка дає майбутньому фахівцеві конкретні критерії того, як саме юридично правильно діяти в кожному випадку, націлює на превалювання одних норм поведінки над іншими. Це надалі стає для нас, пріоритетним у процесі роботи над формуванням зазначеного феномену.

З цих причин на підготовчо-пошуковому етапі дослідницька робота була спрямована на усвідомлення магістрантами, майбутніми менеджерами з управління закладом освіти, значимості професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти, важливості правових знань у професійній діяльності зазначеної категорії фахівців.

Програма констатувального етапу експериментального дослідження здійснювалося відповідно до виокремлених критеріїв (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праворегулятивного) і була зорієнтована на визначення:

– обізнаності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти ключових понять дослідження («менеджер», «управління», «компетентність», «правова компетентність», «професійна правова компетентність», «педагогічні умови») та дотичних до них понять (див. розд. 1.1);

– сприйняття правової компетентності як особистісно цінної якості;

– визначення рівня раніше набутих знань випробуваних стосовно професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти.

Вхідне діагностування дослідної роботи на констатувальному (початковому) етапі педагогічного експерименту було зорієнтоване на визначення рівня раніше набутих знань випробуваними стосовно професії менеджера з управління закладом освіти, специфіки його педагогічної діяльності та професійно-педагогічних якостей. З цією метою до експериментальної роботи ми залучили 388 студентів-магістрантів V-VI

курсів денної та заочної форми навчання. Педагогічний експеримент на констатувальному етапі проводили у напрямі навчально-пізнавальної діяльності; обізнаність магістрантів щодо професії менеджера; уявлення студентської молоді про педагогічну діяльність менеджера з управління закладом освіти та його професійно-педагогічні якості; наявність конструктивної позиції до зазначеного завдання. При опитуванні випробуваних ми намагалися формулювати питання, щоб з'ясувати мотиви вибору ними професії менеджера з управління закладом освіти.

На цьому етапі експерименту нас інтересував початковий етап у генезисі цих знань, їх джерела отримання. На основі вивчення професіографічної характеристики менеджера освіти (Охріменко, 2002) ми виділили п'ять груп питань для аналізу суджень випробуваних. Серед них: 1) загальна характеристика професії, її значення для суспільства в цілому; 2) опис професійно-педагогічної діяльності менеджера з управління закладом освіти; 3) вимоги професії до особистості; 4) знання, уміння, навички необхідні майбутньому менеджеріві як нового типу керівника сучасності з управління закладом освіти в його педагогічній діяльності; 5) сучасні соціально-економічні, правові умови праці зазначеної категорії фахівців з управління закладом освіти.

Результати опитування дозволили з'ясувати по кожній групі питань уже на першому етапі діагностичного дослідження повноту реальних знань випробуваних та їх близькість (віддаленість) до «еталону» знань щодо професії менеджера, відображеної в професіографічній характеристиці менеджера освіти та виокремлених психолого-педагогічних особливостей професії менеджера з управління закладом освіти. Відповідно до зазначеного критерію ми виділили 3 типи відповідних тверджень: перший – ґрунтовні знання превалюють при розкритті, відповідно професіографічній характеристиці, всіх питань щодо професії менеджера з управління закладом освіти; другий – недостатні знання при розкритті більшості питань; третій –

фрагментальні знання при розкритті певної кількості питань. На основі професіографічних даних ми з'ясували, що більш повно респонденти описували значення професії менеджера з точки зору керівника з управління закладом освіти. Цей факт пояснюється тим, що респонденти ототожнювали професію менеджера з управління закладом освіти з професією керівника закладу освіти взагалі, що є закономірним, адже в їхній педагогічній діяльності багато спільного. Тому й вимоги до особистості менеджера більшість респондентів пов'язує з вимогами до особистості керівника з управління закладом освіти. Професійно-педагогічні якості менеджера з управління закладом освіти випробувані також ототожнювали з професійно-педагогічними якостями сучасного керівника закладу освіти. Це теж закономірно. Адже менеджер з управління закладом освіти, на відміну від менеджерів іншої сфери діяльності – педагог. Таким чином, у процесі опитування було з'ясовано, що зміст поняття «менеджер» випробувані ідентифікують з поняттям «керівник», «управлінець», а діяльність менеджера з управління закладом освіти – з педагогічною діяльністю керівника, педагога. При цьому меншою мірою респонденти визначали умови праці сучасного менеджера з управління закладом освіти (7%). Це пояснюється відсутністю уявлень респондентів про сучасні умови професійної діяльності менеджерів з управління закладом освіти. При цьому, і це досить суттєво, переважна кількість випробуваних виявила інтерес до питань зазначеної проблеми. Зокрема, для 41,3% опитуваних спонукальним мотивом до вибору професії менеджера є перспектива педагогічної діяльності в якості менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти; престижність занять новою галуззю педагогічної науки, розширення професійного світогляду. Так, для 42,8% респондентів основним мотивом є новизна самого поняття. Проте 15,9% респондентів не обґрунтували своїх відповідей. Цей факт пояснюємо суб'єктивною позицією випробуваних. Підготовлений таким чином матеріал став вихідною інформацією для виявлення у випробуваних певних рівнів

сформованості знань щодо професії менеджера, його професійної діяльності, а також певного рівня сформованості правових знань: низький, достатній і високий. Виявлена специфіка дозволила диференційовано підійти до контингенту випробуваних і умовно виділити 3 групи випробуваних у відповідності до низького, достатнього та високого рівня сформованості знань щодо професії менеджера з управління закладом освіти.

Так, низький рівень знань виявився властивим групі випробуваних з індіферентним або відверто негативним ставленням до виокремлених питань у цьому напрямі. Випробувані цієї групи виявили фрагментальні, несистематизовані знання з усіх питань щодо професії менеджера відповідно до професіографічної характеристики, його педагогічної діяльності та професійно-педагогічних якостей. Додаткову літературу з цієї проблеми, судячи за рівнем знань, випробувані цієї групи не використовують. Спостерігається також відсутність їх рефлексивної позиції (тобто рівень самооцінки та самоаналізу власної діяльності згідно з визначеними параметрами).

Достатній рівень знань виявився характерним цієї групи випробуваних, які не завжди чітко уявляють собі шляхи досягнення професії менеджера з управління закладом освіти, внаслідок чого у них виникає невпевненість у собі, побоювання, нерішучість у виборі певного виду професійної діяльності тощо, оскільки вони мають недостатні знання правового характеру. Однак ця категорія випробуваних виявляє інтерес до низки питань правового характеру, пов'язаних із виконанням функціональних обов'язків зазначеної категорії фахівців. Визначальним для цієї групи випробуваних виявилось те, що у більшості з них уже сформовано досить чітке уявлення щодо діяльності керівника з управління закладом освіти (в основному – директора школи), хоча вони ще сповна не усвідомили важливості місії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти. Проте переважна більшість

респондентів цієї групи пов'язує своє майбутнє з вибором професії менеджера взагалі.

Високий рівень знань властивій групі випробуваних, які виявили глибокі знання з низки питань щодо професії менеджера з управління закладом освіти та його професійної діяльності, згідно до профеографічної характеристики.

Проведений фрагмент експериментальної роботи на констатувальному етапі дослідження засвідчив переважання низького рівня сформованості знань майбутніх менеджерів з управління закладом освіти щодо професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти.

Узагальнені дані з цього питання представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівні сформованості знань майбутніх менеджерів з управління закладом освіти щодо професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти

Рівні	Група магістрантів (388 осіб)	
	абсолютна кількість	кількість у %
Високий	72	18,6
Достатній	149	38,4
Низький	167	43,0

Утім, слід відмітити той факт, що майже всі випробувані знайомі з деякими функціональними обов'язками керівників з управління закладом освіти, про що свідчить наявність знань респондентів з достатнім та частково високим рівнем. Такий факт пояснюється тим, що деякі респонденти вже отримали певні знання щодо цього питання з власного практичного досвіду, працюючи керівниками з управління закладом освіти, інші – в системі професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі.

Нами здійснювалися спроби з'ясувати причини низького рівня сформованості знань в опитуваних щодо професії майбутнього менеджера з управління закладом освіти. За допомогою методу інтерв'ювання було з'ясовано такі причини:

- відсутність особистісної переконаності випробуваних у необхідності здобуття саме зазначеної професії;
- відсутність систематичної роботи з магістрантами у цьому напрямі;
- недостатній рівень профорієнтаційної роботи у цьому напрямі;
- недостатній рівень адаптації зазначеної категорії майбутніх фахівців до швидкозмінних вимог ринку праці;
- низька можливість вибору майбутніми менеджерами з управління закладом освіти навчальних дисциплін, пов'язаних з професійною управлінсько-правовою діяльністю.

Підготовлений таким чином матеріал обумовив необхідність вирішення наступного завдання констатувального етапу експериментальної роботи – виявлення рівнів сформованості зазначеного наукового утворення майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Зазначена вище обставина зумовила діагностування рівнів сформованості правової компетентності виокремлених нами груп випробуваних – експериментальної, до якої увійшло 192 особи та контрольної, до якої увійшло 196 осіб відповідно та розподілити випробуваних обох груп на три категорії за рівнями сформованості знань: а) низький рівень сформованості знань змістової суті ключових і дотичних до них понять дослідження майбутніми менеджерами з управління закладом освіти; б) достатній рівень сформованості знань випробуваними змістової суті ключових і дотичних до них понять дослідження; в) високий рівень сформованості знань змістової суті ключових і дотичних до них понять дослідження випробуваними.

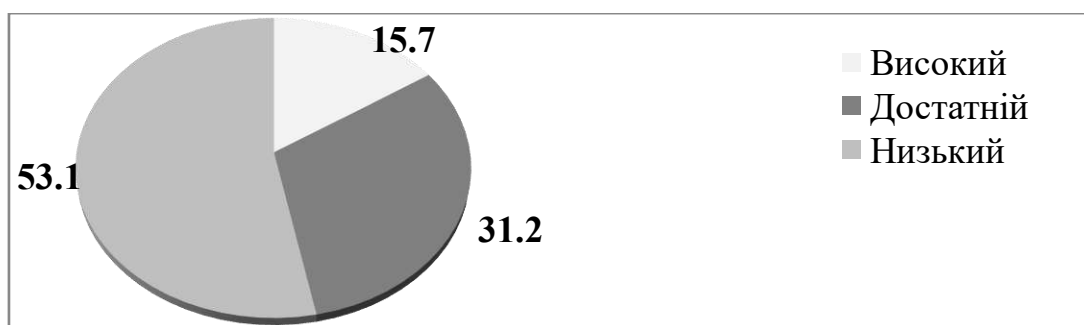
Так, аналіз відповідей опитуваних на питання стосовно змістової суті ключових і дотичних до них понять дослідження 53,5% осіб продемонструвало низький рівень знань, у КГ – 53,1%, в ЕГ – 53,1% відповідно. Відповіді на питання цієї групи опитуваних носили фрагментальний характер, характеризувалися відсутністю інтересу до професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти. Цей факт пояснюємо суб'єктивною позицією випробуваних. При цьому респонденти демонстрували вибірковий інтерес до професії менеджера за іншою сферою діяльності.

Достатній рівень знань опитуваних у цьому напрямі продемонстрували у КГ – 31,1% осіб, в ЕГ – 21,2% особи. Характерним для цієї групи випробуваних виявилось знання змістової суті базового поняття дослідження «компетентність». Наявність знань у випробуваних стосовно цього поняття пов'язуємо з професійною підготовкою зазначеної категорії фахівців в умовах бакалаврату.

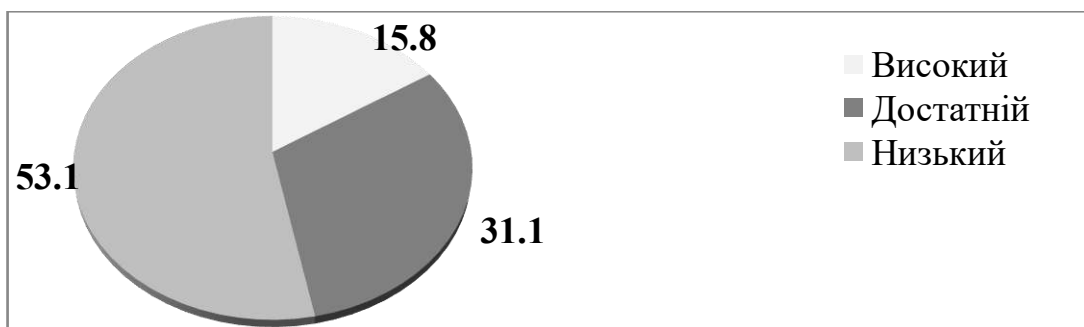
15,8% – КГ та 15,7% – ЕГ випробуваних засвідчили високий рівень знань ключових і дотичних до них понять дослідження. Рівень знань цієї групи випробуваних характеризуються системністю зв'язків цих знань, використанням здобутих знань для розв'язання завдань у професійній (предметній) діяльності. Тому пояснення знаходимо в тому, що правові знання для цієї групи опитуваних слугують передумовою щодо формування правової компетентності, а головне – є основою сформованості правових знань, оскільки, як стверджують учені, і ми погоджуємося з їхньою думкою, знання – не тільки адекватно зафіксована в мовній формі пам'яттю людини діяльність, але й виступають як потужні засоби аби досягнути мети у відповідній діяльності (Бакланова, 48). Саме здатність (уміння) особи діяти на основі здобутих знань учені характеризують як прояв правової компетентності. Цікавими в цьому контексті виявилися відповіді цієї групи респондентів на перше питання авторського опитувальника, які описували ситуації, в якій мали

справу саме з правовою компетентністю, пов'язуючи її з власною професійною діяльністю. Вважаємо, що тим самим випробувані проявили інтерес, нахил до професії менеджера як нового типу керівника з управління закладом освіти.

За результатами дослідження нами не виявлено істотних відмінностей між характеристиками рівнів сформованості досліджуваного особистісного утворення в обох групах (див. рис. 3.1 та рис. 3.2), а отже вони є гомогенними.

Рис. 3.1. Рівні сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти експериментальної групи (на початок формувального етапу експерименту)

Рис. 3.2. Рівні сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти контрольної групи (на початок формувального етапу експерименту)

Утім, переважання достатнього та низького рівнів сформованості правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців обумовили необхідність для їх подальшого порівняння шляхом впровадження педагогічних умов у навчально-виховний процес експериментальної групи.

На цьому етапі дослідження використовувалися теоретичний і порівняльний аналіз, систематизація, узагальнення матеріалів, методи научного представлення результатів.

Узагальнені результати експерименту, проведеного на цьому етапі дослідження за допомогою методів інтерв'ювання, усного тестування через онлайн-навчання, підтвердили потребу проведення формувального експерименту, в якому взяли участь 285 магістрантів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, що й створили експериментальну (140 осіб) та контрольну (145 осіб) групи. Зменшення кількості випробовуваних осіб на початок формувального етапу експерименту пояснюємо об'єктивними обставинами (повномасштабна війна Росії проти України змінила напрями професійної діяльності багатьох майбутніх фахівців, в тому числі і в нашому випадку).

3.2. Підсумковий аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Відповідно до мети дослідження та його завдань, теоретичних результатів і даних констатувального експерименту, проведено формувальний експеримент.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту передбачала перевірку ефективності визначених педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури і тривав протягом одного 2022-2023 навчального року.

Експериментальна перевірка визначених педагогічних умов щодо їх впливу на рівень сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти здійснювалася за допомогою визначених нами критеріїв (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праворегулятивного) та їх показниками саме в експериментальній групі, навчально-виховний процес якої постійно коригувався, бо вносилися зміни, передбачені

програмою дослідження. Паралельно з експериментальною групою відбувався навчально-виховний процес і в контрольній групі, але за традиційних умов та відповідно до навчальних програм.

Дослідницька робота на цьому етапі передбачала в процесі дослідження вирішення наступних завдань: дослідити та порівняти результати рівня сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти контрольної та експериментальної груп; залучити викладачів магістратури до участі в проведенні педагогічного експерименту шляхом проведення для них інструктивно-правосвітницької консультації щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правового характеру.

Безпосередньо в експериментальній роботі брали участь майбутні менеджери з управління закладом освіти експериментальної групи, адже саме в експериментальній групі відбувалася реалізація педагогічних умов, за розробленою програмою процесу їхньої реалізації.

Як експерти для узагальнення результатів реалізації педагогічних умов виступили викладачі кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти кафедри права і соціальної роботи, викладачі кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету; викладачі кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського університету імені Володимира Винниченка. Всього залучено було п'ять осіб, які викладають дисципліни з менеджменту освіти або дотичних до них дисциплін чи споріднених або пов'язаних з досліджуваною нами проблемою (див. Довідки).

Особистісна роль автора дослідження на цьому етапі педагогічного експерименту полягала в проведенні індивідуальних бесід з викладачами фахових дисциплін магістратури, співбесід, консультацій стосовно наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правового характеру, а також в проведенні співбесід з керівниками організаційних структур ЗВО, у зборі та обробці експериментальної інформації засобами розроблених

методик, участі в організації та проведенні семінарських та практичних занять через онлайн-навчання, а також під час проходження виробничої (викладацької) практики в якості помічника викладача, як співуправлінця навчально-виховного процесу, здійснюючи при цьому включене спостереження за навчальною діяльністю зазначеної категорії майбутніх фахівців в умовах магістратури.

У цей період також проводилася фіксація змін рівня інформованості правової компетентності зазначеної категорії фахівців експериментальної та контрольної групи за методами тестування, експертної оцінки з боку викладачів, самооцінки зазначеної категорії фахівців, математичної статистики через використання онлайн – комп'ютер та електронну пошту. До речі, цей зв'язок був домінуючим у нашому експерименті. Це пояснюється об'єктивними причинами – насамперед, воєнним станом у нашій державі.

Діагностика кожного із інтегрованих показників правової компетентності здійснювався нами методом експертної оцінки за загальною шкалою:

бал «3» – високий рівень сформованості компонента критерію сформованості виставляли, якщо показник виражений яскраво;

бал «2» – достатній рівень сформованості компонента критерію сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти виставляли, якщо показник може бути зафіксований. Середній (достатній) бал сумарної оцінки прояву показників сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти оцінки служив загальним критерієм сформованості;

бал «1» – низький рівень сформованості компонента критерію сформованості виставляли, якщо прояв показника критерію епізодичний чи відсутній.

У експериментальних групах відбувалася реалізація сукупності зазначених педагогічних умов, а саме: створення освітнього середовища,

сприятливого для вияву рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури; організація інструктивно-правопросвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правового характеру; використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури, а також розробленої авторської методики, яка й окреслює процес реалізації педагогічних умов.

З огляду на вище зазначене, перша педагогічна умова впроваджувалася як освітнє організаційно-структурне середовище, соціум закладу вищої освіти, в структурі якого були реалізовані постійно діючі мотиватори стосовно шляхів реалізації зазначеного педагогічного явища і реалізовувалася через широку роз'яснювальну роботу серед майбутніх менеджерів з управління закладом освіти щодо формування позитивного ставлення до професійно-правової діяльності майбутнього менеджера з управління закладом освіти через онлайн-навчання та організацію самонавчання.

Реалізація другої педагогічної умови передбачає забезпечення засвоєння майбутніми менеджерами з управління закладом освіти знань, які допомагають сприймати майбутню професію менеджера з управління закладом освіти з аксіологічних позицій, тобто знань про сутність професії менеджера з управління закладом освіти, його суть професійної управлінсько-правової діяльності; про завдання, вимоги суспільства до професії менеджера з управління закладом освіти як нового типу керівника для Нової української школи. Зазначене потребувало наповнення навчального матеріалу різних дисциплін правовим змістом, вибір і реалізацію навчальних технологій з метою активізації творчості майбутніх менеджерів з управління закладом освіти у напрямі обраної професії менеджера з управління закладом освіти та включення майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в усі види навчально-виховної діяльності в умовах магістратури. Формування правової

компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти відбувалося через використання інтерактивних форм навчально-виховної діяльності під час як аудиторних занять, так і через онлайн-навчання в аудиторні заняття було включено лекції з елементами бесіди, діалогу дискусії на правову тематику; практичні заняття передбачали організацію ділових ігор, зокрема, створення різних проектів, наприклад, бізнес-план закладу освіти та ін.; самостійна робота здійснювалася через включення майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в активну, творчо-пізнавальну діяльність: написання пошуково-дослідницьких робіт (ІНДЗ) на правову тематику; виконання спеціальних вправ, завдань; розв'язання проблемних ситуацій правового характеру, опрацювання основних державних нормативних документів у галузі освіти, в яких розкривається роль менеджера з управління закладом освіти в сучасному суспільстві; визначаються основні вимоги до його професійної підготовки й формуванні особистісних якостей. З цією метою використовувалися інтерактивні технології і методи навчання, зокрема, портфоліо, групові дискусії, вирішення проблемних задач у правовому напрямі тощо.

Педагогічно доцільним у цьому зв'язку було використання міжпредметних зв'язків.

Такий підхід ідеально реалізувався нами при вивченні дисциплін з менеджменту освіти, зокрема, у межах вивчення дисципліни «Менеджмент в освіті», «Менеджмент управління навчальним закладом», «Основи управлінської взаємодії в інформаційному менеджменті» та базових фахових дисциплін.

З цією метою пропонувалося використовувати індивідуальні творчі завдання (ІНТЗ) різних видів правознавчого характеру. Найчастіше нами пропонувалися форми ІНТЗ, які носили дослідницький правознавчий характер, виконання яких потребували різного рівня інтелектуальної активності майбутніх фахівців з управління закладом освіти, які були здатні

інтегрувати набуті теоретичні знання фундаментальних дисциплін із практичною діяльністю.

Це сприяло, на нашу думку, підвищенню рівня правових та дотичних до них знань; ключових понять дослідження, що складають фундамент сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Цьому підтвердження – результати проведеного фрагмента дослідження, що перевірялися нами за допомогою авторського опитувальника «Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема?» та комплексу тестових завдань з менеджменту освіти, що стосувалися професії менеджера з управління закладом освіти. Інтерес викликали питання, пов'язані із законодавством, правовими нормами, освітою, зокрема, такого типу, як-то:

Які з перелічених трьох ознак втілюють усі потреби та інтереси людини? (Оберіть правильну відповідь).

1. *Захист від насильства;*
2. *Забезпечення їжею;*
3. *Віросповідання, таємниця особистого життя, право бути почутими, право на інформацію тощо.*

Зацікавленість також викликали питання № 41 авторського опитувальника, зокрема:

Як Ви гадаєте: керівник закладу освіти менеджер чи лідер?

Відповіді більшості випробуваних (79,9%) обох груп були несподіваними, але цікавими, носили суб'єктивний характер. Вивчення результатів відповідей опитуваних засвідчили у них наявність високого рівня професійно-правових знань, здобутих шляхом фахової підготовки зазначеної категорії майбутніх фахівців. Адже впродовж формувального експерименту викладачі магістратури фахових дисциплін застосовували різні форми,

методи, засоби правознавчого характеру, які сприяли випробуванню експериментальної групи усвідомити сутність права та механізмів його дії. У цьому контексті доречно підкреслити, що під час проведення занять викладачі послідовно впроваджували розроблені кейси завдань (теми рефератів, завдання для самостійної роботи і виробничої практики, приклади правових ситуацій, списки додаткової літератури для індивідуального опрацювання) з урахуванням визначених компонентів, критеріїв і показників правової компетентності.

Реалізація третьої педагогічної умови реалізовувалася через інтеграцію організаційних структур ЗВО як потужного мотиваційного «поля» для управлінсько-правової діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, заснованого на розробленні та застосуванні в навчальному процесі вищої школи сучасних педагогічних технологій, які сприяють становленню менеджера як особистості, створюють умови для реалізації його творчого потенціалу, професійної самореалізації, а отже забезпечують зазначеним майбутнім фахівцям саморозвитку в цьому напрямі.

Так, рівень сформованості виокремленої професійної якості зазначеної категорії майбутніх фахівців за мотиваційно-ціннісним критерієм діагностувався нами за інтегрованим показником зазначеного критерію (зацікавленість), який діагностувався за допомогою адаптованої методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, авторського опитувальника «Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема?», за допомогою класифікації правових цінностей В. Олійника та безпосереднього спостереження за вибором майбутніми менеджерами з управління закладом освіти правильної мотивації щодо обраної майбутньої професійної діяльності.

Лише для 12,7% з контрольної та 13,1% осіб з експериментальної групи освіченість є визначальною у майбутньому становленні як фахівця. Звідси стає зрозумілим, що більша частина респондентів (55,4% з контрольної та 54,8% з

експериментальної груп) не усвідомлюють взаємозалежність майбутніх життєвих успіхів від якості здобутих професійних знань, які є підґрунтям професійної компетентності та як її складової – правової компетентності.

Для визначення рівня ціннісних професійно-правових орієнтацій майбутніх менеджерів з управління закладом освіти ми взяли за основу класифікацію правових цінностей В. Олійника. Вибір зазначеної класифікації вмотивовуємо тим, що вона в деякій мірі відображає специфіку професії менеджера з управління закладом освіти, його управлінсько-правову діяльність у правовому полі. Випробуванням пропонувалося здійснити для себе вибір важливих правових ціннісних орієнтацій зазначених нижче у класифікації «Правові цінності». Зокрема:

- 1) знання про основні сфери та механізми правового регулювання суспільного життя;
- 2) уміння бачити правові наслідки рішень, які приймаються;
- 3) повага до права і закону;
- 4) повага до прав і свободи особистості;
- 5) рівність людей;
- 6) виконання особистістю своїх функціональних обов'язків у межах правового поля та законності та розпорядчими принципами законності;
- 7) ставлення до права як невід'ємної складової професійної діяльності.

Аналіз відповідей респондентів засвідчив: схильність, зацікавленість до обраної професії менеджера з управління закладом освіти засвідчили 53,1% осіб; наявність громадянської позиції; мотивації до правової поведінки, продемонстрували майже всі випробувані.

Рівень сформованості правових знань, які слугують підґрунтям для рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, діагностувався за когнітивним критерієм, інтегрований показник якого знаннєвість оцінювався нами шляхом узагальнення результатів відповідей зазначеної категорії майбутніх фахівців з

управління закладом освіти на запитання авторського опитувальника «Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема?» (див. Додаток Б).

Рівень сформованості досліджуваного нами наукового утворення за праворегулятивним критерієм діагностувався нами за сукупністю його показників, які характеризують наявність у зазначеної категорії фахівців самостійності. Самостійність при цьому розуміють як інтегрований показник праворегулятивного критерію, який сприяє закріпитися в навичках нормативно-правової поведінки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, стати внутрішнім переконанням, перейти в ціннісні настанови. Тому до рівня сформованості самостійності зазначеної категорії майбутніх фахівців висувуються особливі вимоги: саме самостійність відбиває один із аспектів правомірної поведінки керівника з управління закладом освіти у діловій взаємодії з підлеглими.

Виокремлений інтегрований показник праворегулятивного критерію самостійність діагностувався нами за допомогою модифікованої методики О. Єршова «Дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в діловій взаємодії» шляхом: а) узагальнення результатів індивідуальної бесіди з майбутніми менеджерами з управління закладом освіти; б) узагальнення результатів експрес-тесту.

Для діагностики динаміки сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти стосовно кожного з визначених критеріїв, нами використано таку процедуру збору і узагальнення інформації, яку отримали на результативному етапі педагогічного експерименту, яка включала:

- повторне тестування випробуваних за адаптованими методиками «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, «Правові цінності» В. Олійника;

– повторне тестування за авторським опитувальником; оцінки, надані викладачами магістратури ЗВО.

Проведена діагностика за всіма визначеними критеріями: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, праворегулятивним дозволила перевести якісні результати у числові значення і отримати наступну наукову картину, яка знайшла схематичне відображення у таблиці (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Динаміка рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти за визначеними критеріями та їх інтегрованими показниками

Критерії	Рівні	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ (140 осіб)		КГ (145 осіб)		ЕГ (140 осіб)		КГ (145 осіб)	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Мотиваційно-ціннісний (зацікавленість)	високий	36	25,6	31	21,4	54	38,7	35	24,4
	достатній	65	46,7	62	42,7	68	48,1	66	45,3
	низький	39	27,7	52	35,9	18	13,2	44	30,3
	Всього	140	100	145	100	140	100	145	100
Когнітивний (знаннєвість)	високий	34	24,2	33	22,5	49	35,5	37	25,3
	достатній	65	46,3	60	41,5	70	49,6	63	43,4
	низький	41	29,5	52	36	21	14,9	45	31,3
	Всього	140	100	145	100	140	100	145	100
Праворегулятивний (самостійність)	високий	27	19,1	30	20,3	48	34,5	31	21,2
	достатній	52	37,3	50	34,6	59	42,2	53	36,5
	низький	61	43,6	65	45,1	33	23,3	61	42,3
	Всього	140	100	145	100	140	100	145	100

Динамікою рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти за трьома визначеними нами критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним та праворегулятивним) та інтегрованими показниками до кожного критерію засвідчено якісний приріст показників в експериментальній групі більшим, ніж у контрольній (див. табл. 3.1).

Результати отриманих даних, як вбачається з таблиці 3.2, зафіксовано зменшення в експериментальній групі кількості випробуваних з низьким

рівнем сформованості зазначеної особистісної якості та збільшення випробуваних осіб, які досягли високого рівня її сформованості.

Незначні зміни відбулися й у контрольній групі, однак порівняно з експериментальною групою вони є не суттєвими.

Таблиця 3.2

Динаміка рівнів сформованість правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти
(завершення формульовального етапу)

Група	Рівні					
	Високий		Достатній		Низький	
	чол.	%	чол.	%	чол.	%
Експериментальна (140 осіб)	34	23,9	84	60	22	16,1
Контрольна (145 осіб)	24	16,8	80	55,1	41	28,1

Ми пояснюємо позитивну динаміку сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти у ході формульовального експерименту дієвістю виокремлених педагогічних умов формування правової компетентності зазначеної категорії майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

Порівняльна характеристика експериментальної і контрольної груп за рівнями сформованості правової компетентності згідно з даними формульовального експерименту зафіксовано у таблиці 3.3.

На завершальному формульовального експерименту було проаналізовано динаміку рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти (див. табл. 3.4), що зафіксували якісний приріст показників в експериментальній групі більшим, ніж у контрольній групі.

Таблиця 3.3

**Порівняльна характеристика експериментальної і контрольної груп
(за рівнями сформованості правової компетентності) згідно з даними
формульовального експерименту**

Рівень	Експериментальна група (140 осіб)				Контрольна група (145 осіб)			
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Початок експерименту		Кінець експерименту	
	К-ть, осіб	%	К-ть, осіб	%	К-ть, осіб	%	К-ть, осіб	%
Високий	21	15,1	34	23,9	23	15,8	24	16,8
Достатній	75	52,1	84	60	77	53,1	80	55,1
Низький	46	32,8	22	16,1	45	31,1	41	28,1

Таблиця 3.4

**Динаміка рівнів сформованості правової компетентності майбутніх
менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури
за результатами констатувального та формульовального етапів
експерименту**

Рівень	Експериментальна група (140 осіб)	Д и	Контрольна група (145 осіб)	Д и
--------	--------------------------------------	--------	--------------------------------	--------

	Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент		Намітка	Констатувальний експеримент		Формувальний експеримент		Намітка
	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%	%	к-ть осіб	%	к-ть осіб	%	%
Високий	21	15,1	34	23,9	+8,8	23	15,8	24	16,8	+1,0
Достатній	73	52,1	84	60	+7,9	77	53,1	80	55,1	+2,0
Низький	46	32,8	22	16,1	-16,7	45	31,1	41	28,1	-3,0

Це дозволяє зробити висновок про доцільність впровадження педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

Вірогідність результатів формувального експерименту доведено аналізом кількісних показників сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти на основі χ^2 критерію (коефіцієнта згоди Пірсона).

Накопичення даних відбуваються з використанням порядкової шкали з $L = 3$ градаціями, об'єм вибірки > 50 , був використаний критерій однорідності (критерій Пірсона).

Сформулюємо нульову гіпотезу H_0 : у характеристиках сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти експериментальній та контрольній групах значущі відмінності відсутні.

Альтернативна гіпотеза H_1 : у характеристиках сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти є значущі відмінності, які не можуть бути результатом випадкових обставин.

Емпіричне значення критерію χ^2 обраховується за формулою:

$$\chi_{\text{емп}}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{(\frac{n_1}{N} - \frac{m_1}{M})^2}{n_1 + m_1},$$

де, $\chi_{\text{емп}}^2$ – емпіричне значення;

N – загальна кількість осіб в експериментальній групі ($N = 140$);

M – загальна кількість осіб в контрольній групі ($M = 145$);

n_1 – кількість осіб майбутніх менеджерів з управління закладом освіти експериментальної групи, які досягли певного рівня сформованості правової компетентності;

m_1 – кількість осіб майбутніх менеджерів з управління закладом освіти контрольної групи, які досягли певного рівня сформованості правової компетентності;

L – кількість рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти (у нашому випадку $L = 3$).

Підставимо експериментальні дані з таблиці 3.2 у формулу.

Перед початком експерименту необхідно перевірити, що контрольна та експериментальна групи належать до однієї генеральної сукупності. Для цього обрахуємо $\chi_{\text{емп}}^2$ для контрольної та експериментальної груп та порівняємо його з критичним значенням критерію:

$$\chi_{\text{емп}}^2 = 140 \cdot 145 \cdot [(\frac{21}{140} - \frac{23}{145})^2 / (21 + 23) + (\frac{73}{140} - \frac{77}{145})^2 / (73 + 77) + (\frac{46}{140} - \frac{45}{145})^2 / (46 + 45)]$$

$$\chi_{\text{емп}}^2 = 0,14$$

Критичне значення χ^2 на рівні значимості 0,05, тобто $\chi_{0,05}^2$ для $L = 3$ згідно з таблицями дорівнює 5,99.

Перевіряємо $\chi_{\text{емп}}^2$ з критичним значенням χ^2 :

$$\chi_{\text{емп}}^2 \approx 0,14 < 5,99 = \chi_{0,05}^2$$

Отже, контрольна та експериментальна групи за вихідними даними на початок формувального експерименту є однорідними.

Обрахуємо критерій, $\chi^2_{\text{емп}}$ для перевірки достовірності відмінностей між експериментальною та контрольною групами отриманих на кінець формувального експерименту, підставивши дані таблиці 3.2 у формулу:

$$\chi^2_{\text{емп}} = 140 \cdot 145 \cdot \left[\left(\frac{34}{140} - \frac{24}{145} \right)^2 / (34 + 24) + \left(\frac{84}{140} - \frac{80}{145} \right)^2 / (84 + 80) + \left(\frac{22}{140} - \frac{41}{145} \right)^2 / (22 + 41) \right] = 7,499$$

$$\chi^2_{\text{емп}} \approx 7,5$$

$$\chi^2_{\text{емп}} \approx 7,5 > 5,99 = \chi^2_{0,05}$$

Тобто відкидаємо нульову гіпотезу та приймаємо альтернативну про те, що значні відмінності результатів отриманих в експериментальній і контрольній групах на кінець формувального експерименту відбулися завдяки впровадженню сукупності педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Проведене дослідження надало можливість виробити основні рекомендації щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правознавчого характеру, що знайшли відображення в авторській праці «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою».

Висновки до третього розділу

В цьому розділі окреслено загальну характеристику організації та проведення експериментальної роботи. Відображено результати експериментальної перевірки ефективності сукупності педагогічних умов, які впроваджено у навчально-виховний процес експериментальної групи одночасно з розробленою для їх реалізації організаційно-функціональною моделлю.

Педагогічний експеримент в цілому тривав з 2019 по 2023 рік і включало умовно визначені нами чотири послідовних, взаємопов'язаних етапи: підготовчо-пошуковий, констатувальний, формувальний і результативний. Завдання на кожному з основних етапів організації та проведення дослідження передбачали:

1. На першому (2019-2020 рр.) – підготовчо-пошуковому етапі педагогічного експерименту було визначено проблему дослідження, з'ясовано його мету, гіпотезу, конкретизовано завдання, об'єкт, предмет дослідження. На цьому етапі також опрацьовувалася науково-методична література з метою дослідження сучасного стану розробленості проблеми в педагогічній теорії і практиці. Це дало змогу визначити категоріально-понятійний апарат дослідження, його змістову суть та методи дослідження. На основі вивчення наукових джерел і практичного досвіду з проблеми дослідження було складено програму організації і проведення дослідницької роботи. На цьому етапі також було визначено експериментальну базу дослідження, кількісний склад учасників експериментально-дослідницького педагогічного експерименту. Зокрема, дослідницька робота проводилася на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

2. На другому (2020-2021 рр.) – констатувальному (початковому) етапі педагогічного експерименту визначено насамперед вихідний стан рівнів сформованості правових знань, які слугували підґрунтям щодо визначення рівнів сформованості правової компетентності виокремленої нами групи випробуваних. Загалом, в експериментальній дослідницькій роботі взяло участь 388 осіб магістрантів V-VI курсів денної та заочної форми навчання зазначених освітніх закладів, 27 викладачів ЗВО магістратури, керівники структурних ланок ЗВО та інших освітніх установ. Результати педагогічного експерименту засвідчили переважання низького рівня досліджуваного нами педагогічного явища. Виявлена обставина зумовила визначити, теоретично обґрунтувати сукупність педагогічних умов формування правової компетентності зазначеної категорії фахівців та розробити організаційно-функціональну модель для їх реалізації.

3. На третьому (2021-2022 рр.) – формувальному етапі педагогічного експерименту сфокусовано було увагу на безпосередню дослідницьку роботу з перевірки результатів ефективності впровадження визначених сукупності

педагогічних умов формування вищезгаданої категорії фахівців, та дієвості організаційно-функціональної моделі.

4. На четвертому (2022-2023 рр.) результативному етапі педагогічного експерименту спрямовано увагу на систематизацію, опрацювання й узагальнення отриманих результатів у процесі теоретичного аналізу проблеми дослідження та експериментальних даних дослідницької роботи, сформовано загальні висновки дослідження. На цьому етапі оформлялися результати експериментального дослідження у вигляді програм, статей і тексту дисертації, літературно оформлявся рукопис дисертації, визначалися перспективи подальшого дослідження проблеми.

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези.

Перевірка вірогідності одержаних результатів експериментального дослідження обраховано за критерієм χ^2 чи критерій Пірсона, який виявився найбільш зручним загальним критерієм для перевірки результатів нашого експериментального дослідження.

Таким чином, експериментальна перевірка ефективності визначених сукупності педагогічних умов формування правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти та їх впровадження у процес професійної підготовки зазначеної категорії майбутніх фахівців в умовах магістратури є педагогічно доцільним. Адже сприяли підвищенню якісної професійної підготовки майбутніх менеджерів з управління закладом освіти за рахунок сформованості правової компетентності як складової їх професійної компетентності.

Результати третього розділу дослідження відображено у публікаціях автора (№ № 1 - 5).

Література до третього розділу

1. Бардінова, А. О. & Бардінов, А. В. (2020). Спецкурс «Підготовка майбутнього губернатора-вихователя в системі вищої професійно-педагогічної

освіти» як один із засобів підготовки майбутнього вчителя до діяльності в якості гувернера-вихователя. *Витоки педагогічної майстерності* : наук. журнал Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. Серія: Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 25, 9-14. **DOI:** <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.25.223173>

2. Бардінова, А. О. (2021). Актуалізація управлінського досвіду А. С. Макаренка щодо управління закладом освіти в сучасних умовах. Гуманістичні орієнтири професійного становлення вчителя: макаренківська традиція і місія Нової української школи : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.). «Управлінська майстерність керівника навчального закладу», «Управління проєктами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 11-12 березня 2021 р.) / за ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПП «Астроя», 97-101.

3. Бардінова, А. О. (2022). Правова компетентність як необхідний компонент професійної діяльності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти. Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і здоров'я людини : м-ли VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю (21-22 квітня 2022 р.) / голов. ред. С. В. Синиця ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 33-37.

4. Бардінова, А. О. (2022). Саморегуляція як дійовий інструмент формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXIX КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ), присвячена розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 26-27 травня 2022 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 22-24.

5. Бардінова, А. О. & Тараненко, І. В. (2020). Специфічні особливості виховної діяльності тренера в умовах сьогодення. Фізкультурно-оздоровчі та спортивні технології в освітньому просторі: теорія і практика [колективна монографія] / За заг. ред. О. О. Момот, Ю. В. Зайцевої. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 264-272.

6. Бібік, Н. М., & Ващенко, Л. С., & Локшина, О. І. та ін. (2004). (Ред. О. В. Овчарук). Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К. : «К.І.С.». 112 с.

7. Бухун, І., & Кравченко, Л. (2020). Технологічна компетентність здобувачів вищої освіти як проблема педагогічної науки і практики. *Українська професійна освіта*, 7, 115-122.

8. Ванькович, У. (2004). Український досвід студентського самоврядування: тенденції, проблеми. Студентське самоврядування в Україні. К. : Молодіжна альтернатива, 11-18.

9. Гнізділова, О. А. (2008). Характеристика дефініції «наукова школа». *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. праць. Харків. Вип. 22, 13-23.

10. Гончаренко С. У. (2008). Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 278 с.

11. Гриньова

12. Дубасенюк, О. А., & Вознюк, О. В. (2011). Діагностичний підхід як важлива умова професійної позиції вчителя. Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуваннями специфіки освітньої галузі) : матеріали наук.-практ. семінару. К., 74-81.

13. Кодекс академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2020). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/kodeks-ad-sajt.pdf>

14. Конституція України станом на 28 червня 2015 року : зі змінами. Х. : Право, 2015. 68 с.

15. Кравченко, Л. М., & Жалій, Т. В. (2020). До проблеми академічної доброчесності в науковій діяльності дослідників професійної освіти. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*, 7. 9-13. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17581>

16. Курлянд, З. П. (1993). Методика діагностики і формування професійної усталеності майбутніх учителів. Одеса, 242 с.

17. Ляпіна, Т. (2006). Проблеми і завдання студентського самоврядування. *Освіта України*, 1, 80-81.

18. Нагорна, Н. О. (2021). Формування проектно-технологічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення основ проєктування і моделювання (Дис. канд. наук). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава.

19. Наукові підходи до педагогічних досліджень : монографія (2012). За ред. В. І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А. П., «Апостроф», 348 с.

20. Олійник, В. В. (2008). Формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти (Автореф. дис. ... канд. наук). Класичний приватний університет, Запоріжжя, 20 с.

21. Панасенко, Е. А. (2013). Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943-1991 рр.) : монографія. Донецьк : Держ. підприємство Ордена «Знак пошани» всеукр. держ. багатопрофільне вид-во «Донбас», 756 с.

22. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посіб. (2008). / [укладач О. Е. Жосан]. Кіровоград : Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського. 72 с.

23. Педагогічний експеримент у системі інноваційної освітньої діяльності (2014). / Упоряд. Кошка, О. А., & Красовська, В. Ю. Хмельницький: ХОІППО, 126 с.

24. Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у Полтавському національному педагогічному університеті

імені В. Г. Короленка (2022). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/polozhennya-pro-sistemu-zapobigannya-ta-viyavlennya-akademichnogo-plagiatu-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf>

25. Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах (2002). *Інформаційний вісник вищої освіти*, 7, 98-100.

26. Про авторське право і суміжні права: Закон України. № 2811-ІХ (2022). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20#Text>.

27. Про вищу освіту: Закон України. № 1556-VII (2022). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>

28. Про об'єднання громадян: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. *Голос України*, 70, 18-21.

29. Самборська, О. В. (2015). Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 51, 239-245.

30. Сергієнко, Л. П. (2010). Спортивна метрологія: теорія і практика : підручник. К. : КНТ, 684 с.

31. Товстяк, М. М. (2014). Формування змісту професійної підготовки майбутніх менеджерів освітніх закладів. *Витоки педагогічної майстерності*. 14, 288-292.

32. Туркот, Т. І., & Коновал, О. А. (2018). Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Стереотип. вид. Херсон : Олді-плюс, 466 с.

33. Фесенко, О. С. (2018). Формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у процесі вивчення природничих дисциплін у педагогічному коледжі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Кропивницький, 20 с.

34. Цехмістрова, Г. С. (2003). Основи наукових досліджень : навч. посіб. К. : Слово, 240 с.

35. Чайка, Н. Г. (2013). Базові компоненти поведінки та умінь керівників як основні вимоги до навчально-практичних програм підготовки менеджерів з адміністративної діяльності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 10(269), Ч. IV, 163-170.

36. Чубук, Р. В. (2008). Критерії, показники та рівні професійної компетентності соціальних педагогів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка, 11, 253-263. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2008_11_30

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У відповідності до поставленої мети, визначених завдань і гіпотези науково-педагогічного дослідження, узагальнення результатів наукового пошуку дозволило сформулювати такі висновки:

1. Аналіз наукової літератури та практики з досліджуваної нами проблеми дозволяє стверджувати, що основну увагу дослідників зосереджено на філософському, організаційно-педагогічному, методичному, економічному, соціально-педагогічному аспектах, залишаючи поза увагою правовий аспект досліджуваної проблеми, хоча така увага і простежується в окремих дослідженнях і працях науковців.

Це робить актуальною проблему дослідження.

Внаслідок вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми визначено термінологічно-понятійний апарат досліджуваної проблеми. Уточнено й конкретизовано змістову сутність ключових понять дослідження («менеджер», «менеджмент», «управління», «компетентність», «правова компетентність», «професійна правова компетентність», «педагогічні умови») та дотичних до них («правові знання», «правова освіченість», «правосвідомість», «правова культура», «правові принципи», «правові цінності» та ін.) понять.

На підставі теоретичного узагальнення й системного аналізу різних підходів учених до визначення поняття правової компетентності фахівців, урахувавши специфіку та вимоги до професії менеджера з управління закладом освіти, було конкретизовано, як ключове поняття у нашому дослідженні, термін «формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури». Його ми розглядаємо як інтегрований складник у цілісній системі професійної компетентності зазначеної категорії фахівців, який поєднує в собі загальноправові знання та знання юридичних основ управління й основ науки управління, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та

особистих управлінсько-правових якостей, необхідних для здійснення управління закладом освіти в межах правового поля.

2. Розкрито сутність і зміст структурних компонентів правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом, що містить: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний та регулятивно-діяльнісний компоненти.

3. Розроблено діагностичний інструментарій для вияву рівнів сформованості інтегрованого особистісного утворення, складовими компонентами якого є критерії, їх показники, рівні, різні методи та методики, за допомогою яких здійснювався механізм вияву певного рівня його сформованості.

Конкретизовано критерії, їх показники, що відбивають особистісну готовність майбутнього менеджера з управління закладом освіти до успішної діяльності та рівні сформованості правової компетентності зазначеної категорії фахівців. Зміст кожного критерію розкривається у показниках. Зокрема, критеріями та показниками сформованості правової компетентності у нашому дослідженні виступають: *мотиваційно-ціннісний критерій*, який включає в себе систему соціально-правових цінностей, що мотивують майбутнього менеджера з управління закладом освіти до вибору професії менеджера, формують позитивне ставлення до неї, громадянську позицію, його показники (зацікавленість, інтерес, потреби, наявність мотивації до вибору обраної професії); *когнітивний критерій* передбачає знання основних юридичних понять і термінології, характерними показниками якого є: наявність правових знань, обізнаність із законодавством освітньої галузі, юридичних основ управління та основ науки управління, з інформаційно-правовою термінологією освітньої галузі; *праворегулятивний критерій* виступає як регулятор суспільного життя менеджера згідно до правових норм, вирізняється самостійністю в опануванні майбутнім менеджером управлінсько-правових умінь, навичок їх застосування в практичній

професійній діяльності, активністю, наполегливістю у реалізації власного потенціалу в практичній професійній діяльності, наявністю мотивації до самореалізації в професії; характеризується показниками: наявність правової поведінки, здатність захищати як свої конституційні права, так і порушені права свободи інших людей. Інтегровані показники кожного критерію (зацікавленість, знаннєвість, самостійність) диференціюються нами на високий, достатній та низький рівні їх сформованості.

4. На основі аналізу наукових праць з проблеми дослідження теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено сукупність педагогічних умов, а саме: створення освітнього середовища, сприятливого до вияву рівня сформованості зазначеного експериментального дослідження; організація інструктивно-правопросвітницької роботи з викладачами магістратури щодо наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань правового характеру; використання потенціалу організаційних структур ЗВО у формуванні правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. Задля реалізації педагогічних умов і визначення їх ефективності створено організаційно-функціональну модель, яка сприяє формуванню зазначеного наукового утворення. Розроблена модель зrealізована одночасно з педагогічними умовами в експериментальній групі на формувальному етапі педагогічного експерименту.

Перша педагогічна умова реалізувалася через структурні складові змішаного навчання (онлайн-навчання та самонавчання) освітнього організаційно-структурного середовища ЗВО.

Друга педагогічна умова передбачала реалізацію у процесі інструктивно-правопросвітницької роботи з викладачами магістратури шляхом наповнення зміст фахових дисциплін елементами знань з правової тематики. З цією метою розроблено комплекс методичних матеріалів з технології тестування, «Словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» як потужного засобу

управлінсько-правового зростання майбутніх менеджерів з управління закладом освіти.

Третю педагогічну умову реалізовано через особистісний самовияв магістрантів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, шляхом участі їх в управлінсько-правовій діяльності різних типів організаційних структур ЗВО (студентського самоуправління, соуправління в науково-дослідних лабораторіях; студентських наукових товариствах; навчально-наукових лабораторіях; Короленківському центрі країнознавства; фізкультурно-спортивних об'єднаннях тощо).

У ході експериментальної роботи було з'ясовано, що у своїй сукупності педагогічні умови є фактором удосконалення професійно-правової діяльності зазначеної категорії фахівців до їхньої професійної діяльності в цьому напрямі.

Результати констатувального експерименту (у дослідженні було задіяно 388 осіб) засвідчили переважання низького та достатнього рівнів сформованості досліджуваної якості в експериментальній (ЕГ – 192 особи) та контрольній групах (КГ – 196 осіб), а саме: високий рівень мали 15,1% майбутніх менеджерів ЕГ та 15,8% КГ; достатній рівень діагностовано у 52,1% майбутніх менеджерів ЕГ, 53,1% КГ; низькому – відповідав рівень сформованості правової компетентності 32,8% майбутніх менеджерів ЕГ та 31,1% КГ.

Результати експерименту засвідчили збільшення кількості майбутніх менеджерів з управління закладом освіти з достатнім та високим рівнями сформованості правової компетентності. Підвищення достатнього та високого рівнів сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з управління закладом освіти експериментальної групи досягнуто завдяки обраним критеріям і показникам та під впливом запропонованих експериментальних нововведень.

Визначена значна різниця рівнів сформованості правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти у контрольній та експериментальній групах підтверджено χ^2 (критерієм Пірсона). Це дало змогу стверджувати, що застосування визначених педагогічних умов є ефективним, адже забезпечено істотне підвищення рівня сформованості правової компетентності зазначеної категорії фахівців.

На основі отриманих результатів та виходячи з того, що показником якості професіоналізму майбутніх фахівців з управління закладом освіти, щоб досягти найвищого рівня ефективності професійної діяльності у цьому напрямі, нами визначено сформованість правової компетентності зазначеної категорії фахівців як складової їх професійної компетентності, робимо висновок про те, що реалізація обґрунтованих педагогічних умов ефективно впливає на готовність майбутніх менеджерів з управління закладом освіти до професійно-правового самовдосконалення.

Звідси випливає, що ефективність рівня сформованості виокремленої нами інтегрованої особистісної якості зазначеної категорії майбутніх фахівців підвищиться за умови поетапної реалізації педагогічних умов та організаційно-функціональної моделі, підтверджено.

Проведене дисертаційне дослідження, однак не вичерпує розгляд усіх аспектів цієї науково-педагогічної проблеми. Перспективними напрямками подальшого пошуку шляхів дослідження цього педагогічного феномену набули розвитку зміст, форми та методи позааудиторної навчальної діяльності.

Зважаючи на актуальність досліджуваної проблеми, рекомендовано запровадити у навчально-виховний процес магістратури педагогічних закладів вищої освіти «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» як потужного засобу управлінсько-правового зростання майбутніх фахівців з управління закладом освіти.

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Кафедра педагогічної майстерності та менеджменту
імені І. А. Зязюна

А. О. Бардінова

**КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ,
ПРАВОВИМИ НОРМАМИ, ОСВІТОЮ**

Полтава
Сімон
2021

УДК 34:37(038)

Б 24

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 7 від 20.12.2021 р.)*

Рецензенти:

Кравченко Любов Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри культурології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

Лемешко Олександр Миколайович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Савченко Анатолій Григорович – юрист, адвокат, суддя, голова Октябрського районного суду м. Полтави;

Жалій Тамара Віталіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства, начальник юридичної служби Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Бардінова А. О.

Б 24 Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою : [довідкове видання] / А. О. Бардінова, укладач, за участі М. В. Гриньової. – Полтава : Сімон, 2021. – 169 с.

ISBN 978-617-7803-26-2

У пропонованому словнику зроблена спроба самостійної систематизації матеріалів словникових статей правопросвітницького характеру, в яких акумульовано значний практичний досвід учених, що займалися проблемою розробки юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою та їх практичним застосуванням.

Для менеджерів з управління закладом освіти, вчителів, учнів, студентів, магістрантів, учених, слухачів курсів післядипломної освіти педагогічних працівників, які прагнуть підвищити свій рівень правової компетентності з управління в галузі освіти.

УДК 34:37(038)

ISBN 978-617-7803-26-2

© Бардінова А. О., 2021

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021

© Сімон, 2021

**ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ
ПРО КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ,
ПРАВОВИМИ НОРМАМИ, ОСВІТОЮ**

охоплює:

1. Український алфавіт.
2. Передмову, в якій подаються загальні відомості про створення словника.
3. Корпус словника та його будова.
4. Післямову.
5. Список використаної літератури.
6. Алфавітний покажчик словникових статей.
7. Додатки. Мовою документів.
8. Відомості про видавництво пропонованого словника.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Буква	Назва	Буква	Назва
Аа	[а]	Нн	[ен]
Бб	[бе]	Оо	[о]
Вв	[ве]	Пп	[пе]
Гг	[ге]	Рр	[ер]
Ґґ	[ґе]	Сс	[ес]
Дд	[де]	Тт	[те]
Ее	[е]	Уу	[у]
Єє	[йе]	Фф	[еф]
Жж	[же]	Хх	[ха]
Зз	[зе]	Цц	[це]
Ии	[и]	Чч	[че]
Іі	[і]	Шш	[ша]
Її	[йі]	Щщ	[ща]
Йй	[йот]	Ьь	[м'який знак]
Кк	[ка]	Юю	[йу]
Лл	[ел]	Яя	[йа]
Мм	[ем]		

ПЕРЕДМОВА

Сучасні змінні суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні в умовах ринкової економіки, спричинили необхідність посилення захисту прав і свобод її громадян; призвели до створення нового правового простору, що радикально змінили соціальне значення правових знань, без належного рівня яких неможлива свідома участь особи у суспільному та державному житті. Проблеми суспільства диктують необхідність трансформації освітньої системи в напрямі опанування нею правового простору та її розвитку як правового інструменту й підсистеми громадянського суспільства. А відтак – провідне місце у розв'язанні зазначеної проблеми належить фахівцеві освітньої галузі. При цьому, правова освіченість зазначеної категорії фахівців передбачає більш глибокі знання законодавства в галузі освіти, основ держави і права України. Зокрема, знання про права та обов'язки, про закон і поваги до нього, про писані й неписані (традиційні) принципи й правила поведінки, про право і мораль як важливих компонентів правової культури людини; про феномен права в його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, й освіти; про основні положення академічної доброчесності як сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися всі учасники освітнього процесу.

Додамо до цього й постійний процес законотворчості на державному рівні, який вимагає від фахівців освітньої галузі вміння мислити правовими категоріями; досконалого знання нормативних актів, якими треба вміло керуватися під час професійної діяльності; вміння розуміти вимоги цих нормативних актів, вміння оперувати термінологічним апаратом галузі права, а отже в цілому – володіти правовою компетентністю. У педагогічній науці під правовою компетентністю розуміють здатність людини ефективно вирішувати проблеми, які виникають у житті, правовими засобами.

Правові знання в цьому контексті слугують основою формування умінь і навичок, необхідних для розв'язання практичних завдань правового характеру. Звідси випливає, що правова

компетентність будь-якого громадянина, передбачає знання ним соціальних норм і правил поведінки людей, що встановлюються і санкціонуються державою. Тому правова освіченість кожної особи стає обов'язковим складником її професійної компетентності та життєдіяльності, тим самим потребує підготовки її в цьому напрямі. На жаль, сучасна система правової освіченості кожної особи в державі не виконує в цілому ці завдання.

З метою заповнити інформаційні прогалини знань особистості з тих чи інших питань правознавчого характеру, захистити суспільні цінності й свої конституційні права спроможний, у певній мірі, створений автором «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою».

Науково-теоретичною базою для створення словникових статей слугували вітчизняні й зарубіжні джерела правопросвітницького характеру; практичні дані діяльності законодавчої, виконавчої, судової влади, правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування; а також низка, створених вітчизняними вченими, словників різного типу та спрямування, аналіз яких здійснювався нами з позиції філософсько-правових, юриспруденції, психолого-педагогічних та інших галузей гуманітарних знань. Це сприяло більш глибокому розумінню змістовної суті юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою, зокрема, феномена права в його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі, освітою. В цьому контексті слід зазначити, що, визначаючи змістовну суть феномена права, вбачаємо виділення принаймні трьох підходів до його розуміння. Так, перший підхід пов'язується з уявленням про права та обов'язки людини в їх історичному розвитку. Про це говорять три найстаріших письмових джерел – Кодекс Гаммурабі; Біблія та Коран, в яких прописані основні принципи права та обов'язки людей. Отже, боротьба за реалізацію прав людини сягає давнини. Утім, юридична кодифікація індивідуальних прав має своїх конкретних попередників в особах Магна арта (1215), Англійського білля про права (1689), Французької декларації прав людини (1789), Білля про права США (1791). Незважаючи на обмеженість цих документів, вони сповідували певні

ідеали людських прав, тим самим відіграли важливу роль в історії прав людини, а отже – в історії людства.

Другий підхід характеризується міжнародним визнанням основних принципів прав людини, які з'явилися після викриття «злочинів проти людства» у другій світовій війні. Винищення нацистською Німеччиною більш як шість мільйонів євреїв, політичних в'язнів та інших «неподібних» – циган, гомосексуалістів, непрацездатних, – жакнуло світ. Військові трибунали, проведені того часу в Нюрнберзі та Токіо були лише однією з спроб уникнути цього жаху в майбутньому. Народи чекали гарантій, які б назавжди вберегли світ від посягань на свободу та справедливість. Тому було б дуже важливо визнати, що громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права є універсальними і неподільними та відносилися б до кожної людини в будь-якому куточку світу. Враховуючи це, члени новоствореної на той час Організації Об'єднаних Націй зібралися 1945 року у Сан-Франциско та погодилися працювати для поширення поваги прав людини для всіх. Комісією з прав людини було розроблено комплекс основних положень щодо людських прав. З цією метою 19 грудня 1948 року державами – учасницями ООН – була прийнята Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ), Преамбула якої говорить, що «... визнання гідності та рівних і невід'ємних прав усіх членів людської сім'ї є запорукою свободи, справедливості та миру в світі».

Універсальна Декларація Прав Людини (УДПЛ) інституалізує владу громадянської думки в світі та встановлює універсальні моральні засади, якими оцінюється та формується поведінка держав щодо їхніх власних народів. Творці УДПЛ хотіли надати правам людини сили міжнародного закону. Пізніше, 1966 року, члени ООН підписали два документи: Міжнародний протокол економічних, соціальних прав та Міжнародний протокол громадянських та політичних прав. Разом з УДПЛ вони утворили так званий Міжнародний біль про права.

Інші важливі конвенції були прийняті в розвиток законодавства прав людини, а саме: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965), Конвенція про ліквідацію всіх

форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенції прав дитини (1989) та Декларація прав на розвиток (1989). Силу та вплив цих документів важко переоцінити. Гноблені народи всього світу знайшли в цих документах підтримку у своїй боротьбі проти колоніалізму та силу утвердження свого права на свободу та незалежність.

Третій підхід пов'язаний з уявленням про сучасні міжнародні закони у сфері прав людини, які відображають криваву боротьбу людства за справедливість та людську гідність. Наразі більшість країн мають систему гарантування справедливості в житті їхніх членів. Зростаюча сила громадянського суспільства, десятки тисяч неурядових організацій в усьому світі на міжнародному, регіональних, національних та місцевих рівнях активно здійснюють моніторинг, захист, пошук шляхів повної реалізації людських прав на всіх рівнях суспільства. І хоча кожна група відображує лише один аспект, наприклад, юридичний захист чи навчання людським правам, але всі разом вони посилюють та впроваджують основні принципи, викладені в Універсальній Декларації Прав Людини. Вони стверджують для всіх народів «право бути Людиною», про яке Елеонор Рузвельт сказала: «Де, власне, починаються права людини? В невеличкому місці поруч із домом...» (Елеонор Рузвельт. Велике питання, Нью-Йорк, 1958).

Такий підхід до побудови словникових статей уможливило більш глибоке розуміння й використання механізмів захисту прав людини як системи загальнолюдських цінностей, які гарантуються міжнародними та національними законодавчими актами.

Основні механізми захисту прав людини на національному рівні закріплено в головному документі по захисту прав людини – Конституції України.

Анастасія БАРДІНОВА

ПІСЛЯМОВА

Актуальність і видання пропонованої праці «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою» обґрунтовується важливістю й необхідністю формування у людини правової компетентності, оскільки вона має бути спроможною співвідносити свої дії з чинним законодавством, жити й діяти згідно з його нормами, оцінювати своє життя та життя інших людей з позицій права.

Правова освіта передбачає опрацювання великого обсягу правової інформації, що часто змінюється, а отже, не може зводитися лише до вивчення законодавства, до простої комбінації юридичних відомостей, а має забезпечувати розвиток здатностей уміло й доцільно керуватися відповідними знаннями в сучасному та повсякденному житті; вміння діяти відповідно до вимог права, закону; здатність здійснювати правовий аналіз ситуацій та подій, приймати процесуальні рішення, вирішувати реальні завдання у сфері відносин, урегульованих правом, а також здатностей поєднувати правові знання з внутрішньою позицією особистості.

З огляду на це при визначенні змістової суті словникових статей особлива увага зверталася нами на:

- призначення виокремлених юридичних термінів у суспільстві;
- конституційні засади державного устрою України;
- структуру, функції та форми діяльності законодавчої, виконавчої, судової влади, а також органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів;
- феномен права в його співвідношенні з категоріями волі, свободи, моралі.

Довідкове видання

**КОРОТКИЙ СЛОВНИК
ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ, ПРАВОВИМИ
НОРМАМИ, ОСВІТОЮ**

Укладач **Анастасія Олексіївна Бардінова**,
бакалавр Права – Единбурзький університет (Сполучене Королівство Великої
Британії та Північної Ірландії);
магістр управління та адміністрування і місцевого самоврядування –
Полтавський університет економіки і торгівлі IV рівня акредитації (м. Полтава);
магістр Права – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(м. Полтава);
помічник голови Октябрського районного суду м. Полтави.

Комп'ютерний набір, верстка, макет – Хілінська Т. В.
Загальна редакція – Бардінової А. О.

Мова – українська

Підписано до друку 24.12.2021 р.
Формат: 60x84/16. Друк офсетний.
Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 9,8. Зам. № 10119. Наклад 100 прим.

Видавництво «Сімон»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ПЛІ № 17 від 23.03.2004 р.
36000, м. Полтава, вул. Пушкіна, 42.
simon@simon.com.ua

АВТОРСЬКИЙ ОПИТУВАЛЬНИК

«Ваші уявлення про правову компетентність як поняття взагалі та правову компетентність майбутнього менеджера з управління закладом освіти, зокрема?»

У верхньому правому куті аркуша зазнач свій вік, стать (ж., ч.), факультет, групу, ВНЗ.

Відповідати на питання потрібно послідовно, не правлячи написане і не повертаючись до опрацювання пунктів. Нам цікаве все різноманіття ваших міркувань, цінна кожна ваша думка.

1. Поняття «правова компетентність» має кілька значень. Яке з перелічених нижче його ознак Ви вважаєте найбільш до нього близькими? (Обери одну із пропонованих нижче варіантів відповідей):

1. Правова компетентність – це складне інтегративне особистісне утворення в цілісній структурі особистості педагога, що включає загально-правові й професійно-педагогічні знання, вміння й професійні якості, необхідні для здійснення правового виховання учнів та організації власної професійної діяльності в межах правового поля.

2. Правова компетентність – це полідисциплінарна категорія.

3. Правова компетентність – це важлива складова професійної компетентності вчителя.

2. Спробуйте пояснити, як Ви розумієте це поняття, запропонувавши визначення чи опис ситуації, у якій маємо справу з правовою компетентністю.

3. В чому суть суб'єктивного обов'язку? (Відповідь аргументуйте).

4. Що є більш загальним між правовою нормою та стандартами поведінки людей? (Відповідь обґрунтуйте).

5. Яка трудова діяльність людини охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства? (Відповідь аргументуйте).

6. На яких принципах базується професійно-управлінська етика менеджера з управління закладом освіти? (Відповідь аргументуйте).

7. Які провідні професійно-етичні якості менеджера з управління закладом освіти, без яких неможлива його професійна управлінська діяльність? (Відповідь аргументуйте).

8. Що єднає правову компетентність і академічну доброчесність? (Відповідь аргументуйте).

9. Які характерні ознаки судової влади? (Відповідь аргументуйте).

10. Які юридичні установи належать до правової системи? (Відповідь аргументуйте).

11. Чи відноситься до юридичних установ недержавна організація, адвокатура? (Відповідь аргументуйте).

12. Чи є правова компетентність складовою професійної компетентності менеджерів з управління закладом освіти? (Відповідь аргументуйте).

13. В чому суть академічної доброчесності як поняття? (Відповідь аргументуйте).

14. Які заходи спроможні зреалізувати основні принципи академічної доброчесності в Україні? (Відповідь аргументуйте).

15. Що є мірою морально-духовного розвитку особистості? (Відповідь аргументуйте).

16. Який етичний інструментарій практичного втілення норм поведінки у життя? (Відповідь аргументуйте).

17. Від чого залежить виконання норм поведінки особи в суспільстві? (Відповідь аргументуйте).

18. В чому особливості виконавчої влади? (Відповідь аргументуйте).

19. Завдяки якому чиннику правові компетентності менеджера з управління закладом освіти трансформуються в правові компетентності учнів? (Відповідь аргументуйте).

20. Які із пропонованих нижче варіантів відповідей характеризують ознаки поняття «право»? (Оберіть правильну відповідь).

21. Яким вважається вищий орган у системі виконавчої влади? (Відповідь аргументуйте).

22. До якої влади слід віднести виконавчу та розпорядчу функції? (Відповідь аргументуйте).

23. Що означає поняття «правова система»? (Відповідь аргументуйте).

24. Який чинник лежить в основі взаємовідносин менеджера з управління закладом освіти та працівника, що визначає успіх їхньої спільної діяльності? (Відповідь аргументуйте).

25. Що являє собою правова свідомість? (Відповідь аргументуйте).

26. Яким видом соціальних норм регулювання Ваші стосунки з друзями? (Відповідь аргументуйте).

27. Які засади відображають основні побудови права? (Відповідь аргументуйте).

28. В чому специфіка виконавчої та розпорядчої функцій виконавчої влади? (Відповідь аргументуйте).

29. Які елементи становлять структуру правовідносин? (Відповідь аргументуйте).

30. В чому суть законодавчої влади? (Відповідь аргументуйте).

31. В чому благо держави? (Відповідь аргументуйте).

32. В чому полягає суть права? (Відповідь аргументуйте).

33. В чому суть правовідносин? (Відповідь аргументуйте).

34. Що найбільшою мірою сприяє формуванню правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в

умовах магістратури? (Обери від одного до трьох із запропонованих варіантів відповідей):

35. Який елемент правової системи здійснює правову упорядкованість суспільних відносин і виражає реальний результат функціонування правової системи? (Відповідь аргументуйте).

36. В чому суть суб'єктивного права? (Відповідь аргументуйте).

37. В чому суть, відмінність діяльності поліції та міліції? (Відповідь аргументуйте).

38. Які складові елементи правових явищ поєднує в собі правова культура? (Відповідь аргументуйте).

39. Який стиль мислення менеджера з управління закладом освіти спроможний підвищити рівень його управлінсько-правової культури? (Відповідь аргументуйте).

40. Яким чином твоя професійна діяльність, як майбутнього менеджера з управління закладом освіти, пов'язана з правовою компетентністю?

41. Які з перелічених трьох «за» втілюють усі потреби та інтереси людини? (Оберіть правильну відповідь).

«За» 1: захист від насильна, тортур, життя тощо.

«За» 2: забезпечення їжею, освітою, охорона здоров'я тощо.

«За» 3: залучення: свобода слова, віросповідання, таємниця особистого життя право бути почутими, право на інформацію тощо.

42. Які Ви знаєте Права Людини? Спробуйте пояснити спираючись на основні положення Універсальної Декларації Прав Людини.

43. Чи можна вважати поняття «менеджер» і «керівник» – це одне і теж саме? (Відповідь аргументуйте).

44. Чи можна вважати, що англійське слово «менеджмент» і наше «управління» – це одне і теж саме? (Відповідь аргументуйте).

45. Назвіть і коротко схарактеризуйте Класичні права людини, посилаючись на Універсальну Декларацію Прав Людини.

46. Які Вам відомі фундаментальні соціальні права людини?

Схарактеризуйте одне з них.

47. Як Ви можете потрактувати поняття: «правові знання», «правова освіченість», «правосвідомість», «правова культура»? (Відповідь аргументуйте).

48. Як Ви гадаєте: керівник закладу освіти менеджер чи лідер? (Відповідь аргументуйте).

49. Чи має право на присутність у системі наукових категорій поняття «правова компетентність»? (Відповідь аргументуйте).

50. У чому суть поняття «правова компетентність майбутніх менеджерів з управління закладом освіти» (Відповідь аргументуйте).

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

ОПИТУВАЛЬНИК

«Дослідження ціннісних орієнтацій майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в діловій взаємодії» (модифікація методики О. О. Єршова)

Мета: дослідження типу ціннісних орієнтацій керівника в проблемній (конфліктній) ситуації.

Інструкція для учасників опитування:

Шановний учаснику опитування!

Перед Вами 16 проблемних ситуацій, у яких описано стосунки керівника школи з підлеглими. До кожної ситуації запропоновано чотири варіанти рішень, позначених буквами А, Б, В і Г. Кожне рішення характеризує взаємозв'язок між можливою ціннісною орієнтацією опитуваного та особливостями проблемної ситуації.

Уважно прочитайте зміст запропонованої ситуації, оцініть дії й оберіть той варіант рішення, який є найбільш прийнятним для Вас. Свій вибір фіксуйте в бланку для відповідей. Якщо Ви ніколи не потрапляли в деякі з цих ситуацій, спробуйте уявити, як би Ви вчинили в такому випадку.

1. Ваш безпосередній керівник, без узгодження з Вами, дає термінове завдання підлеглому, який вже задіяний Вами у виконанні іншого відповідального завдання. Ви і Ваш керівник вважаєте свої завдання невідкладними. Які Ваші дії?

А	Не заперечуючи завдання керівника, буду суворо дотримуватися посадової субординації, запропоную підлеглому відкласти виконання поточних справ
Б	Усе залежить від того, наскільки авторитетним для мене є начальник

В	Висловлю підлеглому свою незгоду із завданням керівника, попереджу його, що надалі в подібних ситуаціях буду скасовувати завдання, доручені йому без погодження зі мною
Г	В інтересах справи запропоную підлеглому виконати розпочату роботу

2. Ви одночасно отримали два термінові завдання: від Вашого безпосереднього й Вашого найвищого керівника. Часу для узгодження термінів виконання завдань у Вас немає, необхідно терміново розпочати роботу. Які Ваші дії?

А	У першу чергу почну виконувати завдання того, кого більше поважаю
Б	Спочатку виконаю найважливіше, на мій погляд, завдання
В	Спершу виконаю завдання вищого керівника
Г	Буду виконувати завдання свого безпосереднього керівника

3. З-поміж двома Вашими підлеглими виник конфлікт, який заважає їм успішно працювати. Кожен із них окремо звертався до Вас із проханням, аби Ви розібралися й підтримали його позицію. Оберіть серед запропонованих свій варіант поведінки в цій ситуації.

А	Я маю припинити конфлікт на робочому місці, а вирішувати конфліктну ситуацію – це приватна справа конфліктуючих
Б	Найкраще буде попросити розібратися в конфліктній ситуації представників профспілки
В	Передусім особисто спробую з'ясувати мотиви конфлікту й знайти прийнятний для обох спосіб примирення
Г	З'ясую, хто з членів колективу є авторитетом для конфліктуючих, і спробую через нього вплинути на учасників конфлікту

4. У кінці навчального року в колективі стався непорядний вчинок: порушено трудову дисципліну, внаслідок чого зірвано відповідальний захід. Заступнику директора невідомий винуватець, однак виявити й покарати його треба. Як би Ви вчинили на місці заступника? Оберіть прийнятну для Вас відповідь.

А	З'ясую факти цього інциденту вже після проведення заходу
Б	Винних у вчинкові викличу до свого кабінету, суворо поговорю з кожним віч-на-віч, запропоную назвати винного

В	Повідомлю про те, що сталося, тим членам колективу, кому найбільше довіряю, запропоную їм виявити конкретних винуватців і доповісти
Г	Проведу нараду, привселюдно вимагатиму виявлення винуватців та їх покарання

5. Вам надана можливість обрати собі заступника. Є кілька кандидатур. Кожен претендент вирізняється особливими рисами. На якій із запропонованих кандидатур Ви зупинили б свій вибір?

А	Перший передусім прагне до того, щоб налагодити в колективі доброзичливі товариські стосунки, створити робочу атмосферу взаємної довіри та дружню прихильність, прагне уникати конфліктів
Б	Другий в інтересах справи нерідко схильний іти на загострення стосунків, незважаючи на людей; характеризується загостреним почуттям відповідальності за доручену справу
В	Третій суворо дотримується правил, завжди акуратний у виконанні своїх посадових обов'язків, вимогливий до підлеглих
Г	Четвертий відрізняється наполегливістю, особистою зацікавленістю в роботі, зосереджений на досягненні власної цілі, завжди прагне довести справу до кінця, не надає великого значення можливим ускладненням у стосунках із підлеглими

6. Вам пропонується обрати собі заступника. Можливі кандидати відрізняються описаними нижче особливостями взаємин із вищим керівництвом. На кому б Ви зупинили свій вибір?

А	Перший швидко погоджується із думкою чи розпорядженням керівника, прагне чітко, без заперечень, у визначені терміни виконати будь-яке завдання
Б	Другий може швидко погоджуватися з думкою керівника, зацікавлено й відповідально виконувати будь-які його розпорядження та завдання, але лише в тому разі, якщо керівник – для нього авторитет
В	Третій має великий професійний досвід і знання, гарний спеціаліст, умілий організатор, однак буває сварливим і важким у спілкуванні
Г	Четвертий досвідчений і грамотний спеціаліст, проте завжди прагне до самостійності й незалежності в роботі, не любить, коли йому заважають

7. Якщо Вам випала нагода спілкуватися з підлеглими в неформальній обстановці, наприклад, під час відпочинку, до чого Ви найбільше схильні?

А	Підтримувати розмови, зрозумілі вам за діловими та професійними інтересами
Б	Задавати тон бесіди, уточнювати думку в суперечливих питаннях, відстоювати власний погляд, прагнути за будь-яких обставин переконати інших
В	Поділяти спільну тему розмов, не нав'язувати своєї думки, підтримувати загальні погляди, прагнути не виділятися своєю активністю, а тільки вислуховувати співрозмовника
Г	Не говорити про справи й роботу, стати посередником у спілкуванні, бути невимушеним і уважним до інших

8. Підлеглий вдруге вчасно не виконав Ваше завдання, хоча обіцяв і давав слово, що подібного більше не станеться. Які Ваші Дії?

А	Чекатиму виконання завдання, а потім суворо поговорю з ним наодинці, попередивши востаннє
Б	Не чекаючи виконання завдання, поговорю з ним про причини невиконання; буду вимагати виконання завдання; застосую матеріальне покарання
В	Пораджусь із досвідченим, авторитетним у колективі працівником: як вчинити з порушником? Якщо такого працівника немає, винесу питання про недисциплінованість підлеглого на розгляд колективу
Г	Не очікуючи виконання завдання, передам питання про покарання працівника на розгляд активу колективу. Надалі підвищу вимоги та контроль за його роботою

9. Підлеглий ігнорує Ваші поради та вказівки й робить все на власний розсуд, не звертає уваги на зауваження, відмовляється виправити те, на що Ви йому вказуєте. Які Ваші дії?

А	З'ясую мотиви впертості й, у разі їх безпідставності, застосую звичайні адміністративні міри покарання
Б	В інтересах справи спробую викликати його на відверту розмову, спробую знайти з ним спільну мову, налаштувати на діловий контакт
В	Апелюватиму до активу колективу — нехай звернуть увагу на його неправильну поведінку й застосують засоби громадського впливу

Г	Спробую розібратися в тому, чи не припускаюся я сам помилок у стосунках із цим підлеглим, а потім вирішу, як вчинити
---	--

10. У колективі, де має місце конфлікт між двома угрупованнями вчителів із приводу впровадження інновацій, призначено нового керівника. Яким чином, на Вашу думку, йому краще діяти, щоб нормалізувати психологічний клімат у колективі?

А	Спочатку доцільно встановити діловий контакт із прибічниками нового, не сприймаючи серйозно прибічників старого порядку. З часом наполегливо продовжувати роботу з упровадження інновацій, впливаючи на тих, хто чинить опір, через власний приклад й приклад інших
Б	Потрібно спробувати переконати й схилити на свій бік супротивників інновацій, прибічників попереднього стилю роботи
В	Передусім обрати актив, доручити йому розібратися й визначити засоби нормалізації обстановки в колективі
Г	Вивчити перспективи розвитку колективу та введення інновацій, поставити перед колективом нові перспективні завдання спільної діяльності, спираючись на кращі досягнення й традиції колективу й не вдаючись до протиставлення нового старому

11. У середині навчального року класний керівник 3-го класу серйозно захворів. Ви по можливості забезпечуєте заміну, проте серед батьків учнів назріває невдоволення. Мати одного з учнів погрожує поскаржитися до районного відділу освіти. Як Ви вчините в такій ситуації?

А	Проаналізую, хто з працівників найменше завантажений, видам розпорядження й організую заміну постійним учителем
Б	Запропоную колективу: «Давайте разом подумаємо, як вийти із ситуації, що склалася...»
В	Попрохаю членів активу колективу висловити свої пропозиції, а згодом прийму рішення, попередньо обговоривши його із членами колективу
Г	Викличу до себе досвідченого й надійного працівника та попрохаю його виручити колектив

12. У Вас склалися напружені стосунки з колегою. Припустімо, що причини цього Вам не зовсім відомі, але нормалізувати стосунки необхідно, щоб це не позначалося на роботі. Як Ви вчините?

А	Викличу колегу на відверту розмову, аби з'ясувати справжні причини напруженості в стосунках
Б	Передусім спробую розібратися у власній поведінці стосовно колеги
В	Звернуся до колеги зі словами: «Від наших напружених стосунків страждає справа. Час домовитися, як працювати далі»
Г	Звернуся до інших колег, які знають про наші стосунки й можуть виступити посередниками в їх нормалізації

13. Ви новопризначений керівник колективу, у якому кілька років працювали рядовим співробітником. На 8 год. 15 хв. Ви викликали до свого кабінету вчителя для з'ясування причин його постійних запізнь, але самі несподівано запізнилися на 15 хв. Підлеглий, навпаки, прийшов вчасно й чекає на Вас. Як Ви розпочнете бесіду при зустрічі?

А	Незалежно від власного запізнення одразу ж вимагатиму пояснення про запізнення на роботу з його боку
Б	Вибачусь перед підлеглим і розпочну бесіду
В	Привітаюся, поясню причини власного запізнення й запитаю: «Як Ви вважаєте, чого можна очікувати від керівника, який так само часто запізнюється, як і Ви?»
Г	Турбуючись про інтереси справи, скакую бесіду й перенесу її на інший час

14. Ви керівник колективу. Одного разу Ви стали учасником дискусії декількох керівників про те, як краще поводитися з підлеглими. Одна з точок зору Вам сподобалася найбільше. Яка саме?

А	Перша: «Щоб підлеглий добре працював, потрібно застосовувати до нього індивідуальний підхід, враховуючи особливості його особистості»
Б	Друга: «Усе це дрібниці. Головне в оцінюванні людей — це їхні ділові якості, старанність. Кожен має робити те, за що відповідає»
В	Третя: «Я вважаю, що успіху в керівництві можна досягти лише в тому разі, якщо підлеглі довіряють своєму керівнику, поважають його»
Г	Четверта: «Це правильно, але найкращими стимулами в роботі є чіткий наказ, пристойна заробітна платня, заслужена премія»

15. Ви працюєте керівником уже другий рік. Молодий учитель звертається до Вас із проханням відпустити його з роботи за власний рахунок у зв'язку з весіллям.

– Чому на чотири дні? – запитуєте Ви.

– Коли одружувався Іванов, Ви йому підписали дозвіл на чотири дні, – незворушливо відповідає той і подає заяву.

Ви підписуєте заяву на три дні, згідно з діючим положенням. Однак підлеглий виходить на роботу через чотири дні. Яка Ваша реакція?

А	Повідомлю про порушення дисципліни вищому керівнику, нехай вирішує він
Б	Запропоную підлеглому відпрацювати четвертий день у вихідний
В	Зважаючи на винятковість випадку (адже люди одружуються нечасто), обмежусь публічним зауваженням
Г	Візьму відповідальність за його прогул на себе. Просто скажу: «Так не варто було робити». Поздоровлю, побажаю щастя

16. Згідно з планом контролю за навчально-виховним процесом сьогодні заступник директора школи має відвідувати урок вчителя. На шляху до кабінету (за одну хвилину до дзвінка) він побачив, що учні 5-А класу ще чекають у коридорі свою вчительку: двері до класу зачинені, два інших учителя продовжують розмову в коридорі. Пролунав дзвоник. Яка Ваша реакція на побачене?

А	Розпочну урок у 5-А класі
Б	Після закінчення уроків викличу їх по черзі до себе в кабінет на розмову
В	Спочатку поцікавлюся, про що йде розмова. З'ясую, чи немає в них претензій до адміністрації. Після цього зауважу, що урок уже розпочався
Г	Поцікавлюся, що заважає їм вчасно розпочинати урок. Візьму винуватців на замітку

Обробка та інтерпретація результатів дослідження

Відповідно до ключа визначається тип ціннісної орієнтації в проблемній ситуації. Обраний варіант рішення оцінюється в 1 бал. Загальна сума балів за кожною із чотирьох позицій визначає домінуючий тип ціннісної орієнтації в

проблемній ситуації.

Д	<i>Орієнтація на інтереси справи</i> характеризує ваш рівень компетентності, здібності до самостійного прийняття рішень, вашу особистісну продуктивність
П	<i>Орієнтація на ставлення до людей</i> характеризує вашу демократичну гуманну спрямованість, уміння делегувати повноваження, залучаючи членів колективу до процесу прийняття рішень
С	<i>Орієнтація на себе</i> характеризує ваше прагнення реалізувати себе на керівній посаді, бажання досягти особистих цілей, прагнення до самостійності й незалежності
О	<i>Орієнтація на офіційну субординацію</i> характеризує ваше прагнення дотримуватися зовнішнього виявлення діяльності керівника, здаватися керівником, дотримуватися значної дистанції в спілкуванні з підлеглими, зберігаючи авторитет за будь-яких обставин

Ключ до тесту

№ з/п	Тип ціннісної орієнтації			
	Д	П	С	О
1	Г	Б	В	А
2	Б	А	Г	В
3	А	Г	В	Б
4	А	В	Б	Г
5	Б	А	Г	В
6	В	Б	Г	А
7	А	Г	Б	В
8	А	В	Б	Г
9	Б	В	Г	А
10	Г	Б	А	В
11	А	Б	В	Г
12	В	Г	Б	А
13	Г	Б	В	А
14	Б	А	В	Г
15	Б	В	Г	А
16	А	Б	В	Г

ДЯКУЄМО ЗА СПІВПРАЦЮ!

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча

Система ціннісних орієнтацій виділяє змістовну сторону спрямованості особистості та утворює основу її відносин до оточуючого світу, до інших людей, до себе, являється основою світогляду та ядром мотивації життєвої активності, основою життєвої концепції та «філософії життя». Методика вивчення зміни ціннісних орієнтацій М. Рокіча, заснована на прямому аранжуванні списку цінностей. М. Рокіч виділив 2 класи цінностей:

– Термінальні – твердження про те, що якась кінцева ціль індивідуального існування варта того, аби до неї прагнути.

– Інструментальні – твердження про те, що якийсь образ дій або якість особистості є кращими для неї у будь-якій ситуації.

Це розподілення належить до традиційного розділення на цінності-цілі та цінності-засоби. Респонденту пропонується два списки цінностей (по 18 у кожному) на аркушах в алфавітному порядку, або на картках. У списках студент присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку за ступенем значення цінностей для себе. Остання форма опитування (картками) дає більш надійні результати. Спочатку пропонується набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція. Кожна цінність виписана на окремій картці. Необхідно вивчити картки та вибрати ту, яка є найбільш значущою. Потім треба помістити її на перше місце. Далі обирається друга за значимістю цінність і розташовується за першою. Теж саме треба зробити з наступними картками. Найменш важлива цінність залишиться останньою і буде на 18-му місці.

Список А (термінальні цінності):

- людське життя (повнота та емоційна насиченість життя);
- здоров'я (фізичне та психічне)

- справедливість;
- цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві);
- любов (духовна та фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- наявність хороших та вірних друзів;
- суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, співробітників);
- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення);
- розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність в судженнях та вчинках);
- щасливе сімейне життя;
- щастя інших (добробут, розвиток та вдосконалення інших людей, всього народу, людства);
- істина;
- впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- акуратність, вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
- вихованість (гарні манери);
- високі запити (високі вимоги до життя та високі домагання);
- життєрадісність (почуття гумору);

- ретельність (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків у собі та інших;
- освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (відчуття обов'язку, вміння тримати своє слово);
- раціоналізм (уміння розсудливо і логічно мислити, приймати обдумані та раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- впевненість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів;
- тверда воля (уміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів та думок інших, вміння прощати іншим їх помилки, хибні думки);
- широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, обряди, звичаї, звички);
- чесність (правдивість, щирість);
- конкурентність (ефективність у справах, продуктивність в роботі);
- чуйність (турботливість).

Бізнес-план закладу освіти
(авторський варіант)
(орієнтовний)

Розділ I. Освітні послуги закладу освіти

1. Характеристика освітніх послуг закладу освіти:

1.1. З'ясувати, переваги закладу освіти у відповідності до інших.

1.2. Виокремити потреби, які і чий буде задовольняти саме цей заклад освіти.

1.3. Визначити, якими навчальними програмами (державними чи авторськими, чи тими та іншими) буде захищений навчально-виховний процес закладу освіти.

2. Оцінка вартості тих затрат, що потребуватиме заклад освіти, надаючи основні та інші освітні послуги.

Розділ II. Ємність майбутнього «інтелектуального ринку» закладу освіти

1. Визначення «інтелектуального потенціалу» закладу освіти.

2.1. Виявлення готовності купити інтелектуальний потенціал закладу освіти (хто, чому, скільки і коли готовий купити цей інтелектуальний потенціал закладу освіти).

2. Спроможність застосування отриманих знань в закладі освіти на практиці.

Розділ III. Освітні послуги закладів освіти аналогічного спрямування

3. Характеристика освітніх послуг закладів освіти аналогічного спрямування.

3.1. Ефективність існування закладів освіти: завдяки чому (дизайну, рекламні, рівню отриманих знань тощо) або кому (вмілому

виконанню функцій управлінської діяльності керівником закладу освіти та іншими суб'єктами закладу освіти).

3.2. Конкурентна спроможність того чи іншого закладу освіти.

3.2.1. Впровадження яких нових педагогічних технологій зумовлює конкурентоспроможність закладу освіти.

Розділ IV. Імідж закладу освіти

1. Інформація про заклад освіти (де, коли і ким розміщується інформація про заклад освіти)

4.1. Організація реклами закладу освіти (ким і як?).

4.2. Реклама освітніх послуг того чи іншого закладу освіти

4.3. Критерії оцінювання діяльності закладу освіти.

Розділ V. Розвиток освітнього закладу

1. Нормативно-правові документи, які забезпечують існування та перспективу розвитку закладу освіти.

5.1. Статут. Ліцензія. Положення.

5.2. Інноваційні підходи до організаційно-правових форм управління закладом освіти. Впровадження НОП.

5.3. Державно-громадське управління закладом освіти.

5.4. Внутрішньошкільний менеджмент та його роль у розвитку закладу освіти. (Назвати основні функції внутрішньошкільного управління: аналіз інформації, планування, організація, контроль і загальна для всіх функцій – функція прийняття рішень. Визначити завдання кожної функції; види планів роботи школи (перспективні, річні, оперативні, тимчасові, плани методичних об'єднань вчителів та інші).

Розділ VI. Організаційно функціональна схема закладу освіти

1. Кадровий склад закладу освіти.

- 6.1. Визначити, які фахівці потрібні закладу освіти (профіль, досвід, освіта тощо).
- 6.2. З'ясувати, на яких умовах працюватиме кожен із запрошених на роботу до закладу освіти (постійна робота чи за сумісництвом, за контрактом чи на договірній основі).
- 6.3. Ознайомити з функціональними обов'язками кожного, хто працюватиме в закладі освіти тобто чітко визначити: хто і чим буде займатись.
- 6.4. Виокремити координуючі й контролюючі органи управління закладом освіти в системі освіти (хто безпосередньо здійснює управління закладом освіти, який вищий орган громадського самоврядування в ньому; який постійно діючий дорадчий колегіальний орган, хто голова його тощо).

Розділ VII. Фінансовий план розвитку закладу освіти

7.1. Законодавча база фінансово-господарської діяльності закладу освіти.

7.2. Фінансові документи плану (таблиця доходів і витрат на «освітню продукцію»; баланс витрат і надходжень; графік прогнозу обсягу реалізації «освітньої продукції»; графік досягнення беззбитковості та ін.).

7.3. Оцінка можливих витрат закладу освіти впровадження того чи іншого інноваційного освітнього проєкту, педагогічної технології тощо) та його динаміку на перспективу.

Розділ VIII. Програма страхування закладу освіти

8.1. Інформація про різні ризики (що спроможне привести до припинення діяльності освітньої установи).

8.2. Засоби профілактики ризиків.

8.3. Шляхи запобігання ризикам.

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ПОЛОЖЕННЯ
про студентське самоврядування
у Полтавському національному педагогічному
університеті імені В. Г. Короленка

СХВАЛЕНО
загальними зборами (конференцією)
студентів ПНПУ імені В. Г. Короленка
(протокол №1 від 21.09.2022 року)

Голова засідання Віталіна САГАЙДАК

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Положення про студентське самоврядування у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (далі – Положення) встановлює правові та організаційні засади функціонування студентського самоврядування Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (далі – Університет) та визначає право і можливість здобувачів вищої освіти (далі – студентів) вирішувати питання їхнього навчання та побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні університетом.

1.2. Органи студентського самоврядування створюються на добровільних виборних засадах за ініціативою студентів і є складовою громадського самоврядування Університету.

1.3. Органи студентського самоврядування здійснюють свою діяльність в інтересах всього студентства Університету.

1.4. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Статутом Університету, Колективним договором та іншими нормативними актами, що регламентують діяльність студентського самоврядування у закладах вищої освіти України, а також актами студентського самоврядування Університету, цим Положенням.

1.5. Метою діяльності студентського самоврядування є створення умов для самореалізації особистості студентів Університету і формування у них організаторських навичок, лідерських якостей, відповідальності за результат своєї праці тощо. Діяльність студентського самоврядування спрямована на забезпечення виховання духовності та культури студентів Університету, зростання у них соціальної активності.

1.6. Основні завдання студентського самоврядування:

- захист прав та інтересів студентів, які навчаються в Університеті;
- участь у проведенні освітньої роботи в університеті та його структурних підрозділів;
  - сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
  - сприяння формуванню у студентів моральних та етичних норм;
  - виховання патріотизму;
  - пропаганда здорового способу життя, безпечної поведінки, запобігання вчиненню студентами правопорушень;
  - сприяння поліпшенню умов проживання й відпочинку студентів;
  - співробітництво з органами студентського самоврядування інших закладів вищої освіти, молодіжними громадськими організаціями тощо;
  - сприяння працевлаштуванню випускників та залученню студентів до вторинної зайнятості у вільний від навчання час;

- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами, сприяння участі студентів у міжнародних, загальноукраїнських, міжрегіональних, регіональних та інших студентських конкурсах, конференціях, олімпіадах, тощо;
- сприяння участі студентів у реалізації державної молодіжної політики;
- сприяння забезпеченню інформаційної, правової, психологічної, фінансової, юридичної та іншої допомоги студентам відповідними службами, органами, організаціями тощо;
- представництво в колегіальних, представницьких, робочих, дорадчих органах університету та його структурних підрозділах;
- співпраця з наставниками (кураторами) академічних груп, комендантами гуртожитків, завідуючими кафедр та інших структурних підрозділів, первинною профспілковою організацією, адміністрацією закладу вищої освіти.

1.1. Структура органів студентського самоврядування.

1.1.1. Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, Студентського містечка, Університету. Студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності.

1.1.2. Вищим представницьким органом студентського самоврядування Університету є загальні збори (конференція) студентів Університету. Вищим представницьким органом студентського самоврядування структурного підрозділу Університету є загальні збори (конференція) студентів факультету Університету.

1.1.3. Представницько-виконавчим органом студентського самоврядування є Студентська рада Університету. Виконавчим органом факультету є студентська рада відповідного факультету.

1.1.4. Органи студентського самоврядування всіх рівнів є виборними.

1.1.5. Органи студентського самоврядування всіх рівнів є підзвітними загальним зборам (конференції) студентів відповідного рівня та Конференції студентів Університету.

1.1.6. Засідання колегіальних органів студентського самоврядування Університету є правомочними за умови участі в них більше 1/2 від їхнього кількісного складу. Рішення приймаються простою більшістю голосів (50% + 1) якщо інше не передбачене цим Положенням.

1.2. Права та обов'язки членів органів студентського самоврядування.

1.2.1. Члени органів студентського самоврядування мають право:

- 1) брати участь у веденні справ органів студентського самоврядування в порядку, визначеному цим Положенням;
- 2) вносити пропозиції щодо покращення діяльності органів студентського самоврядування;

- 3) делегувати представників органів студентського самоврядування до вченої ради Університету, органів громадського самоврядування закладу вищої освіти;
  - 4) ставити питання про внесення змін до Положення про студентське самоврядування або про тлумачення окремих пунктів останнього;
  - 5) брати участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;
  - 6) брати участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти в Університеті;
  - 7) делегувати своїх представників до робочих та консультативно-дорадчих органів;
  - 8) вносити пропозиції щодо розвитку матеріальної бази Університету, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів;
  - 9) брати участь в управлінні закладом вищої освіти у порядку, встановленому законодавством і статутом закладу вищої освіти;
  - 10) проводити організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;
  - 11) захищати права та інтереси студентів, які навчаються у закладі вищої освіти;
  - 12) приймати акти, що регламентують їх організацію та діяльність;
  - 13) брати участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів;
  - 14) розпоряджатися коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування;
  - 15) вносити пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм;
  - 16) оголошувати акції протесту;
  - 17) інші права, передбачені цим Положенням та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.
- 1.2.2. Члени органів студентського самоврядування зобов'язані:
- 1) захищати права та інтереси студентів;
  - 2) належним чином представляти інтереси студентів у відносинах з Університетом;
  - 3) виконувати завдання, що покладені на відповідний орган студентського самоврядування цим Положенням і рішенням загальних зборів (конференції) студентів Університету;
  - 4) дотримуватися вимог законодавства та цього Положення;
  - 5) виконувати рішення і доручення органів студентського самоврядування Університету;

- б) Здійснювати контроль за дотримання прав студентів в Університеті, порушувати клопотання перед адміністрацією Університету щодо їх забезпечення.

1.2.3. Голови загальноуніверситетських органів студентського самоврядування та їхні перші заступники і секретарі можуть перебувати на посаді не більше ніж два строки поспіль. Рішення щодо можливості перебування на посадах голів органів студентського самоврядування та їхніх перших заступників і секретарів факультетів Університету приймаються Конференцією (зборами) студентів або дільничною виборчою комісією відповідного структурного підрозділу.

1.2.4. Представницькі, виконавчі та контрольно-ревізійні органи студентського самоврядування обираються строком на один рік.

1.2.5. Один і той самий студент не має права одночасно обіймати посади в органах студентського самоврядування на рівні факультету й Університету.

1.2.6. За погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються рішення про:

- 1) відрахування студентів з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;
- 2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
- 3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
- 4) призначення заступника декана факультету, заступника керівника закладу вищої освіти;
- 5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;
- 6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються;
- 7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

1.3. Фінансова основа та матеріально-технічне забезпечення студентського самоврядування.

1.3.1. Фінансовою основою студентського самоврядування є:

- 1) кошти, визначені Вченою радою Університету в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих Університетом від основної діяльності;
- 2) добровільні членські внески студентів, які можуть встановлюватись Конференцією (зборами) студентів Університету. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка

прожиткового мінімуму, встановленого законодавством України.

1.3.2. Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів.

1.3.3. Не рідше, ніж раз на рік органи студентського самоврядування публічно звітують перед Конференцією (зборами) студентів відповідного рівня щодо використання коштів.

1.3.4. Адміністрація Університету та адміністрації структурних підрозділів Університету мають всебічно сприяти створенню належних умов для діяльності органів студентського самоврядування (шляхом надання приміщення, меблів, оргтехніки, забезпечення телефонним зв'язком, постійним доступом до мережі Інтернет, відведення місць для встановлення інформаційних стендів тощо).

1.4. Інформаційне забезпечення студентського самоврядування.

1.4.1. У цілях діяльності студентського самоврядування функціонують офіційні веб-сторінки та електронна пошта студентського самоврядування Університету, перелік яких в обов'язковому порядку визначається окремим рішенням Голови Студентської ради Університету.

1.4.2. Обов'язковому опублікуванню на офіційних веб-сторінках студентського самоврядування підлягають:

- 1) оголошення про скликання органів студентського самоврядування;
- 2) оголошення та супровідна інформація щодо проведення виборів до органів студентського самоврядування;
- 3) оголошення та супровідна інформація щодо проведення виборів делегатів від студентства для участі у громадському самоврядуванні Університету;
- 4) керівний склад органів студентського самоврядування Університету, структурних підрозділів Університету, гуртожитків та Студентського містечка;
- 5) звіти про діяльність органів студентського самоврядування;
- 6) звіти про використання коштів органами студентського самоврядування;
- 7) установчі акти органів студентського самоврядування, включно з цим Положенням.

1.4.3. Проекти установчих актів органів студентського самоврядування підлягають публікації не менш ніж за 10 днів до дати їх прийняття, разом з контактними даними для надсилання зауважень та пропозицій студентами.

1.5. Взаємодія органів студентського самоврядування з адміністрацією Університету та факультетів Університету.

1.5.1. Адміністрація Університету та факультетів Університету не мають права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування.

1.5.2. Адміністрація Університету та факультетів зобов'язана:

- 1) інформувати органи студентського самоврядування про рішення, які

стосуються прав та обов'язків студентів Університету;

- 2) проводити спільні засідання та консультації з представниками студентського самоврядування відповідного рівня щодо прийняття рішень та актів, які стосуються прав, обов'язків та законних інтересів студентів Університету;
- 3) інформувати про прийняті рішення та акти, які прямо стосуються прав, обов'язків та законних інтересів студентів Університету;
- 4) надавати інформаційну, правову, фінансову, матеріальну та інші види підтримки для розвитку студентського самоврядування в Університеті.

1.5.3. За погодженням з органом студентського самоврядування Університету, приймаються рішення:

- 1) відрахування студентів з Університету та їхнє поновлення на навчання;
- 2) переведення осіб, які навчаються в Університеті за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
- 3) переведення осіб, які навчаються в Університеті за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
- 4) призначення заступника декана факультету, заступника керівника (проректора) вищого навчального закладу;
- 5) поселення осіб, які навчаються в Університеті, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;
- 6) затвердження Правил внутрішнього розпорядку університету в частині, що стосується осіб, які навчаються.

1.5.4. Органи та посадові особи студентського самоврядування мають право здійснювати громадський контроль використання коштів Університетом.

Розділ 2. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА РІВНІ УНІВЕРСИТЕТУ

2.1. Загальні збори (конференція) студентів Університету.

2.1.1. Загальні збори (конференція) студентів Університету складається зі студентів – делегатів факультетів Університету. Від одного факультету Університету обираються делегати із числа студентів цього підрозділу за квотним принципом.

2.1.2. Загальні збори (конференція) студентів Університету:

- 1) ухвалює Положення про студентське самоврядування Університету, зміни та доповнення до нього;
- 2) приймає внутрішні документи, які визначають засади діяльності органів студентського самоврядування на рівні Університету;
- 3) визначає структуру та повноваження органів студентського самоврядування, тимчасових комісій, а також порядок проведення прямих таємних виборів органів студентського самоврядування;

- 4) здійснює контроль за роботою виконавчих органів студентського самоврядування Університету;
- 5) заслуховує звіт представницьких, виконавчих і контрольньо-ревізійних органів студентського самоврядування Університету про виконану роботу і приймає рішення щодо їх діяльності не менше одного разу на рік;
- 6) затверджує процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, підтримки студентських ініціатив на конкурсних засадах;
- 7) затверджує річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносить до нього зміни та доповнення, заслуховує звіт про його виконання;
- 8) розглядає найважливіші питання життєдіяльності студентів, окреслені основними завданнями органів студентського самоврядування;
- 9) здійснює інші повноваження відповідно до завдань, визначених законодавством, Статутом Університету та цим Положенням;
- 10) оголошує акції протесту.

2.1.3. Загальні збори (конференція) студентів Університету скликається Головою Студентської ради Університету не рідше одного разу на рік. Про скликання загальних зборів (конференції) повідомляється не пізніше, ніж за десять днів до її проведення. Про скликання позачергового засідання загальних зборів (конференція) студентів Університету може повідомлятися у строк менше ніж за десять днів до її проведення за рішенням Студентської ради Університету.

2.1.4. Позачергове засідання Конференції (зборів) студентів Університету може скликатися:

- 1) за рішенням Студентської ради Університету;
- 2) за рішенням Голови Студентської ради Університету для розгляду і прийняття рішень з невідкладних питань;
- 3) на вимогу студентів, яка засвідчена підписами не менш як 5 відсотків студентів Університету;
- 4) в інших випадках, передбачених цим Положенням.

2.1.5. Керує роботою загальних зборів (конференції) студентів Університету Головуючий студентів та її секретар, який веде протокол. Головуючий та секретар обираються на першому засіданні простою більшістю голосів від кількості присутніх делегатів. До обрання Головуючого Конференцією та її секретаря їх обов'язки виконують Голова Студентської ради Університету та секретар Студентської ради Університету відповідно.

2.1.6. Делегати мають право:

- 1) входити до складу тимчасових комісій;
- 2) вносити пропозиції щодо порядку денного засідань Конференції

- студентів та Студентської ради Університету і відповідних рівнів;
- 3) розробляти звернення та звертатись по роз'ясненню до адміністрації Університету, адміністрацій факультетів, директора студентського містечка Університету тощо.

2.1.7. Делегати зобов'язані:

- 1) брати участь в засіданнях загальних зборів (конференції) студентів Університету;
- 2) здійснювати контроль за дотриманням прав студентів в Університеті;
- 3) повідомляти органи студентського самоврядування Університету, факультету, Ревізійну комісію та Конференцію студентів Університету щодо виявлених фактів корупції в Університеті;
- 4) доносити до відома органів студентського самоврядування звернення та пропозиції студентів щодо навчально-освітнього процесу, якості освіти, побутових, санітарно-гігієнічних умов, харчування тощо.

2.1.8. До виключної компетенції загальних зборів (конференції) студентів Університету відноситься:

- 1) оголошення резолюції недовіри органам і членам органів студентського самоврядування Університету;
- 2) затвердження Положення про студентське самоврядування Університету, внесення до нього змін та доповнень.

2.1.9. Рішення загальних зборів (конференції) студентів Університету є обов'язковим для виконання всіма студентами та органами студентського самоврядування Університету, а також мають бути дотримані Адміністрацією Університету та іншими посадовими особами Університету.

2.2. Студентська рада Університету.

2.2.1. Студентська рада Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка є представницько-виконавчим органом студентського самоврядування і представляє інтереси всіх студентів Університету. Студентська рада Університету має двоступеневу систему і складається з Асамблеї та Президії.

2.2.2. Асамблея Студентської ради Університету – вищий представницько-виконавчий орган студентського самоврядування, який складається з представників органів студентського самоврядування структурних підрозділів університету (далі – ОСС) у кількості 7 осіб від кожного, а також членів Президії Студентської ради Університету. Асамблея має вищу юридичну силу в структурі виконавчих органів студентського самоврядування, що надає їй право консульгувати, визначати характер, зміст, напрямки і план роботи Президії Студентської ради Університету.

2.2.3. Студентську раду Університету очолює Голова, який обирається студентами Університету шляхом прямих таємних виборів терміном на

один рік.

2.2.4. Президія Студентської ради Університету (далі — СРУ) складається з Голови Студентської ради Університету (далі — Голови СРУ), Першого заступника Голови СРУ, заступників Голови СРУ, секретаря СРУ, Голів студентських рад (або інших ОСС) структурних підрозділів Університету, Голів секторів СРУ. До Студентської ради Університету за посадою входить Голова Студентської ради Студмістечка Університету на правах заступника Голови СРУ з соціально-побутових питань.

2.2.5. Сектори Студентської ради Університету є допоміжними виконавчими органами, які сприяють здійсненню студентського самоврядування в Університеті. Голови секторів призначаються та звільняються Головою СРУ із затвердженням Асамблеєю Студентської ради університету.

2.2.6. Студентська рада Університету:

- 1) організовує роботу виконавчих органів студентського самоврядування Університету відповідно до основних завдань діяльності органів студентського самоврядування Університету;
- 2) координує планування роботи та перспективного розвитку виконавчих органів студентського самоврядування Університету;
- 3) надає методичну допомогу ОСС нижчого рівня з метою забезпечення реалізації цього Положення та інших актів органів студентського самоврядування;
- 4) скликає загальні збори (конференцію) студентів Університету;
- 5) виносить на її розгляд питання, що вимагають її розгляду;
- 6) здійснює контроль за виконанням її рішень;
- 7) здійснює контроль за ходом виборів виконавчих органів студентського самоврядування всіх рівнів;
- 8) здійснює контроль за діяльністю виконавчих органів студентського самоврядування всіх рівнів;
- 9) вносить пропозиції для адміністрації Університету щодо організації освітнього процесу, забезпечення соціально-побутових, оздоровчих і культурних потреб студентів;
- 10) вносить пропозиції для адміністрації Університету щодо матеріального та морального заохочення студентів, які досягли успіхів у навчанні, науковій роботі, громадській діяльності, роботі органів студентського самоврядування тощо;
- 11) вносить пропозиції для адміністрації Університету щодо покращення умов навчання та побуту студентів;
- 12) забезпечує інформування студентів Університету з питань, що стосуються їх прав, обов'язків та інтересів;
- 13) приймає або відхиляє проект рішення про початок акції протесту поданий Головою СРУ.
- 14) здійснює інші повноваження відповідно до завдань, визначених

законодавством, Статутом Університету та цим Положенням.

2.2.7. Студентська рада Університету скликається на чергові та позачергові засідання. Асамблея скликається не рідше, аніж один раз на місяць упродовж навчального семестру, Президія – двічі.

2.2.8. На засіданнях СРУ право голосу мають Голова СРУ, Перший заступник Голови СРУ, заступники Голови СРУ, секретар СРУ, Голови ОСС структурних підрозділів Університету, Голови секторів СРУ. У випадку рівної кількості голосів при голосуванні, голос Голови СРУ вважається вирішальним.

2.3. Голова Студентської ради Університету.

2.3.1. Голова Студентської ради Університету очолює виконавчий орган студентського самоврядування Університету. Голова СРУ обирається студентами Університету на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом прямого таємного голосування строком на 1 рік. Разом з Головою СРУ обирається його Перший заступник. Вони балотуються за єдиним списком. Вибори призначаються Центральною виборчою комісією СРУ.

2.3.2. Головою СРУ може бути обраний виключно студент Університету, який проходить навчання на II-V курсах, є зразковим у навчанні, науковій або громадській діяльності й обіймав будь-яку посаду в ОСС Університету не менше, ніж один рік. Обрання на посаду Голови СРУ студента IV курсу можливе лише за умови надання письмової розписки Голові ЦВК СРУ із повідомленням, що дана особа планує продовжити навчання на другому (магістерському) рівні в Університеті. Допуск до виборів осіб, які не зможуть обіймати посаду Голови мінімальним терміном пів року (6 календарних місяців) не передбачається.

У випадку відсутності добровільно поданих кандидатур до ЦВК, які відповідають зазначеним критеріям, ЦВК приймає рішення про допуск до виборів студентів, які не відповідають встановленим критеріям.

Моментом вступу на посаду новообраного Голови СРУ вважається наступний день після оголошення результатів виборів ЦВК СРУ і закріплення їх відповідним протоколом.

2.3.3. Голова СРУ зобов'язаний:

- 1) представляти інтереси студентів Університету;
- 2) вести засідання Студентської ради Університету;
- 3) організувати роботу Студентської ради Університету, координувати роботу секторів й нести відповідальність за ефективність діяльності СРУ;
- 4) підписувати рішення, прийняті СРУ;
- 5) здійснювати контроль за виконанням рішень СРУ;
- 6) представляти інтереси студентства на Вченій раді Університету та входити до її складу;
- 7) представляти органи студентського самоврядування Університету

в стосунках з органами студентського самоврядування та студентами інших закладів вищої освіти України й інших країн світу;

- 8) забезпечувати організацію проведення загальних зборів (конференції) студентів Університету;
- 9) здійснювати інші повноваження відповідно до завдань, визначених законодавством, Статутом Університету та цим Положенням.

2.3.4. Голова СРУ має право:

- 1) визначати своїми розпорядженнями виконавчу діяльність СРУ, створювати для цього відповідні сектори та посади, визначати їх повноваження та сферу відповідальності;
- 2) призначати та звільняти Голів секторів СРУ, своїх заступників (окрім Першого заступника), секретаря СРУ та інших посадових осіб, чії посади створені його розпорядженнями відповідно до попереднього пункту;
- 3) делегувати частину своїх повноважень іншим посадовим особам СРУ;
- 4) приймати проект рішення про початок акції протесту, який протягом п'яти діб з моменту його прийняття має бути розглянутий СРУ;
- 5) отримувати необхідну інформацію від Адміністрації Університету, інших посадових осіб Університету та органів студентського самоврядування для здійснення своєї діяльності;
- 6) брати участь у роботі інших колегіальних, робочих органів та комісій Університету, з правом дорадчого голосу;
- 7) призначати тимчасово виконуючого обов'язки Голови СРУ з членів СРУ на термін не більше двох тижнів за власним рішенням або на більший термін за дозволом СРУ, який надається простою більшістю голосів. Тимчасово виконуючий обов'язки має всі права та здійснює всі обов'язки Голови СРУ;
- 8) скликати загальні збори (конференція) студентів Університету, а також збори (конференцію) студентів факультету Університету та ставити на розгляд Резолюцію недовіри Голові СР факультету Університету;
- 9) видавати розпорядження та посадові інструкції, які визначають повноваження, права та обов'язки секторів СРУ та їх Голів;
- 10) здійснювати інші повноваження, делеговані йому СРУ та загальними зборами (конференцією) студентів Університету.

2.3.5. Голова СРУ виконує свої повноваження до вступу на посаду нового Голови СРУ. У випадку дострокового припинення повноважень Голови СРУ порядок його заміщення визначається п. 2.3.7. цього Положення.

2.3.6. Голова СРУ може бути усунений з посади шляхом висловлення недовіри через загальне таємне голосування студентів Університету. Для ініціювання такого голосування потрібно зібрати підписи не менш як 10

відсотків студентів Університету або оголошення Резолюції недовіри Голові СРУ Конференцією (зборами) студентів Університету. Така резолюція не може бути оголошена раніше, ніж через півроку після вступу Голови СРУ на посаду.

2.3.7. У випадку дострокового припинення повноважень Голови СРУ його Перший заступник заступає на посаду Голови СРУ до кінця строку повноважень Голови СРУ, чий повноваження були припинені достроково. У випадку відсутності Першого заступника або неможливості його вступу на посаду Голови СРУ, Студентська рада Університету простою більшістю голосів призначає одного зі своїх членів виконуючим обов'язки Голови СРУ. В останньому випадку ЦВК СРУ негайно призначає вибори Голови СРУ. Виконуючий обов'язки Голови СРУ має всі права та здійснює всі обов'язки Голови СРУ.

Розділ 3. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА РІВНІ ФАКУЛЬТЕТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

3.1. Конференція студентів факультету Університету.

3.1.1. Кількісний склад та структура зборів (конференції) студентів факультету Університету визначаються у Положенні про студентське самоврядування відповідного структурного підрозділу Університету. При цьому, кількісний склад такої Конференції не може становити менше 10 осіб.

3.1.2. Збори (конференція) студентів факультету Університету:

- 1) здійснює контроль за роботою виконавчих органів студентського самоврядування факультету Університету;
- 2) приймає Положення про студентське самоврядування на факультеті Університету, інші внутрішні документи, які визначають засади діяльності органів студентського самоврядування на рівні відповідного структурного підрозділу Університету;
- 3) заслуховує звіт виконавчих органів студентського самоврядування факультету Університету про виконану роботу і приймає рішення щодо їх діяльності не менше одного разу на рік;
- 4) затверджує процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування факультету;
- 5) затверджує подання до загальних зборів (конференції) студентів Університету зі своїм кошторисом витрат (бюджетом) органів студентського самоврядування відповідного факультету Університету, вносить до нього зміни та доповнення, заслуховує звіт про його виконання;
- 6) обирає Голову, заступника та членів Дільничної виборчої комісії факультету;
- 7) розглядає найважливіші питання життєдіяльності студентів, окреслені основними завданнями органів студентського самоврядування факультету;

8) здійснює інші повноваження відповідно до завдань, визначених законодавством, Статутом Університету та цим Положенням.

3.1.3. Збори (конференція) студентів факультету скликається Студентською радою відповідного факультету не рідше одного разу на рік. В загальному порядку про скликання повідомляється не пізніше, ніж за десять днів до її проведення. В окремих випадках, прямо визначених даним Положенням, про скликання зборів (конференції) студентів Університету може бути повідомлено у менший строк.

3.1.4. Позачергове засідання зборів (конференції) студентів структурного підрозділу Університету може скликатися:

- 1) за рішенням Студентської ради Університету чи Студентської ради відповідного структурного підрозділу Університету;
- 2) за рішенням Голови Студентської ради Університету чи Голови Студентської ради факультету Університету для розгляду і прийняття рішень з невідкладних питань;
- 3) на вимогу студентів, яка посвідчена підписами не менш як 5 відсотків студентів відповідного структурного підрозділу Університету;
- 4) в інших випадках, передбачених цим Положенням.

3.1.5. Керує роботою зборів (конференції) студентів факультету Головуючий та секретар, який веде протокол. Головуючий та секретар обираються на першому засіданні простою більшістю голосів від кількості присутніх делегатів.

3.1.6. Делегати мають право:

- 1) входити до складу тимчасових комісій;
- 2) вносити пропозиції щодо порядку денного засідань зборів (конференції) студентів та Студентської ради Університету, Студентських рад відповідних рівнів;
- 3) робити звернення та звертатись по роз'яснення до адміністрації Університету, факультету, гуртожитку тощо.

3.1.7. Делегати зобов'язані:

- 1) брати участь в засіданнях зборів (конференції) студентів факультету;
- 2) здійснювати контроль за дотримання прав студентів;
- 3) доносити до відома органів студентського самоврядування та зборів (конференції) студентів звернення та пропозиції студентів щодо навчально-освітнього процесу, якості освіти, побутових, санітарно-гігієнічних умов, харчування тощо.

3.1.8. До виключної компетенції зборів (конференції) студентів факультету відноситься:

- 1) прийняття Положення про студентське самоврядування на факультеті, змін та доповнень до нього;
- 2) обрання Виборчої комісії факультету;
- 3) оголошення Резолюції недовіри органам і членам органів студентського самоврядування факультету.

3.1.9. Збори (конференція) студентів факультету Університету за ініціативою не менш як 30 відсотків делегатів студентів факультету може:

- 1) прийняти рішення про відповідальність органів студентського самоврядування факультету;
- 2) ухвалити більшістю від кількості делегатів проект Резолюції недовіри органам і посадовим особам студентського самоврядування факультету.

3.1.10. Резолюція недовіри виконавчим органам студентського самоврядування факультету та/або окремим їх членам направляється на розгляд та підписання Головуючому зборів (конференцією) студентів факультету. Головуючий ставить проект Резолюції на голосування.

3.2. Студентська рада факультету Університету.

3.2.1. Студентську раду факультету Університету очолює Голова, який обирається студентами факультету шляхом прямих таємних виборів терміном на один рік.

3.2.2. Студентська рада факультету складається з Голови Студентської ради структурного підрозділу Університету, його Першого заступника, заступників, секретаря, інших членів Студентської ради відповідного структурного підрозділу Університету. Кількісний склад Студентської ради факультету визначається зборами (конференцією) студентів факультету.

3.2.3. Сектори Студентської ради факультету є допоміжними виконавчими органами, які сприяють здійсненню студентського самоврядування на факультеті. Персональний склад секторів Студентських рад факультету визначається Головою Студентської ради відповідного структурного підрозділу Університету.

3.2.4. Структура та перелік, повноваження та функції секторів Студентської ради та їх голів регламентуються Статутом Студентської ради факультету та розпорядженнями Голови Студентської ради факультету.

3.2.5. Студентська рада структурного підрозділу Університету:

- 1) скликає збори (конференцію) студентів факультету;
- 2) виносить на розгляд зборів (конференції) студентів факультету питання, що вимагають її розгляду;
- 3) здійснює контроль за виконанням рішень зборів (конференції) студентів Університету;
- 4) вносить пропозиції для адміністрації факультету щодо організації освітнього процесу, забезпечення соціально-побутових, оздоровчих і культурних потреб студентів;
- 5) вносить пропозиції для адміністрації факультету щодо матеріального та морального заохочення студентів, які досягли успіхів у навчанні, науковій роботі, громадській діяльності, роботі органів студентського самоврядування тощо;

- 6) вносить пропозиції для адміністрації факультету щодо покращення умов навчання та побуту студентів;
  - 7) забезпечує інформування студентів факультету з питань, що стосуються їх прав та інтересів;
  - 8) здійснює інші повноваження відповідно до завдань, визначених законодавством, Статутом Університету та цим Положенням.
- 3.2.6. За погодженням зі Студентською радою факультету здійснюється:
- 1) відрахування студентів відповідного структурного підрозділу Університету з Університету та їх поновлення на навчання;
  - 2) переведення осіб, які навчаються у відповідному структурному підрозділі Університету за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
  - 3) переведення осіб, які навчаються у відповідному структурному підрозділі Університету за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
  - 4) призначення заступника керівника відповідного структурного підрозділу Університету (заступника декана факультету).

3.3. Голова Студентської ради факультету.

3.3.1. Голова Студентської ради факультету є головою студентського самоврядування факультету і виступає від його імені. Разом із Головою Студентської ради факультету обираються його Перший заступник та секретар, а також усі інші члени Студентської ради факультету, за бажанням – балотуються за єдиним списком. Голова обирається студентами факультету на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на один рік. Вибори призначаються зборами (конференцією) студентів факультету.

3.3.2. Головою може бути обраний будь-який студент факультету. Вимоги до кандидатів на посаду можуть визначатися окремо в Положеннях про студентське самоврядування факультету.

3.3.3. Новообраний Голова набуває повноважень на наступний день після публічного оголошення результатів виборів Дільничною виборчою комісією та закріплення їх відповідним протоколом.

3.3.4. Голова Студентської ради факультету зобов'язаний:

- 1) належно представляти інтереси студентської громади факультету;
- 2) вести засідання Студентської ради структурного підрозділу Університету;
- 3) організовувати роботу Студентської ради факультету й нести відповідальність за ефективність діяльності Студентської ради факультету;
- 4) підписувати рішення, прийняті Студентським радою факультету;
- 5) здійснювати контроль за виконанням рішень Студентської ради факультету;
- 6) представляти інтереси студентства на Вченій раді факультету та

входити до її складу;

- 7) представляти органи студентського самоврядування факультету у відносинах з органами студентського самоврядування та студентами інших закладів вищої освіти України й інших країн світу;
- 8) забезпечувати організацію проведення зборів (конференції) студентів факультету;
- 9) здійснювати інші повноваження відповідно до завдань, визначених законодавством, цим Положенням та Статутом Університету.

3.3.5. Голова Студентської ради факультету має право:

- 1) вносити подання на розгляд зборів (конференції) студентів структурного підрозділу Університету про затвердження Заступника голови, секретаря, голів секторів на їх посадах;
- 2) вносити на засідання Студентської ради факультету пропозицію про звільнення голів секторів Студентської ради факультету у разі неефективності їхньої роботи;
- 3) брати участь у роботі інших колегіальних, робочих органів та комісій структурного підрозділу Університету, з правом дорадчого голосу;
- 4) погоджувати рішення про призначення стипендій студентам факультету.

3.3.6. Голова виконує свої повноваження до вступу на пост нового Голови.

3.3.7. Голова може бути усунений з посади шляхом висловлення недовіри через загальне таємне голосування студентів структурного підрозділу Університету. Для ініціювання такого голосування потрібно зібрати підписи не менш як 10 відсотків студентів факультету.

3.3.8. У разі дострокового припинення повноважень Голови, протягом 5 навчальних днів Голова зобов'язаний написати заяву про складання повноважень і до кінця терміну його обов'язки може виконувати заступник, у разі неможливості – секретар.

Розділ 4. ІНШІ ФОРМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

4.1.1. Студентське самоврядування здійснюється на рівні академічної групи шляхом обрання старости групи та його заступника.

4.1.2. Староста академічної групи обирається шляхом прямого голосування серед студентів академічної групи та/або за погодженням з куратором академічної групи. Старостою вважається кандидат, який набрав найбільше голосів у порівнянні з іншими кандидатами.

4.1.3. Староста академічної групи здійснює представництво інтересів академічної групи.

4.1.4. Студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності тощо. Особливості здійснення самоврядування на інших рівнях встановлюються Положенням про студентське самоврядування у відповідному структурному підрозділі Університету.

Розділ 5. УЧАСТЬ У СТУДЕНТСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ

5.1. Вибори до органів студентського самоврядування.

5.1.1. Студенти Університету беруть участь у студентському самоврядуванні на рівних засадах. Усі кандидати в органи студентського самоврядування, що відповідають вимогам цього Положення мають рівні права і можливості брати участь у виборчому процесі.

5.1.2. Виборчий процес включає такі етапи:

- 1) висування та реєстрація кандидатів;
- 2) виготовлення виборчих бюлетенів: паперових або е-бюлетенів у мережі Інтернет (у разі проведення голосування online);
- 3) голосування;
- 4) підрахунок голосів;
- 5) розгляд заяв і скарг стосовно організації і проведення виборів;
- 6) встановлення підсумків голосування і результатів виборів.

Виборчий процес завершується офіційним оприлюдненням Виборчою комісією відповідного рівня результатів виборів.

Формат голосування (online чи offline) визначається рішенням зборів (конференції) студентів Університету в разі форс-мажорних обставин.

5.1.3. Голова Студентської ради студентського містечка Університету (далі – СР СМ) обирається шляхом загального, таємного голосування серед студентів, що проживають на території студентського містечка.

5.1.4. Делегатів на загальні збори (конференцію) трудового колективу Університету обирають шляхом загального, рівного, прямого, таємного голосування в кількості не менше як 15% від загальної кількості членів загальних зборів (конференції) з урахуванням пропорційного розподілу кількості делегатів між виборчими округами (факультетами).

5.1.5. Центральний виборчий комітет (далі – ЦВК) та Лічильна комісія (далі – ЛК) є частинами структури студентського самоврядування, які відповідає за вчасне та належне проведення виборів Голови СР ПНПУ, Голови Студентської ради Студмістечка, представників з числа студентів, що мають право брати участь у Конференції трудового колективу Університету, представників з числа студентів, що мають право бути членами Вченої ради з числа студентів, представників з числа студентів, що мають право брати участь у виборах ректора Університету, виборів виконавчих та представницьких органів нижчих рівнів студентського самоврядування, а також виконує наглядову функцію за дотриманням виборчих норм та процедур під час обрання органів студентського самоврядування в структурних підрозділах СР Університету, надає методичну допомогу органам студентського самоврядування Університету, структурним підрозділам Університету і гуртожиткам в організації та проведенні виборів. ЦВК є підзвітною Конференції студентів Університету. Термін повноважень ЦВК складає 1 рік.

5.1.6. Кількісний склад ЦВК становить 9 осіб та обирається на загальних зборах (конференції) студентів Університету із представників студентів, із розрахунку по одному представнику від факультету, Голови ЦВК і секретаря.

Кількісний склад ЛК становить 7 осіб та обирається на загальних зборах (конференції) студентів Університету із представників студентів, із розрахунку по одному представнику від факультету, які з-поміж себе обирають голову та

секретаря.

Члени ЦВК та ЛК надають письмове зобов'язання про нерозголошення персональних даних і конфіденційної інформації, яка їм стала відома під час виборчого процесу.

5.1.7. Персональний склад ЦВК визначається на Конференції Університету за принципом пропозиції Головуючого, делегата або на умовах самовисування та ставиться на голосування за кожним кандидатом окремо.

5.1.8. Члени ЦВК не можуть займати керівні посади СРУ, СР СМ та бути кандидатами на вибори Голів СР Університету, СР СМ, інших представницьких посад.

5.1.9. Основною формою роботи ЦВК є засідання, які проводяться за потреби. Рішення про проведення засідання приймає голова ЦВК. Кожне засідання фіксується відповідним протоколом. Обов'язковими є засідання з питань реєстрації кандидатур на вибори, особистісного розподілу серед дільниць, підрахунку голосів і встановлення результатів виборів.

5.1.10. Рішення ЦВК є правомочними, якщо на засіданні присутні члени комітету, кількість яких становить понад 50% від загальної кількості членів комітету.

5.1.11. Рішення ЦВК приймаються простою більшістю голосів від кількості присутніх членів та оформляються протоколами, які підписують голова та секретар ЦВК. У разі рівної кількості голосів членів ЦВК голос Голови є вирішальним.

5.1.13. Обов'язки ЦВК:

- оголошувати дату будь-яких виборів не пізніше аніж за 5 робочих днів після завершення реєстрації кандидатів;
- оголошувати терміни прийому документів кандидатів на вибори;
- проводити інформування студентів Університету про форми проведення виборів;
- проводити інформування студентів Університету про проведення виборів та перелік кандидатів через офіційні ресурси СР Університету;
- реєструвати кандидатів на виборах та вносити їхні дані до виборчого бюлетеня, за умови їх відповідності вимогам до кандидатів, наступного дня після закінчення строку подачі пакетів документів кандидатами та передачі їх до ЦВК членами дільничних виборчих комітетів (далі – ДВК);
- організувати постачання бюлетенів та бланків протоколів до окружних виборчих комітетів та дільничних виборчих комітетів (у разі проведення виборів у форматі offline);
- оголосити результати виборів протягом 3 робочих днів з моменту їх проведення через щонайменше один інформаційний ресурс СР Університету.
- визначати необхідні кількість Дільничних виборчих округів та їх місцезнаходження, звертатись у випадку необхідності до Адміністрацій факультетів для уточнення кількості виборців.

5.1.14. Дільничний виборчий комітет (Далі – ДВК) є структурним підрозділом ЦВК, який діє в межах кожного факультету чи структурного підрозділу і відповідає за вчасне та належне проведення виборів Голови СР факультету, виборних представників з числа студентів, а в разі рішення про проведення виборів Голови СР Університету, кожній окремій дільниці відповідає за належне проведення цих виборів.

5.1.15. У випадку одночасного проведення виборів на голову СР ПНПУ та Голів СР факультетів, кандидат має право подати документи на обидві посади.

Зайняття або суміщення обох посад забороняється –

обраний кандидат повинен обрати лише одну.

5.1.16. Загальний термін виборчої кампанії не може перевищувати сорок п'яти календарних днів.

5.1.17. Висування та реєстрація кандидатів здійснюється протягом тридцяти календарних днів з моменту оголошення початку виборчого процесу.

Протягом цього терміну особи, що виявили бажання бути кандидатами зобов'язані надати до виборчого комітету пакет документів сформований належним чином, який підтверджує їх намір балотуватись на виборах.

5.1.18 Під час реєстрації у відведений ЦВК і ДВК строк потенційний кандидат подає пакет документів, окремо визначений рішеннями відповідних комісій. Пакет документів кандидата подається особисто кандидатом. До нього входять:

- особиста заява кандидата на ім'я голови ЦВК, в якій вказано ім'я студента, факультет, курс, контактний телефон та його особистий підпис;
- програма кандидата діяльності на відповідній посаді;
- особиста фотокартка;

автобіографія.

5.1.19 Кандидат може зняти свою кандидатуру з виборів не пізніше ніж за 2 доби до початку голосування. Якщо на момент зняття кандидатури бюлетені для голосування вже були виготовлені, то в графі навпроти прізвища відповідного кандидата ставиться штамп з написом «ВИБУВ».

5.1.20 Кандидати не можуть передавати свої голоси іншим кандидатам.

5.1.21 Інформація про дату, час і місце голосування підлягає оприлюдненню ЦВК або ДВК не пізніше, ніж за 7 календарних днів до дня виборів через інформаційні ресурси факультету (відокремленого структурного підрозділу) та Університету (дошка оголошень, веб-сайт, соціальні мережі тощо).

5.1.22. Бюлетені посвідчуються підписами голови та секретаря виборчого комітету відповідного рівня і скріплюються печаткою СРУ (за наявності). Бюлетені зберігаються протягом 30 діб після оголошення результатів у приміщенні виборчого комітету відповідного рівня у сейфі, який опечатується стрічкою на яку ставиться печатка СР ПНПУ та підписи голови комісії, а також його заступника і секретаря. Персональна відповідальність за відповідність кількості бюлетенів кількості виборців і збереження бюлетенів покладається на голову ЦВК, а після передачі дільничним виборчим комітетам – на голову дільничного, де зберігаються бюлетені.

5.1.23 Під час голосування, а також підрахунку голосів мають право бути присутніми: член Центрального (дільничного) виборчого комітету студентів, а також спостерігачі від кандидатів на посади (не більше однієї особи на дільницю від кандидата).

5.1.24 Тривалість роботи виборчої дільниці у день виборів має бути не менше 6 годин.

5.1.25 Член Дільничного комітету здійснює видачу бюлетеня для голосування за умови пред'явлення особою, яка має право брати участь у голосуванні, студентського квитка чи залікової книжки.

Особа, яка отримує бюлетень для голосування, ставить навпроти свого прізвища підпис у списку осіб, які мають право брати участь у голосуванні. Документом, що посвідчує особу студента Університету під час проведення виборів органів

студентського самоврядування (СР ПНПУ), є студентський квиток або залікова книжка, а для виборів голів СР СМ - пропуск у гуртожиток.

5.1.26 У бюлетені для голосування особа, яка бере участь у голосуванні, робить позначку «плюс» («+») або іншу, що засвідчує її волевиявлення, у квадраті навпроти варіанту, що відповідає її волевиявленню.

5.1.27 Протягом 3 діб з моменту оголошення офіційних результатів виборів, результати можуть бути оскаржені кандидатом, шляхом подачі особистої заяви на ім'я голови ЦВК, з указаними в заяві причинами оскарження або фактів, що підтверджують порушення під час проведення виборів.

5.1.28 ЦВК, розглянувши заяву протягом 2 робочих днів з моменту подачі, виносить рішення або про відхилення заяви з обґрунтуванням причин, або проводить перерахунок голосів у присутності кандидата.

5.1.29 Якщо було доведено факти фальсифікації, які суттєво впливають на результати волевиявлення студентів, на відповідній ділянці проводиться повторне голосування.

5.1.30 Вибори вважаються дійсними за будь-якої явки.

5.1.31 Кандидатам на посади в органах студентського самоврядування гарантується право на агітацію, якщо така агітація не суперечить Закону України «Про вищу освіту», не ображає честі і гідності інших кандидатів, складається з викладення програмних цілей.

Передвиборча агітація проводиться з моменту реєстрації кандидата. Завершується агітація за добу до проведення виборів.

5.1.32. Вибори проводяться в один тур. Вибори Голови СР Університету і його Першого заступника здійснюються у непрямий спосіб. Переможцем в структурних підрозділах вважається кандидат, який отримав просту (50% + 1) більшість голосів студентів, які проголосували. При підрахунку голосів на посаду Голови СР Університету кожен факультет має 1 (один) голос, який віддається відповідному кандидату, за якого було віддано найбільша кількість голосів.

5.1.33. Встановлення результатів голосування:

1) Підрахунок голосів членами Виборчого комітету (комітетів) починається негайно у тому самому приміщенні, де відбувалося голосування після закінчення голосування, без перерви, і завершується складанням та підписанням протоколу про результати голосування.

2) Виборчий комітет після перевірки цілісності шлюбок і печаток почергово відкриває скриньки для голосування. При відкритті виборчої скриньки її вміст викладається на стіл, за яким розміщуються члени Виборчого комітету.

3) Перед початком підрахунку голосів Виборча комісія підраховує кількість невикористаних бюлетенів для голосування, погашає їх шляхом відрізання правого нижнього кута і вносить цю інформацію до протоколу результатів голосування.

4) Виборчий комітет підраховує загальну кількість виданих для голосування бюлетенів і кількість бюлетенів, виявлених у скриньках для голосування.

Бюлетені для голосування розкладаються на місця, позначені окремими аркушами, що містять з обох сторін прізвища та ініціали кандидатів. Окремо робиться аркуш з написом «Недійсні». При розкладанні бюлетені визначений Виборчим комітетом член комітету показує кожний бюлетень усім членам комітету та особам, присутнім під час підрахунку голосів, оголошуючи, за якого з

кандидатів подано голос. У разі виникнення сумнівів щодо змісту бюлетеня виборча комісія вирішує питання шляхом голосування. При цьому кожен член комітету має право оглянути бюлетень особисто. На час огляду бюлетеня робота з іншими бюлетенями припиняється.

5) Бюлетень для голосування може бути визнаний недійсним у випадках, якщо:

- у бюлетені зроблено позначок більше, ніж за одного кандидата;
- не зроблено жодної позначки;
- неможливо з інших причин встановити зміст волевиявлення.

6) У випадку, якщо члени комітету не можуть дійти згоди щодо віднесення бюлетеня до складу недійсних, зазначене питання вирішується шляхом голосування. Такий бюлетень має бути продемонстрований членам комітету та особам, присутнім під час підрахунку голосів. При цьому кожен член комітету має право особисто оглянути бюлетень. На час огляду бюлетеня підрахунок інших бюлетенів припиняється.

7) Після розкладання бюлетенів, поданих окремо за кожного кандидата, а також окремо - недійсних бюлетенів, визначений Виборчим комітетом, член комітету у голос підраховує кількість бюлетенів, поданих за кожного з кандидатів, а також кількість недійсних бюлетенів. На вимогу члена виборчого комітету, представника кандидата на посаду голови СРУ/СР СМабо представницьку посаду чи спостерігача може бути проведено повторний підрахунок бюлетенів, поданих за кожного з кандидатів, а також бюлетенів, визнаних недійсними. Під час підрахунку голосів кожен член комітету має право перевірити або перерахувати відповідні бюлетені. Результати підрахунку голосів оголошуються головою комітету і підлягають включенню секретарем комітету до протоколу про результати голосування.

8) Виборчий комітет перевіряє під час підрахунку голосів, чи дорівнює кількість осіб, які взяли участь у голосуванні, кількості бюлетенів, поданих за кожного кандидата, а також кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

9) Виборчий комітет (комітети) за результатами голосування складає протокол про результати голосування за формою, що затверджена ЦВК Університету у двох оригінальних примірниках. Копії протоколу можуть надаватися кожному члену комітету, кандидатам на посаду голови СР Університету /СР СМ або представницькі посади та спостерігачам. Кожен примірник протоколу підписує голова, заступник голови, секретар і присутні члени Виборчого комітету. У разі незгоди із результатами підрахунку голосів, що зафіксовані у протоколі, член комітету має право письмово викласти окрему думку, яка обов'язково додається до протоколу. Відмова від підписання протоколу не допускається.

10) У разі проведення голосування у форматі online, ЛК опрацьовує е-бюлетені у приміщенні СР та надає для оприлюднення підсумковий протокол.

5.2. Припинення повноважень членів органів студентського самоврядування.

5.2.1. Член органів студентського самоврядування припиняє свої повноваження:

- 1) за власним бажанням;
- 2) у зв'язку із втратою статусу студента Університету у період, триваліший за 4 місяці;
- 3) за рішенням зборів (конференції) студентів відповідного рівня.

5.2.2. Невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків членом

студентського самоврядування без поважних причин або аморальна поведінка (тобто така, що принижує честь та гідність інших осіб) тягне за собою негативні наслідки – припинення повноважень і виключення з органів студентського самоврядування за рішенням зборів (конференції) студентів відповідного рівня.

Розділ 6. ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

6. Прикінцеві положення.

6.1.1. Це Положення набуває чинності з дня, наступного після його схвалення загальними зборами (конференцією) студентів Університету, і є основним документом, на підставі якого функціонують органи студентського самоврядування Університету. Попереднє Положення про студентське самоврядування в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (протокол зборів трудового колективу від № 2 від 21.11.18 р.) вважається таким, що втратило чинність. Усі інші нормативні документи, які приймаються усіма органами студентського самоврядування Університету, повинні відповідати цьому Положенню.

6.1.2. Зміни та доповнення до цього Положення вступають у силу після їх ухвалення та затвердження на загальних зборах (конференції) студентів Університету, з моменту опублікування нової редакції цього Положення на офіційних вебсторінках студентського самоврядування Університету.

Укладачі:

Т. в.о. Голови Студентської ради

Віталіна САГАЙДАК

В. о. Голови наукового сектору

Владислав ДОЛГОВ

ПОГОДЖЕНО

Голова ради з організації
виховної діяльності

Людмила ГОМЛЯ

Начальник юридичної служби

Тамара ЖАЛІЙ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.kr.ua, код ЄДРПОУ 02125415

Об'єднане 2022р. № 57-Н
На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бардінової Анастасії Олексіївни «Формування правової компетентності
майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури»,
представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки

Довідка видана аспірантці кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Бардінової Анастасії Олексіївни в тому, що матеріали її дисертаційного дослідження впроваджені у навчально-виховний процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка в умовах магістратури. Його основні теоретичні положення і висновки впроваджені у процесі викладання фахових дисциплін та інших гуманітарних галузей знань шляхом наповнення їх зміст елементами правознавчого характеру. Джерелом у цьому контексті слугував «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою», розроблений автором дослідження.

Результати впровадження засвідчили підвищення рівня якості правових знань магістрантів, сформованості на цій основі певного рівня їх правової компетентності, розширення у правовому напрямі теоретичної та джерельної бази викладання навчальних курсів, що підтверджено результатами різних видів контролю. Це свідчить про практичне значення дисертаційного дослідження А.О. Бардінової, а отже – доцільності використання основних його теоретичних положень і висновків, зокрема, в частині формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури.

У доцільності використання матеріалів дисертаційного дослідження А.О. Бардінової в умовах магістратури свідчать також позитивні відгуки викладачів і студентів-магістрів вишу.

Результати впровадження обговорено і схвалено на засіданні кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 6 від 1 грудня 2022 р.).

Проректор з наукової роботи

ЛІЛЯ КЛОЧЕК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003, тел. (0532) 52-58-67
 E-mail: allmail@pnpri.edu.ua код ЄДРПОУ 31035253

29.05.2023 № 1119/01-35/57 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дослідження
 у практику діяльності Полтавського національного педагогічного університету
 імені В. Г. Короленка

А. О. Бардінової з теми дисертації «Формування правової компетентності
 майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури»,
 що подається до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
 за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (спеціалізація – теорія
 і методика професійної освіти)

Результати дослідження Бардінової А. О., аспірантки кафедри педагогічної
 майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна Полтавського національного
 педагогічного університету імені В. Г. Короленка, впродовж 2021–2023 рр.
 впроваджувались у навчально-виховний процес Полтавського національного
 педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Теоретико-експериментальні результати дослідження Анастасії Олексіївни
 використовувалися у процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів з
 управління закладом освіти в умовах магістратури. Зокрема, магістранти кафедри
 педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна використовували
 матеріали, основні положення і висновки дослідження аспірантки при вивченні
 курсів «Менеджмент в освіті», «Управлінська майстерність керівника закладом
 освіти», курсів за вибором, при виконанні самостійних завдань, при підготовці
 кваліфікаційних робіт з апробованої тематики.

Опубліковані наукові роботи Бардінової А. О., присвячені актуальним для
 педагогічної науки проблемам, використовуються у педагогічному консультуванні
 магістрантів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти та викладачів у

правосвітницькому напрямі. Зокрема, такі праці, як: «Організаційні форми (структури) змішаного навчання як потужні засоби впливу на формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури», «Інтегрований підхід як засіб формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури», «Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою», «Саморегуляція як дійовий інструмент формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» є значущими для професійно-правового зростання майбутніх фахівців освітньої галузі.

Моніторингові інструменти, запроваджені у межах предметної специфіки загальнопедагогічних, управлінсько-правових курсів, свідчать про те, що розроблена дисертанткою методична система формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури є достатньо ефективною.

Результати дослідження, узагальнені в дисертації, можуть бути використані у системі професійної підготовки вчителів усіх спеціальностей в умовах закладів вищої освіти, як підґрунтя для формування правової компетентності.

Зазначене вище дає підстави для рекомендації дисертаційного дослідження А. О. Бардінової до широкого впровадження у практику роботи закладів освіти в умовах магістратури.

Результати впровадження матеріалів дослідження обговорено на засіданні кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна (протокол № 11 від 27 грудня 2022 р.) та заслуговують на позитивну оцінку.

Проректор з наукової роботи

Василь ФАЗАН

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з наукової роботи
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

Василь ФАЗАН

2023 р.

Акт

про впровадження результатів дослідження
у практику діяльності Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

А. О. Бардінової з теми дисертації «Формування правової компетентності
майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури»,
що подається до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
(спеціалізація – теорія і методика професійної освіти)

«27» грудня 2022 р. на засіданні кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна у складі 9 осіб заслухали повідомлення здобувача наукового ступеня доктора філософії А. О. Бардінової про результати виконання робіт за темою «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури».

Тема дисертації затверджена 27 жовтня 2020 р. (протокол кафедри № 22 від 27 жовтня 2020 р.), Вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка 29 жовтня 2020 р. (протокол № 4 від 29 жовтня 2020 р.).

Тема дисертації є складовою НДР кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна.

Результати дослідження Бардінової А. О., аспірантки кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна, впродовж 2021–2023 рр. упроваджувались у навчально-виховний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в умовах магістратури.

Теоретико-експериментальні результати роботи Анастасії Олексіївни використовувалися у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців освітньої, управлінської галузі.

Опубліковані 28 (з них – 20 одноосібних) наукових робіт Бардінової А. О., присвячених актуальним для педагогічної науки проблемам що використовувалися у педагогічному консультуванні магістрантів, майбутніх менеджерів з управління закладом освіти, та викладачів у право-просвітницькому напрямі. Зокрема, такі наукові роботи аспірантки, як: Бардінова, А. О. (2021). Організаційні форми (структури) змішаного навчання як потужні засоби впливу на формування правової компетентності у майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури. *Витоки педагогічної майстерності*. Вип. 27, 16–20. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.246979>; Бардінова, А. О. (2021). Формування правової компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в умовах змішаного навчання на засадах компетентнісного підходу. *Концептуалізація компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту в контексті змішаного навчання* : колективна монографія / за заг. ред.: О. К. Корносенко, О. В. Даниско; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 227–248. DOI: <https://doi.org/10.33989/978-966-2538-79-3>; Бардінова, А. О. & Гриньова М. В. (2021); Короткий словник юридичних термінів, пов'язаних із законодавством, правовими нормами, освітою. Полтава: Сімон, 2021. 171 с. ISBN 978-617-7803-26-2 є педагогічно доцільними, значущими, творчо використані викладачами при розробці дисциплін за вільним вибором та організації практики здобувачів.

Магістранти кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна використовували матеріали, положення і висновки дослідження Бардінової А. О. при вивченні фахових дисциплін в умовах магістратури, зокрема, «Менеджмент в освіті», «Управлінська майстерність керівника закладами освіти», курсів за вибором, при виконанні самостійних завдань, при підготовці кваліфікаційних робіт з апробованої тематики.

Моніторингові інструменти, запроваджені у межах предметної специфіки загально-педагогічних, управлінсько-правових курсів, свідчать про те, що розроблена дисертанткою методична система формування правової

компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури є достатньо ефективною.

Друковані матеріали, які засвідчують впровадження результатів дослідження здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії Бардінової Анастасії Олексіївни, передано до Бібліотеки імені М. А. Жовтобрюха, довідку про позитивні результати перевірки яких отримано 21 лютого 2023 р.

Зазначене вище дає підстави для рекомендації практико-орієнтованого концепту дисертаційного дослідження А. О. Бардінової до широкого впровадження у практику роботи закладів вищої освіти, для підготовки майбутніх менеджерів освітніх закладів в умовах магістратури.

Директор бібліотеки
імені М. А. Жовтобрюха

 Валентина ОРЄХОВА

Начальник
навчально-методичного відділу

 Дмитро ЛОБОДА

Завідувач аспірантури
та докторантури

 Катерина ЛОБАЧ

Завідувач кафедри

 Олена ЖДАНОВА-НЕДІЛЬКО

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Рєпіна, 12 м. Ізмаїл,
Ізмаїльський район, Одеська область, 68610
Тел./факс: +38 (04841) 6-30-01, +38 (094) 95-65-001
E-mail: idgu@ukr.net
Веб-сайт: <http://www.idgu.edu.ua/>

Банк ДКСУ м. Київ
МФО 820172
Р/р UA728201720343151001200012580
Код ЄДРПО 02125467

№ 1-7/197
31.03.2023

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету
проф. Ярослав КІЧУК

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Бардінової Анастасії Олексіївни

з теми: «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
011 Освітні, педагогічні науки (спеціалізація – теорія і методика професійної освіти)

Результати наукового дослідження дисертаційної роботи Бардінової Анастасії Олексіївни на тему «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» впроваджувались в освітній процес Ізмаїльського державного гуманітарного університету впродовж 2022-2023 навчального року.

У ході експериментальної роботи апробовано розроблену авторкою методику формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури шляхом наповнення змісту фахових дисциплін елементами знань правового характеру. Зокрема, запропоновані здобувачкою методичні рекомендації «Наповнення змісту фахових дисциплін з елементами знань

правового характеру» творчо використані при розробці дисциплін вільного вибору та організації практики здобувачів вищої школи Ізмайльського державного гуманітарного університету.

Моніторингові інструменти, запроваджені у межах предметної специфіки загальнопедагогічних, правових, управлінських навчальних курсів засвідчили про те, що розроблена дисертанткою методична система формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури є достатньо ефективною. Це дає підстави для рекомендації практико-орієнтованого концепту дисертаційного дослідження А. О. Бардінової до широкого впровадження у практику роботи закладів вищої освіти.

Результати впровадження науково-дослідної роботи Бардінової Анастасії Олексіївни на тему «Формування правової компетентності майбутніх менеджерів з управління закладом освіти в умовах магістратури» в освітній процес педагогічного факультету Ізмайльського державного гуманітарного університету були обговорені і схвалені на засіданнях кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти (протокол № 9 від 9 березня 2023 р.), кафедри права і соціальної роботи (протокол № 9 від 9 березня 2023 р.) та кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю (протокол № 10 від 20 березня 2023 р.).

Довідка видана для подання за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (спеціалізація – теорія і методика професійної освіти).

Завідувачка кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти, к.пед.н. доц. Вікторія ЗВСКОВА

Завідувачка кафедри права і соціальної роботи, к.ю.н. доц. Анастасія МЕТИЛЬ

Завідувачка кафедри управління підприємницькою та туристичною діяльністю, к.е.н. доц. Тетяна МЕТИЛЬ

Підписи кандидата педагогічних наук, доцента ІДГУ Звєкової Вікторії Корнєєвни, кандидата юридичних наук, доцента ІДГУ Метіль Анастасії Сергіївни, кандидата економічних наук, доцента ІДГУ Метіль Тетяни Костянтинівни засвідчую

Начальник відділу кадрів ІДГУ

Ганна ОМЕЛЬЧЕНКО

